

**Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat instituti
Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi**

**M.A.Rahmatullayev, U.F.Karimov, A.Sh.Muhamadiyev,
J.Atajanov, M.P.Savochkin**

**KORPORATIV AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING
AVTOMATLASHTIRILGAN TIZIMI**

(KARMAT-M)

**Maktab axborot-resurs markazining avtomatlashtirilgan tizimidan
foydalanuvchilar uchun uslubiy qo`llanma**

Toshkent-2009

78.30
K69

Uslubiy qo`llanma Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat instituti Ilmiy kengashi tomonidan “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” ta`lim yo`nalishi uchun uslubiy qo`llanma sifatida nashrga tavsiya qilingan.

Mas`ul muharrir: sotsiologiya fanlari doktori,
A.O. Umarov

Korporativ axborot-resurs markazlarining avtomatlashtirilgan tizimi (KARMAT-M): [Uslubiy qo`llanma] / M.A.Rahmatullayev va boshq.; Mas`ul muhar. A.O.Umarov. — Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi. - T.: Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009.- 64 b.

Uslubiy qo`llanma “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” ta`lim yo`nalishida ta`lim olayotgan talabalarga, AKM, ARM va kutubxonalarni axborotlashtirish sohasida ishlayotgan mutaxassislariga, aspirant, ilmiy-tadqiqotchilarga hamda maktab axborot-resurs markazi kutubxonachilariga mo`ljallangan. Maktab ARM faoliyatida asosiy axborot jarayonlarini avtomatlashtirishga mo`ljallangan ushbu tizim bibliografik ma`lumotlarni almashtirish bo`yicha xalqaro talablarga javob beradi. Ma`lumotlarni uzatish va qaytarib olish bo`yicha ISO 2709 xalqaro standartini to`la qo`llab-quvvatlaydi.

© Rahmatullayev M.A.
© Karimov U.F.
© Muxamadiyev A.Sh.
© Atajanov J.
© Savochnik M.P.

Mundarija

Kirish.....	6
1. KORPORATIV AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING AVTOMATLASHTIRILGAN TIZIMI.....	8
1.1 Kutubxonalar tipologiyasi va avtomatlashtirilgan tizimlar.....	8
1.2 KARMAT tizimining afzalliklari.....	9
2. TIZIMNING UMUMIY TAVSIFI VA TIZIMNI O`RNATISH.....	11
2.1 Dasturiy-texnik ta`minot.....	11
2.2 Axborot ta`minoti.....	11
2.3. Tizimni o`rnatish.....	11
2.4 Tizim ishini boshqarish.....	16
2.5 Maktab axborot-resurs markazidagi axborot jarayonlarini avtomatlashtirishning o`ziga xos xususiyatlari.....	17
3. TIZIMNI ISHGA TUSHIRISH.....	18
4. KATALOGLASHTIRUVCHINING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI (AIO`).	20
4.1. Foydalanuvchilarni ARMning elektron katalogida ro`yhatdan o`tkazish.....	20
4.2. ARM fondidagi hujjatlar bibliografik tavsif elementlarini EK bazasiga kiritish.....	23
4.3 Hujjat nusxalarini belgilash.....	24
4.4 Elektron katalog bazasidagi yozuvni tahrirlash.....	26
4.5 Elektron katalog bazasiga yangi hujjatning bibliografik tavsif elementlarini kiritish.....	27
4.5.1 Bibliografik tavsifni hujjatning to`liq matniga bog`lash.....	30
4.6. Bibliografik tavsif elementlarini kiritishda lug`atlardan (dinamik bazadan) foydalanish.....	32
4.7. Katalog kartochkasini bosib chiqarish.....	33
5. KITOBXONNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI.....	35
5.1 Kitobxonning shaxsiy elektron kabineti.....	35
5.2 Elektron katalogdan foydalanib qidirish.....	35
5.3 Kitobxonning avtomatlashtirilgan ish o`rni bilan ishlash jarayoni.....	37
5.4 Tizimning elektron katalogida bo`lmagan adabiyotlarga buyurtma berish	42
6. KITOB BERISH VA QAYTARIB OLIISH BILAN SHUG`ULLANADIGAN XODIMNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI.....	44
6.1. Buyurtmalar bilan ishlash (adabiyotlarni berish).....	44
6.1.1 Elektron katalogdan foydalanmasdan adabiyotlarni berish.....	47
6.2 Buyurtmalar bilan ishlash (adabiyotlarni qaytarib olish).....	49
6.2.1 “Maxsus buyurtma” orqali berishgan buyurtmalarni bajarish.....	51
6.3. ARM statistikasi.....	52
7. ADMINISTRATORNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI.....	55
7.1 KARMAT – M tizimining ichki formatini yaratish.....	56
7.2 KARMAT – M tizimida korporativ kataloglashtirish usulidan foydalanish.....	58
7.3 KARMAT – M tizimida yangi ma`lumotlar bazasi yaratish.....	60

7.4 Avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimlari orasida bibliografik yozuvlarni almashtirish (Eksport/import operatsiyalari).....	62
7.4.1 IRBIS tizimining ma`lumotlar bazasidan kerakli yozuvlarni “KARMAT” tizimining ma`lumotlar bazasiga ko`chirib o`tkazish usuli.....	62
7.4.2 Administratorning AIO`da ma`lumotnomalar yaratish.....	64
8. FONDNI BUTLASH BILAN SHUG`ULLANADIGAN XODIMNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI.....	69
Xulosalar.....	71
Adabiyotlar.....	72
Ilovalar.....	74

Qisqartmalar

- 1.** ARM – Axborot resurs markazi.
- 2.** AKM – Axborot kutubxona markazi.
- 3.** AIO` – Avtomatlashtirilgan ish o`rni.
- 4.** AKAT – Avtomatlashtirilgan kutubxona - axborot tizimi.
- 5.** KBT – Kutubxona bibliografik tasniflagich.
- 6.** KShEK – Kitobxonning shaxsiy elektron kabineti.
- 7.** MBBT – Ma`lumotlar bazasini boshqarish tizimi.
- 8.** MB – Ma`lumotlar bazasi.
- 9.** MARC – Machine-Readable Cataloguing record – mashina o`qiy oladigan kataloglashtirish yozuvi.
- 10.** ShEK – Shaxsiy elektron kabinet.
- 11.** IRBIS – Integrallashgan kutubxona axborot tizimi.
- 12.** O`UK – O`nli universal klassifikatsiya.
- 13.** EK – Elektron katalog.

KIRISH

Respublikamiz Prezidentining 2006 yil “Aholini kutubxona axborot bilan ta`minlashni tashkil etish” to`g`risidagi qarori ijrosini ta`minlash borasida kutubxonachilik ishi sohasida bir qator ishlar amalga oshirildi. Qarorda ko`zda tutilgan yangi tipdagi axborot-kutubxona, axborot-resurs markazlarini (AKM, ARM) tashkil qilish, katta mablag` va vaqt talab qiladigan murakkab masala hisoblanadi. Ma`lumki, zamonaviy talablarga javob beradigan kutubxonada avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimini (AKAT) yaratmasdan turib qarorda ko`zda tutilgan vazifalarni to`liq bajarish mumkin emas. AKATning ta`minotlari (dasturiy, texnik, axborot, lingvistik, tashkiliy-texnologik va kadrlar) orasidan bugungi kunda ko`pchilikning e`tiborida turgani bu dasturiy ta`minotdir [1, 2, 3, 4, 14]. O`zbekiston kutubxonalarida AKAT dasturiy ta`minoti sifatida Rossiyada ishlab chiqilgan IRBIS tizimining qo`llanilayotganligi diqqatga sazovordir. Integrallashgan kutubxona axborot tizimi (IRBIS) 1990 yillarning oxirlaridan boshlab O`zbekiston kutubxonalarida tatbiq qilina boshlagan bo`lsa-da, u bugungi kunda mamlakatimizning ko`pchilik AKM, ARM va kutubxonalarida o`z o`rnini topmadi. Buning birinchi sababi tizimning bahosi mamlakatimiz kutubxonalarining moliyaviy imkoniyatlariga mos emasligida bo`lgan bo`lsa, ikkinchi sababi tizimning O`zbekiston kutubxonalariga to`liq moslashtirilmaganligi bo`ldi. Tizim o`zbek tiliga tarjima qilinmadi, buning sababi “Axborot, kutubxonachilik va nashriyot ishi” (SIBID) turkumiga kiruvchi kutubxona standartlari o`zbek tilida mavjud emas edi. Kataloglashtirish qoidalari ham O`zbekiston kutubxonachilik ishi uchun “ochilmagan qo`riq” edi [9]. Ammo, shunga qaramay IRBIS tizimining O`zbekiston kutubxonachilik ishi rivojida juda katta ta`siri bo`ldi. Mamlakatimiz kutubxonachilari mazkur tizim orqali kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish to`g`risidagi tushunchalarga ega bo`ldilar, elektron kataloglashtirish nima ekanligini tushunib yetdilar va eng asosiysi xalqaro talablarga mos ravishda elektron bibliografik resurslar yaratish texnologiyalarini o`zlashtirdilar. An`anaviy kataloglashtirishdan elektron kataloglashtirishga o`tishdagi psixologik faktorlarni yengib o`tishda ham tizim o`zining ijobiy tomonlarini ko`rsata oldi. O`zbekistonda yaratilgan dastlabki “Namunaviy avtomatlashtirilgan kutubxona” (O`zbekiston Respublikasi FA asosiy kutubxonasida) ham IRBIS tizimi asosida tashkil qilindi. Bundan tashqari O`zbekistondagi bir qator yirik kutubxonalardagi EK bazasi mazkur tizim asosida shakllantirilmoqda, faqatgina Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasida yaratilgan EK bazasidagi bibliografik yozuvlar soni 150 000 dan ortib ketdi. Oliy ma`lumotli kutubxonachi kadrlar tayyorlashda ham IRBIS tizimi o`zining katta hissasini qo`shdi. MARC formatlar asosida kataloglashtirish usullari, adabiyotlarni qidirish, buyurtmalar berish va ularning avtomatlashtirilgan holda bajarilishini hamda kutubxona statistikasini yuritishni talabalar mazkur tizimdan foydalanib o`rgandilar. Milliy avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimini ishlab chiquvchilar ham tizimning avtomatlashtirilgan ish o`rinlari funksiyalaridan foydalanib o`z ishlanmalarini yaratishga kirishdilar. O`sha paytlardan boshlab O`zbekistonda elektron kataloglashtirish asri boshlandi. Dastlabki elektron katalog 1999 yili Toshkent axborot texnologiyalari

universitetida IRBIS tizimidan foydalanib yaratilgan bo`lsa (TASIS dasturi), ayni shu paytlarda Respublikamizdagi 10 ta kutubxona ham mazkur tizimdan foydalanib o`z elektron kataloglarini shakllantira boshladi. Elektron kataloglashtirish bilan bir payda milliy AKAT yaratishga ham urinishlar boshlandi. Masalan, O`zbekiston Milliy universitetida, ATM "INFO-FAN", Toshkent axborot texnologiyalari universitetida, Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat madaniyat institutida, Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasida, Toshkent viloyati "Turon" kutubxonasida va boshqa bir qator tashkilotlar tomonidan AKAT yaratishga kirishildi. Dastlab yaratilgan AKATlar ma`lumotlar bazasi MARC formatlar talablarini qondirmas edi va shu sababli ham bibliografik yozuvlarni almashtirish, ularni Internet tarmog`ida taqdim qilish, ayniqsa bibliografik tavsifning barcha elementlari bo`yicha qidiruv bajarish cheklangan edi. Hozirgi kunda yaratilayotgan AKATlardagi bu kamchiliklar bartaraf qilingan. Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasida ishga tushirilgan "Kitobxonlarga masofadan xizmat ko`rsatishning avtomatlashtirilgan tizimi" kataloglashtirishda xalqaro talablarga rioya qilgani tufayli, o`z EK MBdan boshqa ARM, AKM va kutubxonalarning samarali foydalanishiga keng imkoniyat yaratdi.

2007 yili Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasining "Axborot, kutubxonachilik va nashriyot ishiga oid standartlar tizimini" (SIBID) O`zbekiston kutubxonachilik ishiga tatbiq qilish to`g`risidagi tashabbusini "Aloqa va axborotlashtirish agentligi" qo`llab-quvvatladi va Respublika axborot kutubxona markazining sa`yi harakati bilan kutubxonachilik sohasiga oid standartlar tizimining birinchi varianti ishlab chiqildi. Demak, nazariy jihatdan kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beruvchi dasturiy vositalar yaratishga imkoniyat yaratildi [5, 6, 7].

Shunday qilib, ARM, AKM va kutubxonalardagi asosiy axborot jarayonlarini avtomatlashtirish imkoniyatini beruvchi dasturiy vositalar kompleksini yaratish masalasi kutubxonachilik ishi sohasida faoliyat olib boruvchi mutaxassislar tomonidan hal qilinadigan o`ta dolzarb masalalardan biriga aylandi. Axborot-resurs markazlarining kataloglashtirish sohasidagi faoliyatlarini muvofiqlashtirish, hamkorlikda elektron bibliografik resurslar yaratish va ulardan birgalikda foydalanish imkoniyatiga ega bo`lgan tizimni yaratish hamda ta`lim muassasalaridagi ARMLarga tatbiq qilishga juda katta ehtiyoj tug`ildi. E`tiboringizga havola etilayotgan "Korporativ axborot-resurs markazlarining avtomatlashtirilgan tizimi (KARMAT)" ta`lim tizimi sohasida faoliyat olib borayotgan kutubxonachilar mehnatini yengillashtirishga, kitobxonlarga ko`rsatilayotgan xizmat sifati va madaniyatini yuksaltirishga o`z hissasini qo`shadi degan umiddamiz.

1. KORPORATIV AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING AVTOMATLASHTIRILGAN TIZIMI

1.1 Kutubxonalar tipologiyasi va avtomatlashtirilgan tizimlar

Kutubxonalar uchun dasturiy vosita yaratuvchilarning baʼzi birlari “Biz shunday tizim yaratdikki uni ixtiyoriy tipdagi kutubxonaga tatbiq qilish mumkin” deya daʼvo qilmoqdalar. Ular kutubxonalar tipologiyalarni bilmasliklari tufayli turli tipdagi kutubxona oldiga oʻziga xos vazifalar qoʻyilganligini va bu vazifalar turlicha ekanligini tushunmaydilar. Bu birinchidan, ikkinchidan esa ARM, AKM va kutubxonalarning moliyaviy imkoniyatlari ham turlicha demak, dasturiy vositalarni sotib olish imkoniyatlari ham turlicha. Bunday holatda “universal dasturiy vosita” yaratish maqsadga muvofiq emas. Shunday qilib, biz shunday dasturiy vositalar kompleksini yaratishimiz lozimki, u turli tipdagi AKM, ARM va kutubxonalarning bajaradigan vazifalariga, funksional talablariga va moliyaviy imkoniyatlariga mos kelsin. Shunday qilib biz barcha ARM, AKM va kutubxonalarga tatbiq qilinadigan yagona tizimni emas balki turli vazifalarni bajaruvchi turli tipdagi AKM, ARM va kutubxonalar uchun dasturiy vositalar kompleksini taklif qilamizki, AKM, ARM va kutubxonalar oʻz imkoniyatlaridan (funksional va moliyaviy) kelib chiqqan holda oʻzlariga kerakli dasturni tanlab olsinlar. Dasturiy kompleks modul prinsipiga asoslanib yaratilganligi tufayli kerakli tizimni yaratish unchalik mushkul ish boʻlmaydi. Shunday qilib, kutubxona jarayonlarini kompleks avtomatlashtirishga moʻljallangan tizim bilan tanishishga oʻtamiz [8].

KARMAT tizimining tuzilmasi modul prinsipi asosida tashkil qilinganligi tufayli, uning bazaviy yadrosini bibliografik maʼlumotlarga ishlov beruvchi universal protseduralar tashkil qiladi. Tizim yangi modullar qoʻshilishi hisobiga turli tipdagi AKM, ARM va kutubxonalarga va ilmiy-texnika axborotlariga ishlov beruvchi tizimlarga moslashtirilishi mumkin. Tizimni ishlab chiqish bir necha yoʻnalishlarda olib borilmoqda:

1. KARMAT-M: Maktab ARM faoliyatini avtomatlashtirishga moʻljallangan.
2. KARMAT-ITA: Ilmiy texnika adabiyotlari elektron kutubxonasi.
3. KARMAT-AK: OUYu/Akadem lisey/Kollej ARM lari uchun.
4. KARMAT-U: AKM, ARM va kutubxonalar.
5. KARMAT-K: Korporativ kataloglashtirish, yigʻma EK.

Mazkur qoʻllanmada tizimning maktab axborot-resurs markazlari faoliyatini avtomatlashtirishga moʻljallangan asosiy funksional imkoniyatlari toʻgʻrisida soʻz boradi.

1. Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish oʻrni (AIOʻ).
2. Kitobxonning AIOʻ.
3. Kitob berish va qaytarib olish bilan shugʻullanuvchi xodimning AIOʻ.
4. Fondni butlash bilan shugʻullanuvchi xodimning AIOʻ.
5. Tizimni boshqarish/yuritish bilan shugʻullanuvchi xodimning (Administratorning) AIOʻ.

Modullar AKM, ARM va kutubxonadagi asosiy axborot jarayonlarini (axborotlarni yig`ish, ishlov berish, saqlash, qidirish va uzatish) avtomatlashtirish imkoniyatini beradi.

1.2 KARMAT tizimining afzalliklari

1. Korporativ kataloglashtirish texnologiyasining mavjudligi tayyor bibliografik yozuvlardan foydalanib tezda va sifatli o`z EK bazasini shakllantirish imkoniyatini yaratadi.
2. Tizim Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasida yaratilgan avtoritet fayllardan foydalanishi hisobiga kataloglashtirish jarayoni tezlashadi, mualliflarning ismi sharifini (taxalluslarini), sarlavhalarni kiritishda bunday yondoshuv birinchidan kataloglashtirish jarayonini tezlashtirsa ikkinchidan yo`l qo`yilishi mumkin bo`lgan xatoliklarning oldini oladi.
3. Tizimda kitobxonlarga masofadan xizmat ko`rsatish texnologiyasini amalga oshirilganligi kitobxonlarning bevosita kutubxonaga kelmasdan elektron katalogdan foydalanib va foydalanmay buyurtmalar berish va buyurtmalarni qabul qilinganligi, ularning bajarilishi to`g`risidagi axborotlarni olish imkoniyatini yaratgan.
4. Tizim bibliografik tavsif yaratishda O`zbekistonda ishlab chiqilgan (xalqaro) standartlar tizimiga rioya qiladi.
5. Tizim ishlatish uchun juda qulay bo`lib, u O`zbekiston kutubxonachilarining bugungi kundagi malaka va ko`nikmalarini e`tiborga olib yaratilgan.
6. Tizimdan foydalanuvchilar uchun sodda va barchaga tushunarli tilda uslubiy qo`llanma (o`zbek va rus tillarida) yaratilgan.
7. Tizimni tatbiq qilish, AKM, ARM va kutubxona xodimlarini tizimni boshqarishga o`rgatish maqsadida maxsus o`quv kurslari tashkil qilingan. Kelajakda masofadan o`qitish tizimini ishga tushirish mo`ljallanmoqda.
8. Tizim tarkibiga kiritilgan maydonlarni yaratuvchi maxsus "Konstruktor" ixtiyoriy tipdagi va kerakli xossaga ega bo`lgan maydonlarni tuza oladi. Bu esa o`z navbatida ichki va tashqi formatlarni kutubxona texnologiyalariga moslab loyihalash imkoniyatini yaratadi.
9. Elektron katalog bazasini shakllantiruvchi kataloglashtiruvchi uchun EK maydonlariga kiritilayotgan ma`lumotlar to`g`risida axborot (yordam) berilgan. Maydonga kiritilayotgan ma`lumotlar shakli misollar orqali ko`rsatilgan.
10. Elektron katalog bazasini shakllantirishda ma`lumotnomalar (dinamik bazalar)dan foydalanish EK bazasini to`ldirish jarayonini tezlashtiradi va tayyor ma`lumotlardan foydalanish yo`lga qo`yilganligi tufayli xatoliklar kamayadi.
11. Tizim axborotlarni AKAT bazasiga kiritishda va ularni tarmoq bo`yicha uzatishda xalqaro kutubxona-bibliografik va kommunikativ formatlarni, tasniflash tizimlari hamda kodlashtirish qoidalarini (KBK, UO`K, UNIMARC, MARC21, USMARC va boshqalarni) qo`llab-quvvatlaydi. Bu

esa o`z navbatida boshqa tizimlardan bibliografik yozuvlarni ko`chirib olish va jahon axborot-kutubxona tarmog`i bilan integrallashuviga imkoniyat yaratadi.

2. TIZIMNING UMUMIY TAVSIFI VA TIZIMNI O`RNATISH

2.1 Dasturiy-texnik ta`minot

Tizim lokal va global tarmoqlarda, IBM PC kompyuterlarining Windows XP operatsion tizimida ishlay oladi. Tizim apparat vositalariga nisbatan hech bir qo`shimcha talablar qo`ymaydi.

Tizimning dasturiy ta`minoti PHP texnologiyasida, ma`lumotlar bazasi sifatida esa MBBT (ma`lumotlar bazasini boshqarish tizimi) MySQL ishlatilgan. Bundan tashqari tizimni ishlatish uchun Apache veb serveri kerak bo`ladi. Yuqorida sanab o`tilgan Apache veb serveri, PHP texnologiyasi va MBBT MySQL larning barchasi ochiq sistemalaridir, ya`ni ishlatish va o`zgartirish bepul. Hozirda yuqoridagi tizimlarning barchasi KARMAT-M tizimi tarkibiga komponent sifatida kiritilgan. Tizim kerakli dasturlarni sozlash va o`rnatishni avtomatik tarzda bajaradi, foydalanuvchidan ularni o`rnatish yoki sozlash kabi ishlarni bajarish talab qilinmaydi. Maktab ARM xodimlari uchun bunday imkoniyatning yaratilishi ularning KARMAT-M dan foydalanishlarida katta qulayliklar yaratadi.

2.2 Axborot ta`minoti

- Tizim elektron katalogining ma`lumotlar bazasi adabiyotlarning bibliografik va texnologik tavsifidan iborat bo`lib ba`zi bir hollarda bibliografik tavsifga to`liq matn ham bog`lash imkoniyati yaratilgan;
- Agar bibliografik yozuvga adabiyotning to`liq matni kiritilgan bo`lsa, u holda o`sha to`liq matn formatini ko`rsata oladigan matn muharrirlari kerak bo`ladi (agar to`liq matn *.doc formatida bo`lsa, Microsoft Word matn muharriri, *.pdf formatida bo`lsa, Acrobat Reader dasturiy ta`minotlari kerak bo`ladi);
- Tizim elektron katalogini samarali shakllantirish uchun maxsus dinamik va statik lug`atlardan foydalanilgan (nashriyotlar, shaharlar nomlari, nashrlarning asosiy matn tillari, individual shaxslar nomlari, KBK va UO`K indeklari, muallif belgisi va boshqalar).

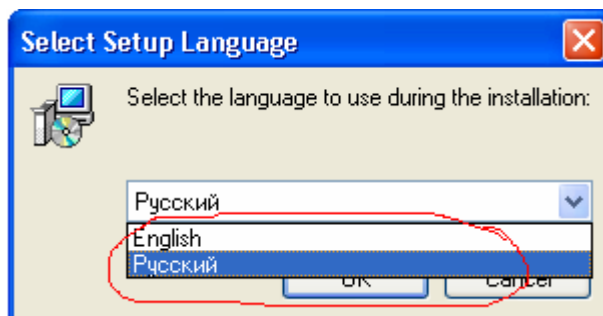
2.3 Tizimni o`rnatish

Tizim CD diskda taqdim qilinadi. CD diskda foydalanuvchi uchun yo`riqnoma va dasturni avtomatik o`rnatuvchi setup.exe dasturi bilan taqdim etiladi. Tizimni o`rnatishda faqat bitta dasturiy vositadan foydalaniladi.

Eslatma: Tizim foydalanuvchining kompyuteriga o`rnatilayotganda uning kompyuterida Apache veb serveri va MySQL MBBT si bo`lmasligi kerak, chunki tizim uchun kerak bo`lgan barcha dasturiy vositalar avtomatik tarzda o`rnatiladi. Agar bunday dasturiy vositalar foydalanuvchi kompyuterida avvaldan o`rnatilgan bo`lsa nima bo`ladi? Bu dasturlarni kompyuterdan o`chirib tashlash kerak yoki KARMAT ni moslash kerak.

Tizimni o`rnatish uchun quyidagi amallarni bajarish kerak:

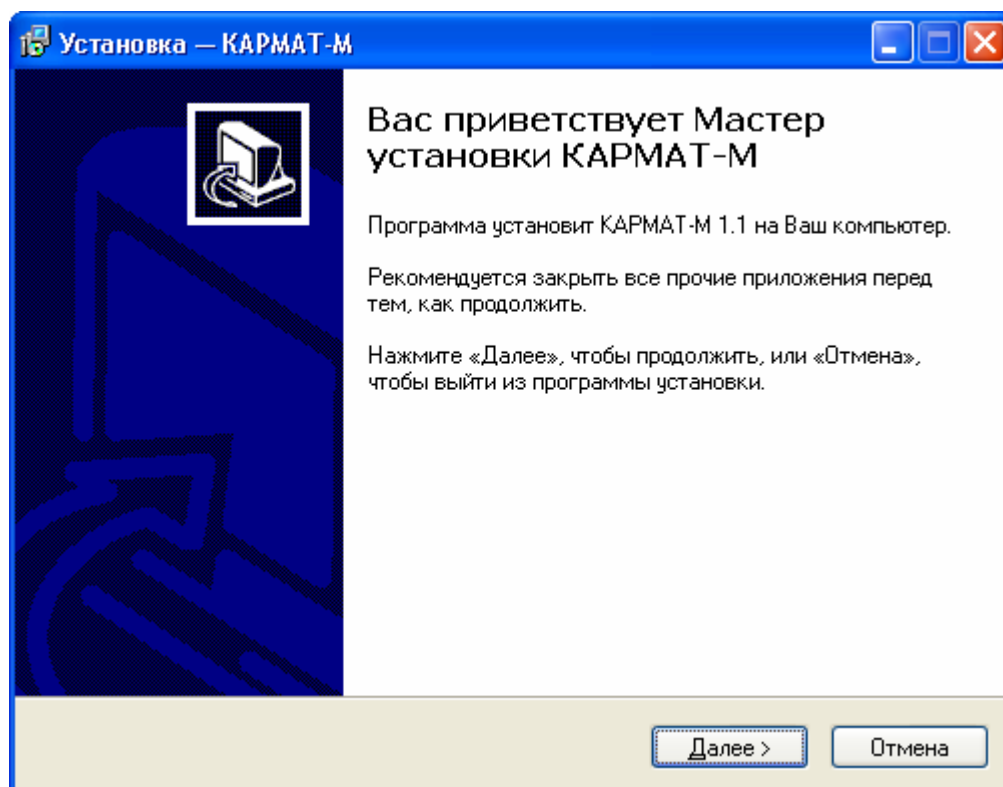
- 1) setup.exe dasturiy vositasini ishga tushiring. O`rnatgichni dastlabki ko`rinishida foydalanuvchi muloqot tilini tanlaydi (1-rasm).

1-rasm: Muloqot tilini tanlash

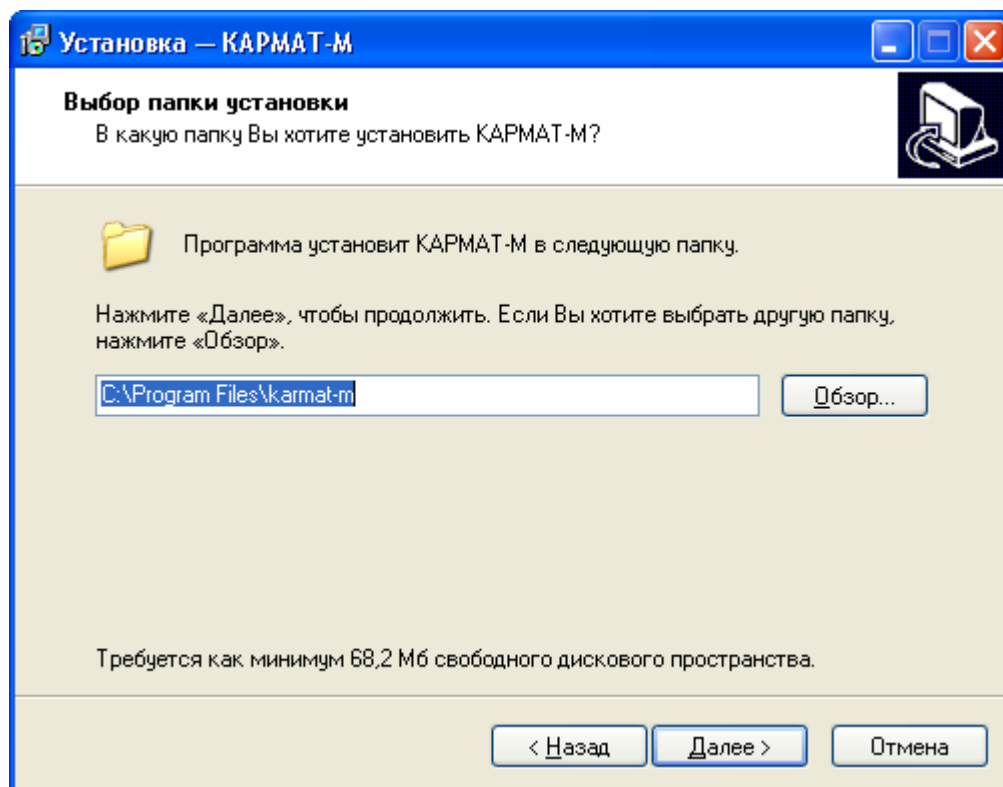
Muloqot oynasidan o`zingizga tushunarli tilni tanlang va **OK** tugmasini bosing. (Hozirda tizim o`rnatgichi ingliz va rus tillarida yaratilgan, keyingi versiyalarda o`rnatgichni o`zbek tilida ham ishlash imkoniyati yaratiladi).

- 2) Muloqot tili tanlanib OK tugmasi bosilgach quyidagi oyna ko`rinadi.

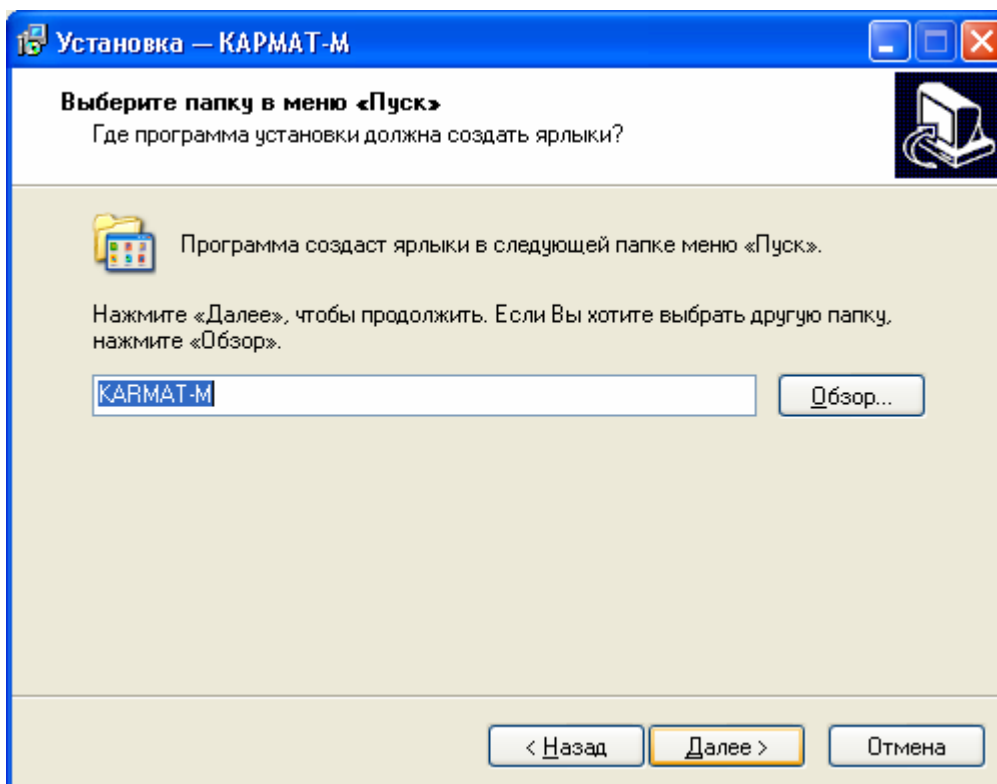
2-rasm: Tizim haqida ma`lumot

- 3) Bu oynada siz tizim haqidagi qisqacha ma`lumotga ega bo`lasiz, shundan so`ng **Dalee >** tugmasini bosing. **Dalee >** tugmasi bosilgach sizga quyidagi oyna ko`rinadi (3-rasm).

3-рasm: Tizim o`rnatiladigan katalogni tanlash

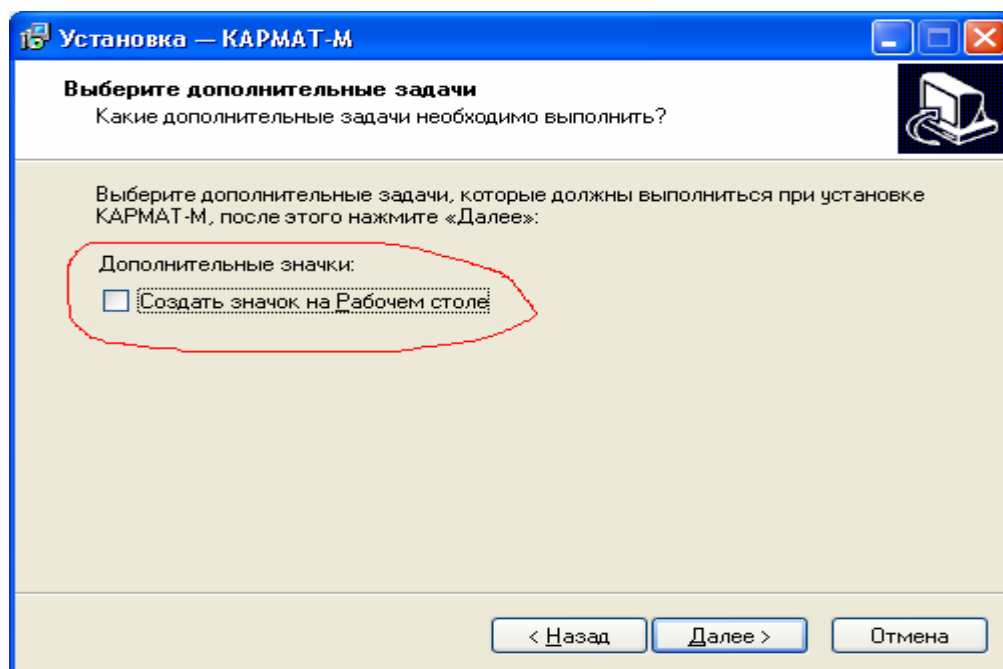
- 3) Ushbu oynada siz tizimni qayerga o`rnatishingizni ko`rsatasiz va yana **Dalee >** tugmasini bosing. **Dalee >** tugmasi bosilgach dasturiy tizim qanaqa nomda Dasturlar ro`yhatiga kiritilishi haqida sizga ma`lumot beruvchi quyidagi oyna ochiladi (4-rasm).

4-рasm: Tizim dasturlar ro`yhatida qanday nomda bo`lishi ko`rsatilgan

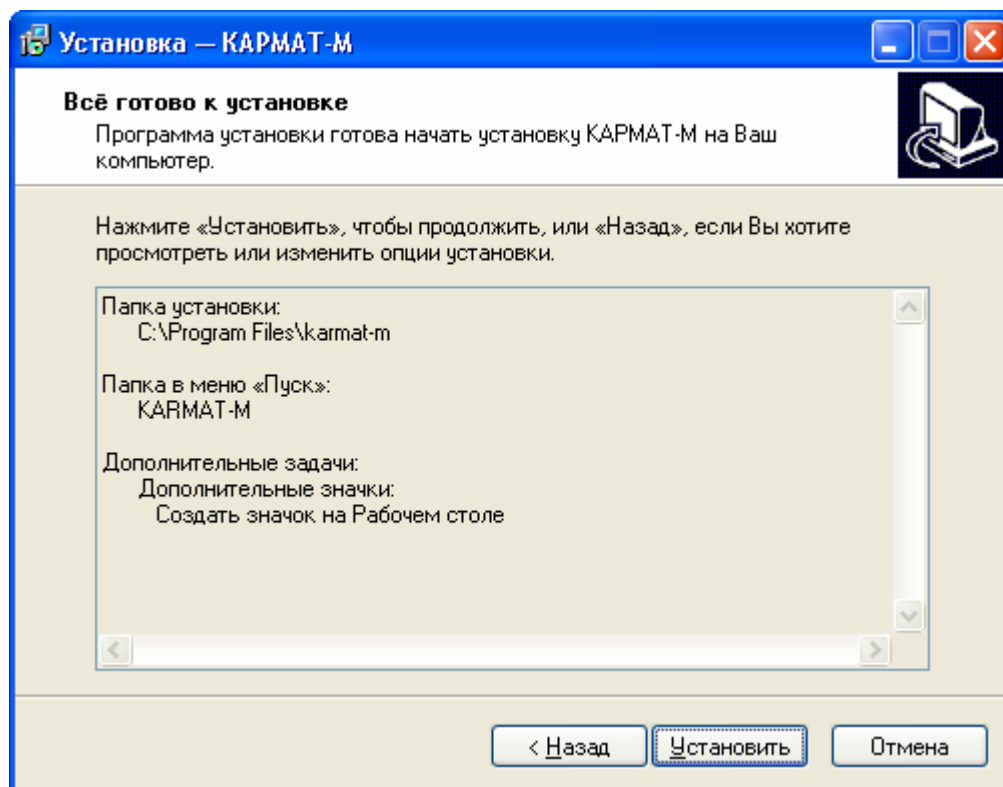
6) Ushbu oynada sizda dastur nomini o`zgartirib saqlash imkoniyati ham mavjud. **Dalee** > tugmasini bosning. **Dalee** > tugmasi bosilgach (5-rasm), yangi oyna ochiladi va u sizdan ish stolingizda tizimni tez chaqirish uchun yorliq yaratilishi kerak yoki kerakmasligini so`rovchi oyna ochiladi.

(Eslatma: Tizim o`rnatilgach har safar kompyuter ishga tushganda avtomatik ishga tushadi, shuning uchun ish stolida tizimni ishga tshiruchi yorliq bo`lishi unchalik zarur emas).

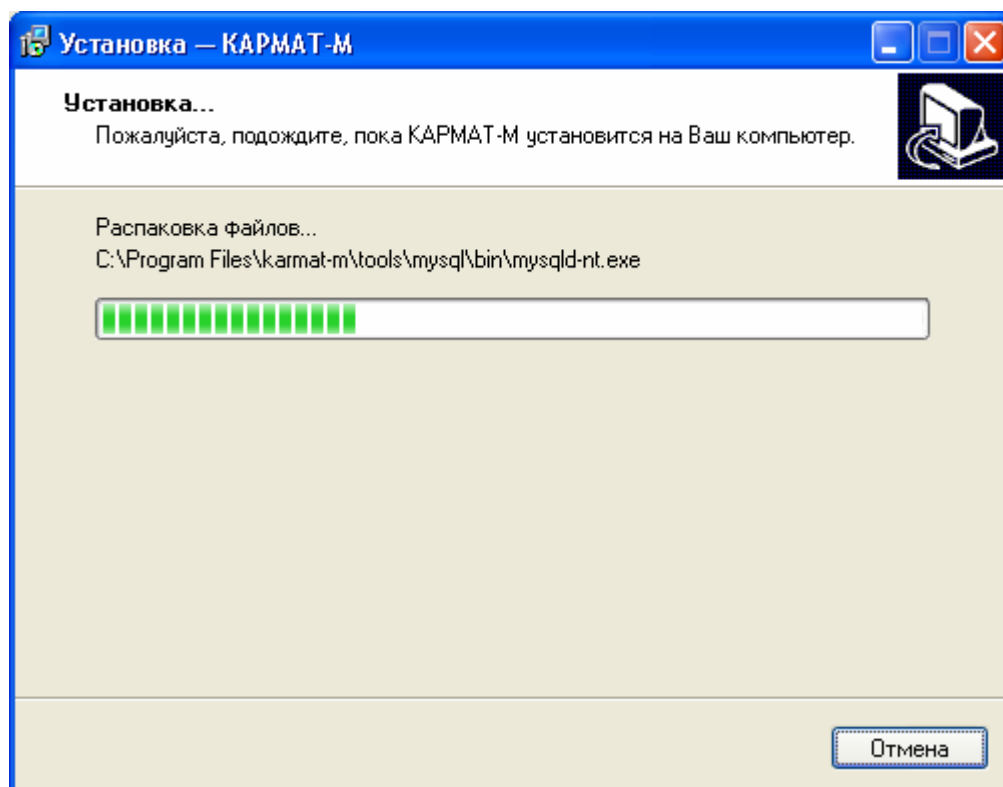
5-rasm: Foydalanuvchi ish stolida tizimni ishga tushiruvchi (yorliq) yaratilishi haqidagi so`rovnoma

7) So`rovnoma oynasida **Dalee** > tugmasi bosilgach quyidagi ma`lumot oynasi ochiladi (6-rasm). Ushbu oynada foydalanuvchi tizim kompyuterning qaysi katolog va qismlariga o`rnatilishi haqida ma`lmotga ega bo`ladi.

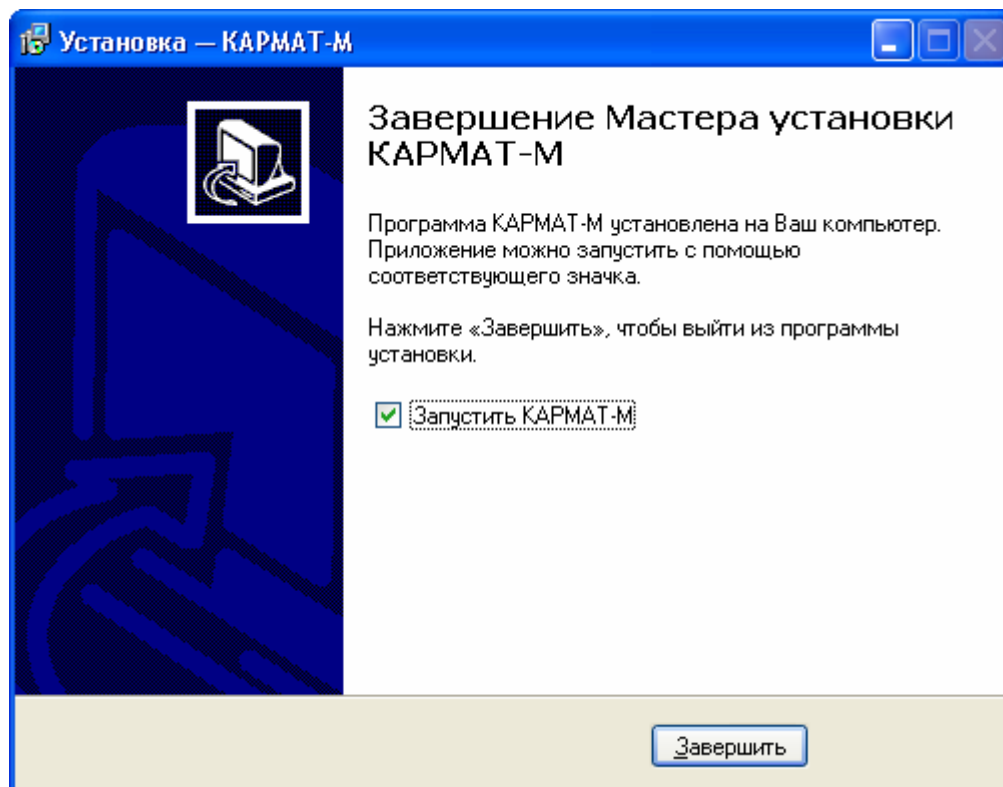
6-рasm: Ma`lumot oynasi

- 8) Ma`lumotlar oynasida **Ustanovit** tugmasi bosilgach, KARMAT-M tizimi o`rnatilishni boshlaydi, bu vaqtda agar o`rnatish jarayonini to`xtatish kerak bo`lsa **Otmena** tugmasini bosing aks holda faqat kuting.

7-рasm: Tizimni o`rnatilish jarayoni

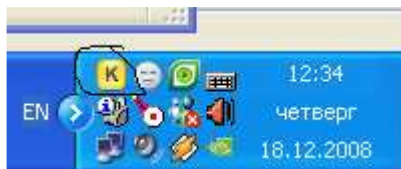
- 9) Tizimni o`rnatish ishlari tugallangach quyidagi oyna ko`rinadi. Bu oyna tizim o`rnatilish jarayoni tugallanganligi haqida axborot beradi va foydalanuvchidan KARMAT-M tizimini ishga tushirish kerak yoki kerakmasligini so`raydi.

8-рasm: Tizim o`rnatilish jarayoni tugallanganligi haqida ma`lumot beruvchi oyna

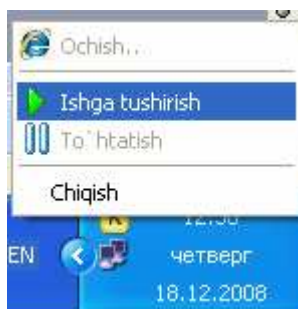
2.4 Tizim ishini boshqarish

Tizimni ishga tushirish ishini to`xtatish uchun maxsus dasturiy ta`minot yaratilgan. Tizim o`rnatilib birinchi bor ishga tushirilgandan so`ng bu dasturiy ta`minot foydalanuvchi kompyuterida ishlab turadi. Uning ko`rinishi quyidagi rasmda keltirilgan (9-rasm).

9-рasm: Tizim ishini boshqaruvchi dasturiy vosita

Ish stolinigzdagi K belgili piktogrammaga borib sichqonchani o`ng tugmasini bosing va shundan so`ng quyidagicha menyu osti paydo bo`ladi:

10-rasm: Tizim boshqaruvchini bajaradigan vazifalari

Bu dasturiy vosita quyidagi uchta vazifani bajaradi:

1. Ishga tushirish – Apache va MySQL ni ishga tushirish.
2. To`xtatish - Apache va MySQL ni ishini to`xtatish.
3. Ochish – Brouzerda KARMAT-M tizimini ishga tushirish.

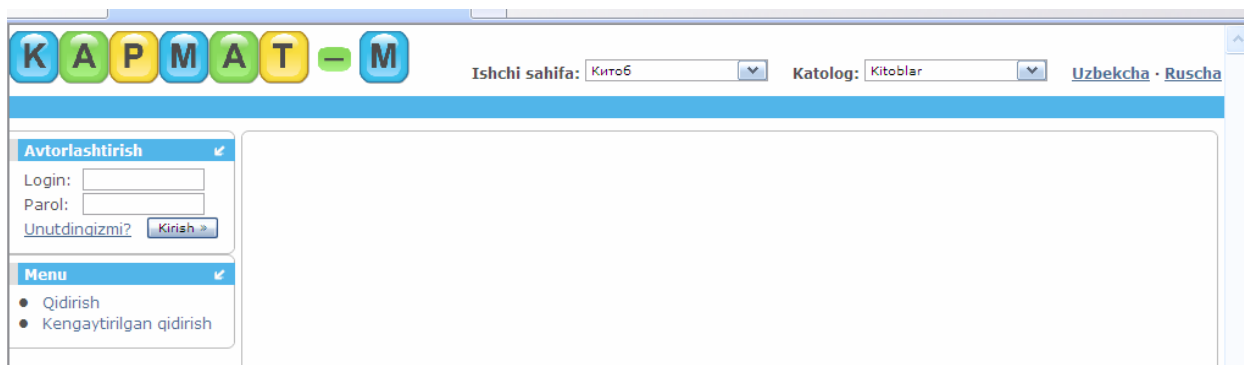
2.5 Maktab axborot-resurs markazidagi axborot jarayonlarini avtomatlashtirishning o`ziga xos xususiyatlari

Ma`lumki bugungi kunda kutubxonadagi asosiy axborot jarayonlarini avtomatlashtirishga mo`ljallangan bir qator avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimlari mavjud. Ularning barchasini ham to`g`ridan-to`g`ri maktab axborot-resurs markaziga tatbiq qilib bo`lmaydi. Buning sababi maktabdagi ARMga qo`yilgan maqsad va vazifalarning boshqa AKM va ARMLardan farq qilishidadir. Masalan, maktab ARM fondini joylashtirishda maktab ARM uchun yaratilgan maxsus kutubxona-bibliografik tasniflagichdan (KBT) foydalaniladi. Kitobxon elektron formulyarini yaratishda ham o`ziga xosliklar mavjud. Masalan, IRBIS tizimi asosida elektron formulyar yaratishda bir qator maydonlarga ma`lumotlar kiritish uchun imkoniyat yaratilganki (pasporti, ish joyi, lavozimi, turmushga chiqmasdan oldingi familiyasi, ish telefoni va boshqalar) ular maktab ARM faoliyatida deyarli qo`llanilmaydi. Elektron formulyar uchun kerakli ma`lumotlarni statik baza sifatida qarab uni oldindan tayyorlab qo`yish mumkin (direktor, o`qituvchi, o`quvchi, mahalla fuqarosi va boshqalar).

Maktab ARM fondini butlash masalasi ham zamonaviy talablar asosida qayta ko`rib chiqilganki (maktab ARM fondini butlash mexanizmi boshqa tipdagi AKM, ARM va kutubxonalarning fondini butlash mexanizmidan farq qiladi) an`anaviy "fondni butlovchining avtomatlashtirilgan ish joyi"ni bu yerda tatbiq qilish maqsadga muvofiq emas. Yuqoridagilardan ko`rinadiki maktab ARM faoliyatini avtomatlashtirishga mo`ljallangan dasturiy ta`minot yaratishda maktab ARM faoliyatidagi asosiy axborot jarayonlarini hisobga olish talab qilinar ekan. KARMAT-M tizimini yaratishda maktab ARM faoliyatidagi o`ziga xosliklarni maksimal hisobga olishga harakat qilingan.

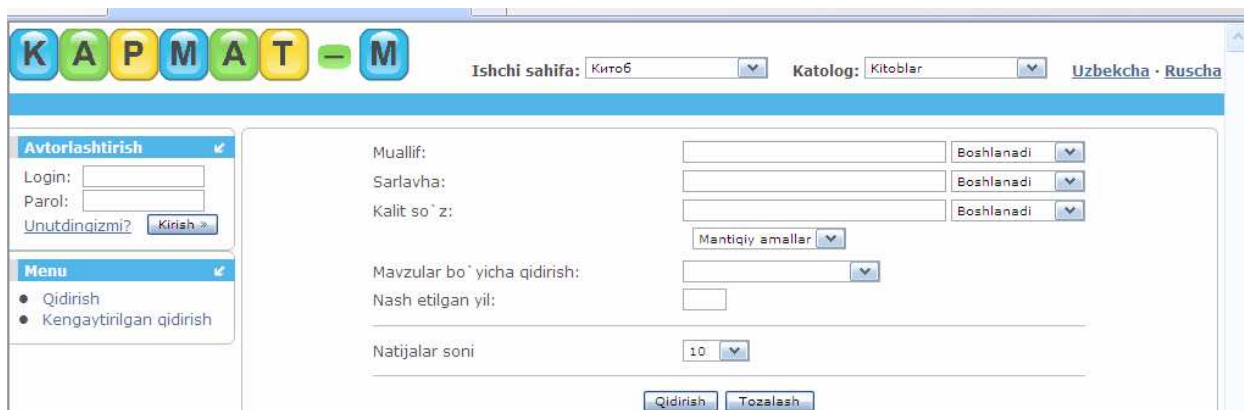
3. TIZIMNI ISHGA TUSHIRISH

Dastur ishga tushirilgach monitorida quyidagi interfeys paydo bo`ladi:

The screenshot shows the top part of the KAPMAT-M system interface. At the top, there is a logo with the letters 'KAPMAT - M' in colorful circles. Below the logo, there are two dropdown menus: 'Ishchi sahifa:' with 'Kitob' selected and 'Katalog:' with 'Kitoblar' selected. To the right, there are language options 'Uzbekcha' and 'Ruscha'. On the left side, there is a sidebar with two sections: 'Avtorlashtirish' (Login) and 'Menu'. The 'Avtorlashtirish' section contains fields for 'Login:' and 'Parol:', a 'Unutdingizmi?' link, and a 'Kirish' button. The 'Menu' section contains two items: 'Qidirish' and 'Kengaytirilgan qidirish'.

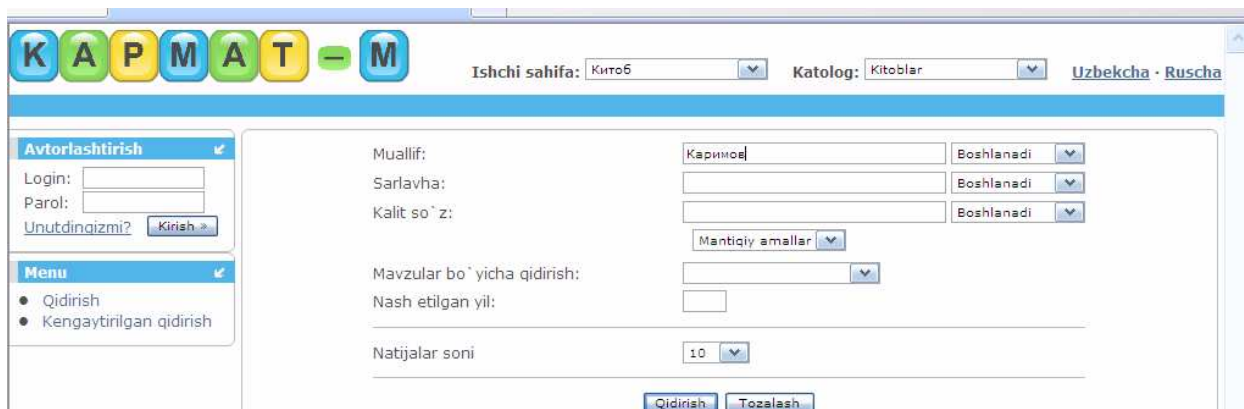
Foydalanuvchi “Qidirish” tugmasini bosishi va maktab ARM elektron katalogi bazasidagi ma`lumotlar bilan tanishishi mumkin. Qidirish bibliografik tavsifning “Muallif”, “Sarlavha”, “Kalit so`zlar”, “Mavzular”, “Nashr etilgan yil” elementlari va mantiqiy amallar ishtirokida qidirish farmoyishi berish orqali bajariladi (1-rasm).

The screenshot shows the search criteria form in the KAPMAT-M system. The top part is the same as in the previous screenshot. The main area contains several search criteria: 'Muallif:' with a text input field and a 'Boshlanadi' dropdown; 'Sarlavha:' with a text input field and a 'Boshlanadi' dropdown; 'Kalit so`z:' with a text input field, a 'Boshlanadi' dropdown, and a 'Mantiqiy amallar' dropdown; 'Mavzular bo`yicha qidirish:' with a dropdown menu; 'Nash etilgan yil:' with a text input field; and 'Natijalar soni' with a dropdown menu set to '10'. At the bottom of the form, there are two buttons: 'Qidirish' and 'Tozalash'.

1-rasm

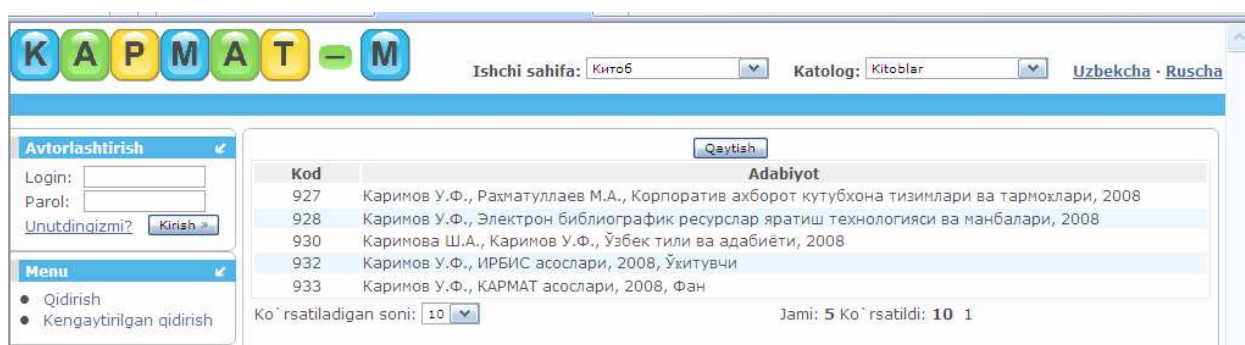
Masalan, foydalanuvchi “Muallif” maydoniga “Karimov” so`zini kiritsa (2-rasm)

The screenshot shows the search criteria form in the KAPMAT-M system, similar to the previous one. The only difference is that the 'Muallif:' field now contains the text 'Karimov'. All other fields and buttons are the same as in the previous screenshot.

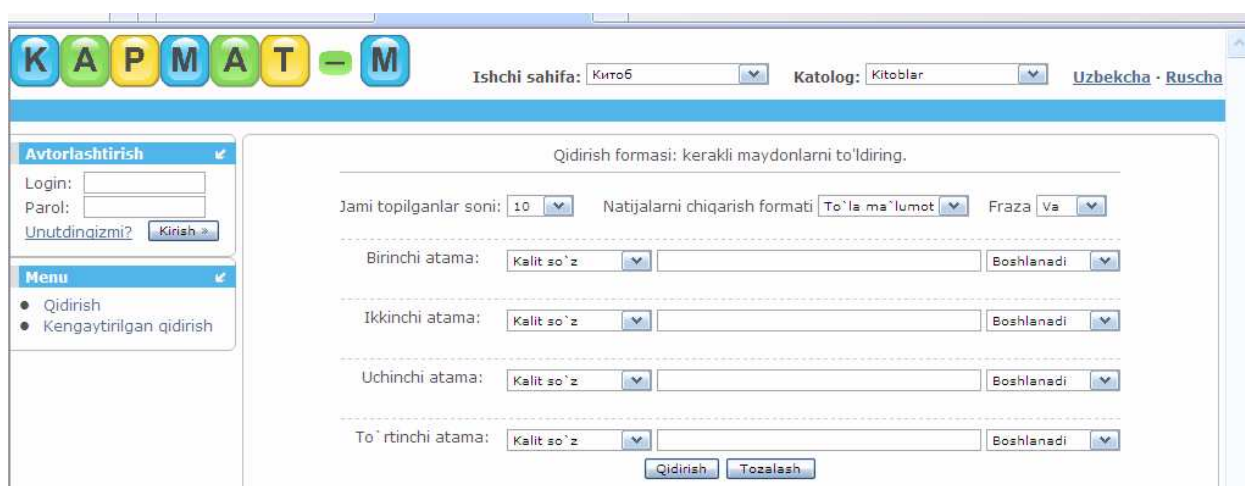
2-rasm

va “Qidirish” tugmasini bossa, ARM elektron katalogi (EK) bazasidagi “Karimov” muallifligida nashr etilgan va EK ma`lumotlar bazasida mavjud bo`lgan barcha hujjatlarni ko`radi (3-rasm).

3-rasm

Avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimidan foydalanish bo`yicha ma`lum bir tayyorgarlikka ega bo`lgan foydalanuvchilar uchun “Kengaytirilgan qidirish” tugmasi yordamida EK ma`lumotlar bazasidan kerakli ma`lumotlarni samarali qidirish imkoniyati yaratilgan (4-rasm).

4-rasm

Maktab ARM elektron katalogi bazasini ko`rish foydalanuvchilardan hech qanday “Login” va “Parol” talab qilmaydi. Foydalanuvchilar ARMda ro`yhatdan o`tganlaridan so`ng ularga maxsus “Login” va “Parol” beriladi. Foydalanuvchilar maxsus “Login” va “Parol” ga ega bo`lishgach ular “Shaxsiy elektron kabinetga” ega bo`ladilar. Foydalanuvchi o`z shaxsiy elektron kabinetida (ShEK) ARM EK imkoniyatlaridan foydalanib hujjatlarni qidirishi, to`liq matnli hujjatlarni ko`rishi, kerakli adabiyotlarga buyurtmalar berishi, o`zining elektron formulyarini (o`qib ARMga qaytarilgan adabiyotlar va hali qaytarib topshirilmagan adabiyotlar ro`yhatini) ko`rishi mumkin.

4. KATALOGLASHTIRUVCHINING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI (AIO`)

Kataloglashtiruvchining AIO` asosan tizimning elektron katalogi (EK) bazasini shakllantirishga mo`ljallangan bo`lib bu yerda kutubxona fondiga kelib tushayotgan adabiyotlarga bibliografik ishlov berish va kitobxonlarning elektron formulyari yaratiladi. Ma`lumotlar EK bazasiga klaviatura yordamida qo`lda terilib, kiritiladi va ayni paytda EK bazasini shakllantirishda avvaldan tayyorlangan bibliografik yozuvlar bazasidan o`z EK bazasini yaratishda foydalanish imkoniyati ham yaratilgan. Bu yerda shuni alohida qayd qilish lozimki, Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasining shu paytgacha xalqaro talablarga mos holda yaratilgan 150 000 dan ortiq elektron bibliografik resurslaridan samarali foydalanishga keng yo`l ochilgan. Demak, **KARMAT tizimi bilan ishlaydigan AKM, ARM va kutubxonalar o`z EK bazalarini shakllantirishda tayyor elektron bibliografik resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo`ladilar. Bu esa o`z navbatida EK yaratish jarayonini tezlashtiradi, uning sifatli bo`lishiga olib keladi. Fondagi bir kitobning bibliografik tavsif elementlarini EK bazasiga kiritish uchun o`rtacha 15-25 daqiqa sarf bo`layotganligini nazarda tutadigan bo`lsak KARMAT tizimidan foydalanishning naqadar afzalligini tushunib yetamiz. Tizim Web texnologiyalarining so`nggi yutuqlaridan foydalanib yaratilganligi tufayli KARMATning maxsus moduli AKM, ARM va kutubxonalarining elektron bibliografik resurslarini Internet tarmog`ida taqdim qila oladi [11, 12, 13]. Tizim EK interfeysi 1-rasmda keltirildi.**

Kataloglashtiruvchining AIO` asosan ikki funksiyani bajaradi: kitobxonlar to`g`risidagi va ARM fondidagi hujjatlarning bibliografik tavsif elementlarini elektron katalog bazasiga kiritadi, ya`ni elektron katalog bazasini shakllantiradi. Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rnini ishga tushirish uchun “Login” “Parol” maydonlariga mos ravishda “cat” “11” qiymatlarini beramiz.

4.1 Foydalanuvchilarni ARMning elektron katalogida ro`yhatdan o`tkazish

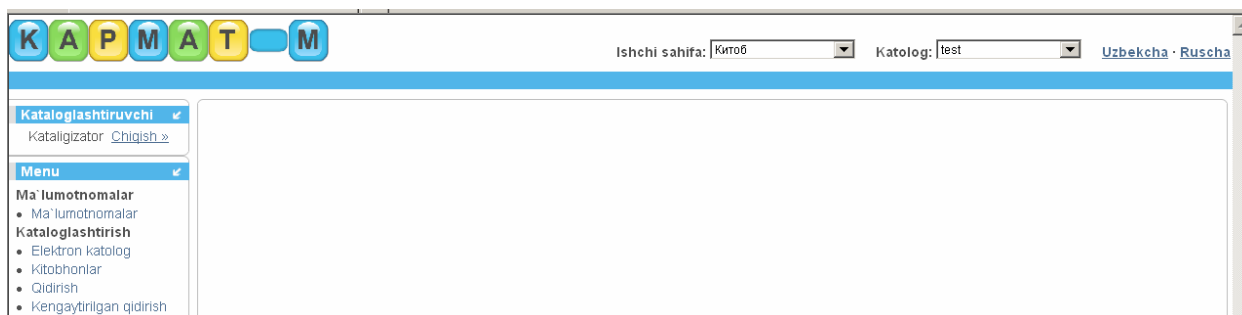
KARMAT-M tizimida foydalanuvchilarni ro`yhatdan o`tkazish (kitobxonning elektron formulyarini yaratish) “Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rnida” amalga oshiriladi. Kataloglashtiruvchining AIO` ishga tushirish uchun “Login” va “Parol” maydonlariga mos ravishda “cat” va “11” kiritiladi (5-rasm).

The screenshot shows the KARMAT-M web interface. At the top, there is a navigation bar with the KARMAT-M logo and a search bar. Below the navigation bar, there is a login form with the following fields: Login (containing 'cat'), Parol (containing '11'), and a 'Kiritish >' button. There is also a 'Uyqotilgan?' link. Below the login form, there is a 'Menu' section with a dropdown arrow and a list of items: 'Qidirish' and 'Kengaytirilgan qidirish'. The interface is in Uzbek and Russian.

5-rasm

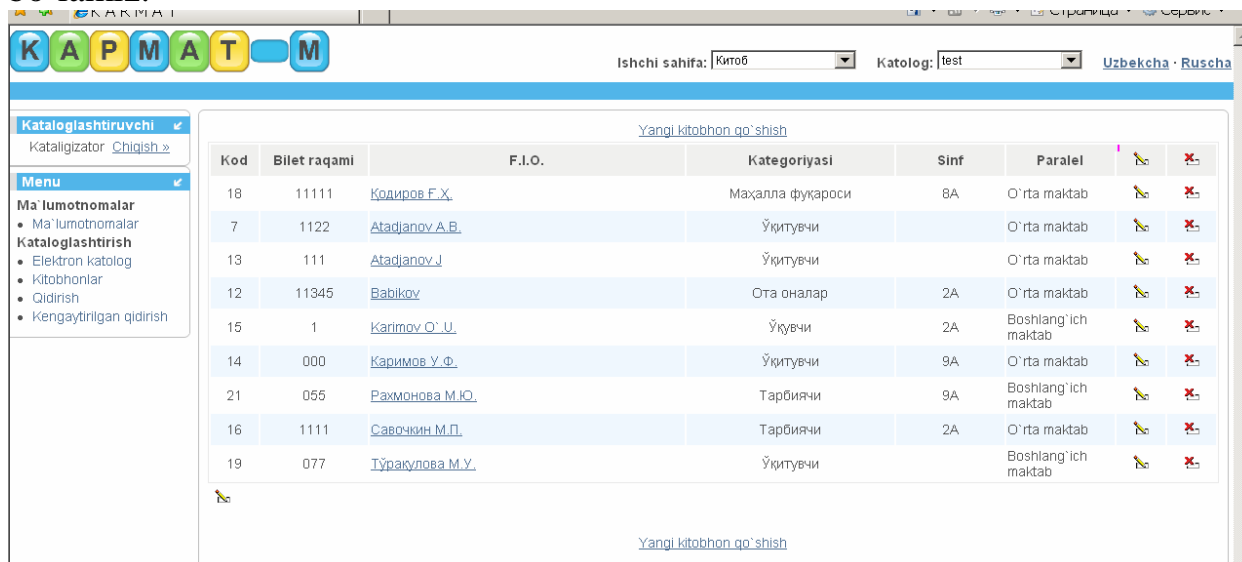
“Kirish” tugmasi bosilgach quyidagi interfeysga ega bo`lamiz (6-rasm)

6-rasm

Paydo bo`ladigan menyuning “Kataloglashtirish” qismidan “Kitobxonlar” tugmasiga sichqoncha bilan chertamiz va kitobxonlarning elektron formuljarini yaratish imkoniyatiga ega bo`lamiz (7-rasm). Bu yerda ARMga a`zo bo`lgan kitobxonlarning ro`yhatini ko`rishimiz mumkin. Ro`yhatdagi ma`lumotlarga zarur hollarda tuzatishlar kiritishimiz mumkin, buning uchun o`ng tomondagi “tahrirlash”  belgisi ustiga sichqoncha bilan chertsak maxsus deraza ochiladi va u yerda kerakli tuzatishlarni bajarishimiz mumkin. Kitobxonlarni ro`yhatdan o`chirish uchun kitobxon familiyasining o`ng tomonida turgan “o`chirish” tugmachasini bosamiz va berilgan buyruqni tasdiqlaymiz.

Yangi kitobxon to`g`risidagi ma`lumotlarni EK bazasiga kiritish yoki kitobxonning elektron formuljarini yaratish uchun 7-rasmda keltirilgan “Yangi kitobxon qo`shish” tugmasini bosamiz va 8-rasmda ko`rsatilgan shaklga ega bo`lamiz.

7-rasm

Ishchi sahifa: Katolog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kataloqlashtiruvchi
Kataloqlizator [Chiqish](#) »

Menu

Ma'lumotnomalar

- Ma'lumotnomalar

Kataloqlashtirish

- Elektron katalog
- Kitobxonlar
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Yangi kitobxon qo'shish

Bilet raqami

F.I.O.

Parol

Kategoriya

Paralel

Kategoriya

Sinf

Tug'ilgan vaqti

Adress

Telefon

Ro'yhat sanasi

Qayta Ro'yhat sanasi

Photografiya

Copyright © 2007

8-rasm

Yangi kitobxonning elektron formulyarini yaratish uchun 8-rasmda ko'rsatilgan maydonlarni to'ldiramiz (9-rasm). Kitobxonning fotosurati Web kamera yoki skaner orqali kiritilishi hamda maxsus papkada jamlanishi kerak. Kitobxonning fotosuratini "Obzor" orqali topamiz va "Qo'shish" tugmasini bosamiz. Natijada kitobxon to'g'risidagi ma'lumotlar va uning fotosurati tizimning EK bazasiga kiritiladi (10-rasm).

8-rasmda ko'rsatilgan "Bilet raqami" va "Parol" maydonlariga kiritilgan ma'lumotlar kitobxon uchun shaxsiy elektron kabinet eshigini ochuvchi "Login" va "Parol" funksiyalarini bajaradi. Bu maydonga kiritiladigan ma'lumotlar takrorlanmaydigan, unikal bo'lishi shart. Maydonlarga kiritilgan ma'lumotlarni istalgan paytda tahrirlash mumkin.

Ishchi sahifa: Katolog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kataloqlashtiruvchi
Kataloqlizator [Chiqish](#) »

Menu

Ma'lumotnomalar

- Ma'lumotnomalar

Kataloqlashtirish

- Elektron katalog
- Kitobxonlar
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Tahrirlash

Bilet raqami

F.I.O.

Parol

Kategoriya

Paralel

Kategoriya

Sinf

Tug'ilgan vaqti

Adress

Telefon

Ro'yhat sanasi

Qayta Ro'yhat sanasi

Photografiya

9-rasm

№	№	№	№	№	№	№
1	1122	Абдурашадов А.Б.	Ўқувчи	2А	Ўқувчи	Ўқувчи
2	1123	Абдурашадов А.Б.	Ўқувчи	2А	Ўқувчи	Ўқувчи
3	1124	Бекқов	Ўқувчи	2А	Ўқувчи	Ўқувчи
4	1125	Қариев В.О.	Ўқувчи	2А	Ўқувчи	Ўқувчи
5	1126	Қариев В.О.	Ўқувчи	2А	Ўқувчи	Ўқувчи
6	1127	Қариев В.О.	Ўқувчи	2А	Ўқувчи	Ўқувчи

10-rasm

Shunday qilib, bir kitobxonning elektron formulyarini yaratishni ko`rib chiqdik, keyingi kitobxonning elektron formulyarini yaratish uchun “Yangi kitobxon qo`shish” tugmasini bosamiz va 8-rasmda ko`rsatilgan shaklga ega bo`lamiz hamda tegishli maydonlarni to`ldirgach “Qo`shish” tugmasini bosamiz.

4.2. ARM fondidagi hujjatlar bibliografik tavsif elementlarini EK bazasiga kiritish (EK bazasini shakllantirish)

Maktab ARMni zamonaviy talablar asosida tashkil qilishda uning elektron katalogi bazasini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero elektron katalog, ARMning eng muhim elementi hisoblanadi. ARM fondini lokal va global tarmoqlarda taqdim qilish, buyurtmalar berish, ularni avtomatik ravishda hisobga olish, kitob berish va qaytarib olish, ARM statistikasini yuritish ARM fondini to`ldirish kabi bir qator jarayonlarning avtomatlashtirilishida EK eng asosiy rollardan birini o`ynaydi. Shuning uchun ham ARM elektron katalogini shakllantirish maktab kutubxonasini axborot-resurs markaziga aylantirishdagi dastlabki qadamlardan biri hisoblanadi.

Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rnidagi “Elektron katalog” tugmasini bosish orqali biz tizimning elektron katalog bazasidagi bibliografik yozuvlar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo`lamiz (11-rasm).

K A P M A T M

Ishchi sahifa: Kitob | Katalog: Nashrlar | Uzbekcha · Ruscha

Kataloglashtiruvchi
Katalogizator Chiqish »

Menu
Ma'lumotnomalar
• Ma'lumotnomalar
Kataloglashtirish
• Elektron katalog
• Kitobxonlar
• Qidirish
• Kengaytirilgan qidirish

Muallif: Boshlanadi
Sarlavha: Boshlanadi
Kalit so'z: Boshlanadi

Qidirish Tozalash

Yangi adabiyot qo'shish

Kod	X	Nomi	Soni			
32	☐	Каримов У.Ф. Математик анализ / Каримов У.Ф., Атажанов Ж., Мухамадиев А.Ш. - Тошкент: O'zbekiston, 2009. - ISBN 9789943777777.	3			
31	☐	Каримов У.Ф. Информатика / Каримов У.Ф. - Тошкент: Bilim, 2009. - ISBN 9789943678765.	5			
29	☐	Каримов У.Ф. Информатика: Ўқув қўлланма / Каримов У.Ф., Мухамадиев А.Ш., Абдуллаев С.М. - Тошкент: Bilim, 2009. - ISBN 9789943987676.	4			
28	☐	Каримов У.Ф. Математика / Каримов У.Ф. - Тошкент: Nayot, 2009. - ISBN 97899436785945.	3			
27	☐	Каримов И.А. Истиқлол йўли: муаммолар ва режалар / Каримов И.А. - Тошкент: O'zbekiston, 1992. - ISBN 97899437656765.				
26	☐	Каримов У.Ф. Математика? Забавно! / Каримов У.Ф. - Самарқанд: Zarafshon, 2009. - ISBN 978994334567.	4			
25	☐	Каримов У.Ф. Ахборот – кутубхона, ахборот-ресурс марказлари ва кутубхоналар учун дастурий таъминот: муаммолар, ечимлар / Каримов У.Ф. - Тошкент: Ziyo, 2007. - 30 б. - ISBN 97899431234567.	2			
25	☐	Каримов У.Ф. Ахборот – кутубхона, ахборот-ресурс марказлари ва кутубхоналар учун дастурий таъминот: муаммолар, ечимлар / Каримов У.Ф. - Тошкент: Ziyo, 2007. - 30 б. - ISBN 97899431234567.	2			
24	☐	Абдуллаев С.М. Химия и время / Абдуллаев С.М. - Тошкент: Nayot, 2000. - 250 б.; - ISBN 97899436576567.	4			
23	☐	Каримов У.Ф. Химия и время / Каримов У.Ф. - 500 б.; 50X70. - ISBN 97899431232345.	2			
22	☐	Каримов У.Ф. Автоматлаштирилган ва ахборотлаштирилган кутубхона / Каримов У.Ф., Атажанов Ж. - Андижон: Ma'naviyat, 2006. - ISBN 9789943565676.	2			

Chop qilish Export

Ko'rsatiladigan soni: 10

Jami: 25 Ko'rsatildi: 10 1 2 3

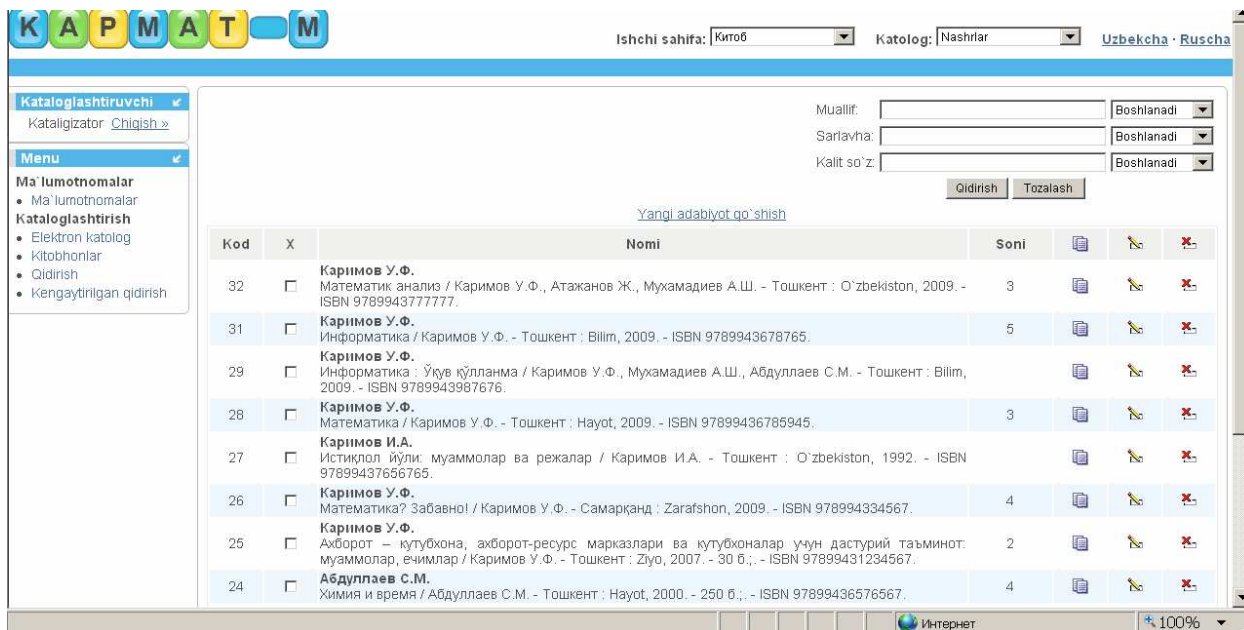
Yangi adabiyot qo'shish

11-rasm

Bu yerda elektron katalog bazasidagi bibliografik yozuvlarni ma'lum bir tartib bilan ko'rib chiqish, har bir hujjatning EKdagi statusini o'rnatish, nusxalar sonini belgilash, kerakli tuzatishlar kiritish va yozuvni bazadan o'chirish imkoniyatlari yaratilgan.

4.3 Hujjat nusxalarini belgilash

ARM fondida saqlanayotgan har bir hujjatning necha nusxada saqlanayotganligini belgilash kitobxonlarga xizmat ko'rsatishda muhim elementlardan biri hisoblanadi, zero saqlanayotgan hujjatlar nusxalari soni kitobxonlarga xizmat ko'rsatish sifati va samarasini yuksaltirishda hamda avtomatlashtirilgan tizimlarni ARMda tatbiq qilishda yetakchi rollardan birini o'ynaydi. EK bazasiga kiritilgan hujjat nusxalar sonini belgilashni ko'rib chiqamiz (12-rasm). Faraz qilamiz, 29 kod bilan EK bazasiga kiritilgan U.F.Karimovning "Informatika" kitobidan ARM fondidada 3 nusxada saqlanmoqda. Nusxalar sonini belgilash uchun sichqoncha bilan "Nusxalar" sonini belgilovchi shaklga chertamiz. Natijada nusxalar sonini belgilovchi shaklga ega bo'lamiz (13-rasm).

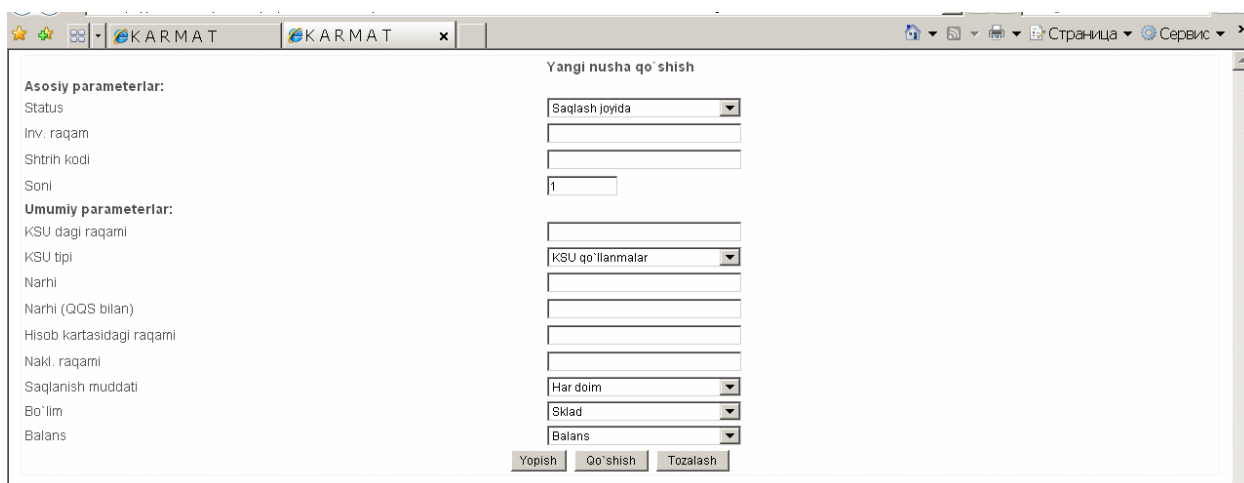

12-rasm

13-rasm

«Yangi nusxa qo`shish» tugmasini bosamiz va quyidagiga ega bo`lamiz (14-rasm).

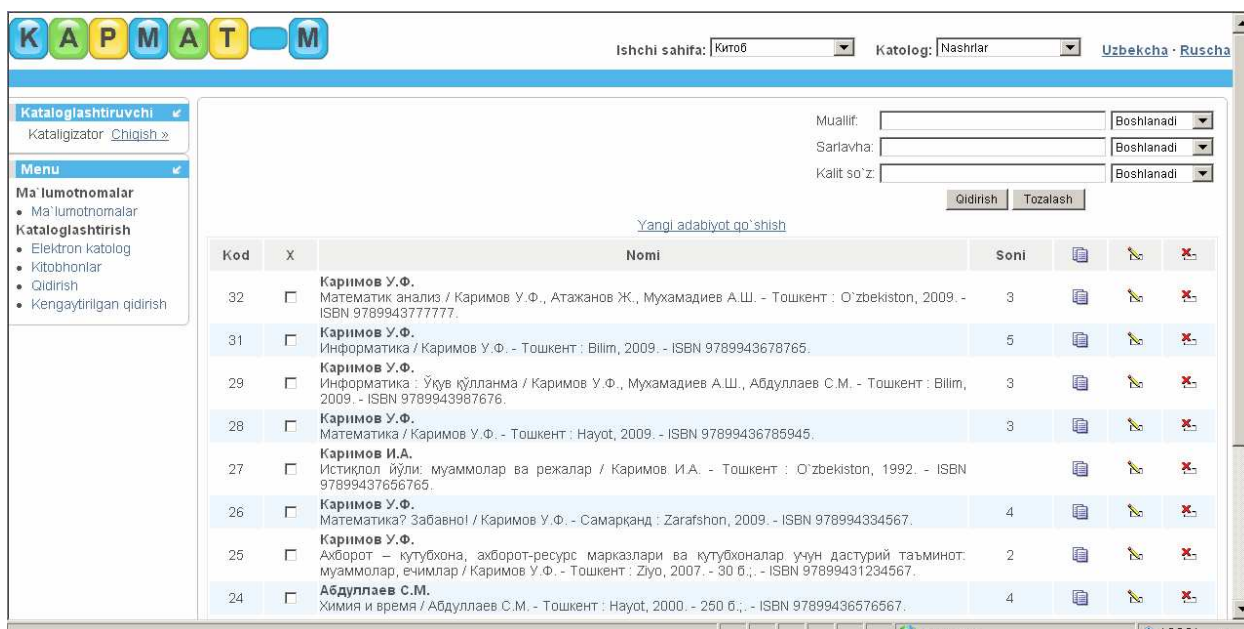
14-rasm

Tegishli maydonlar (Inventar nomer, nusxalar soni, bir nusxa narxi va boshqalar) to`ldirilgach, “Qo`shish” tugmasi bosiladi. Natijada quyidagiga ega bo`lamiz (15-rasm).

15-rasm

“Qaytish” tugmachasi bosilganda ARM EKga kiritilgan hujjatning soni 3 ta qilib belgilanadi (16-rasm).

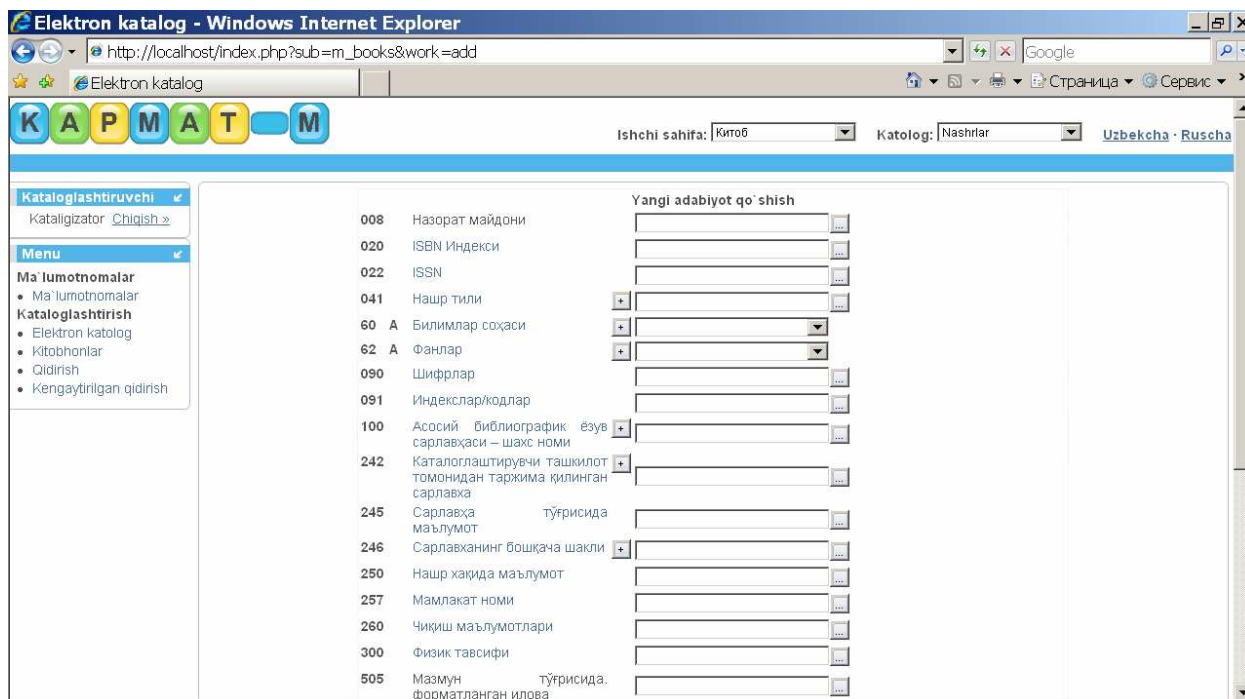

16-rasm

Shunday qilib, 935 kod bilan EK bazasida saqlanayotgan hujjatning 3 nusxada saqlanayotganligini belgilab qo`ydik.

4.4 Elektron katalog bazasidagi yozuvni tahrirlash

EK bazasidagi biror bir yozuvga tuzatish kiritish kerak bo`lganda, mazkur yozuvning o`ng tomonidagi tahrirlash belgisi ustiga sichqoncha bilan chertamiz va zaruriy maydonlarga tuzatishlar kiritish imkoniyatiga ega bo`lamiz (17-rasm).

17-rasm

Kerakli maydonlarga tegishli tuzatishlar kiritilgach “Tahrirlash” tugmasi bosiladi. Natijada EK bazasidagi tegishli maydondagi yozuvga o`zgartirish kiritiladi. Agarda maydonlarning hech qaysiga o`zgartirish kiritilmasa “Qaytish” tugmasi bosiladi. Bunday holda EK bazasidagi mazkur yozuv o`zgarishsiz qoladi. *Eslatma: Maydonga ma`lumot kiritilayotganda kiritishning kengaytirilgan vositasidan foydalanish tavsiya qilinadi (uch nuqtali tugma). Takrorlanuvchan maydonlarning chap tomonidagi tugma ustiga qo`shuv (+) belgisi qo`yilgan.*

Agarda, EK bazasidan biror bir yozuvni o`chirib yuborish zarur bo`lganda mazkur yozuvning o`ng tomonidagi o`chirish belgisidan foydalaniladi. *Eslatma: EK bazasidan biror bir yozuv o`chirilgach uni qayta tiklash mumkin bo`lmaydi, shu sababli ham EK bazasidan yozuvlarni o`chirishda juda ehtiyot bo`lish lozim.*

4.5 Elektron katalog bazasiga yangi hujjatning bibliografik tavsif elementlarini kiritish

ARM EK bazasini shakllantirish uchun “Kataloglashtiruvchining AIO”dagi “Elektron katalog” tugmasini bosish orqali ish boshlanadi (18-rasm). Elektron katalog bazasiga yangi adabiyotlarni kiritish “Yangi adabiyot qo`shish” tugmasini bosish orqali bajariladi.

K A P M A T M

Ischisi sahifasi: Katalog:

Kataloglashtiruvchi:

Ma'lumotnomalar

- Ma'lumotnomalar
- Kataloglashtirish
- Elektron katalog
- Kitobxonlar
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Muallif: Boshlanadi

Sarlavha: Boshlanadi

Kaliti so'z: Boshlanadi

Yangi adabiyot qo'shish

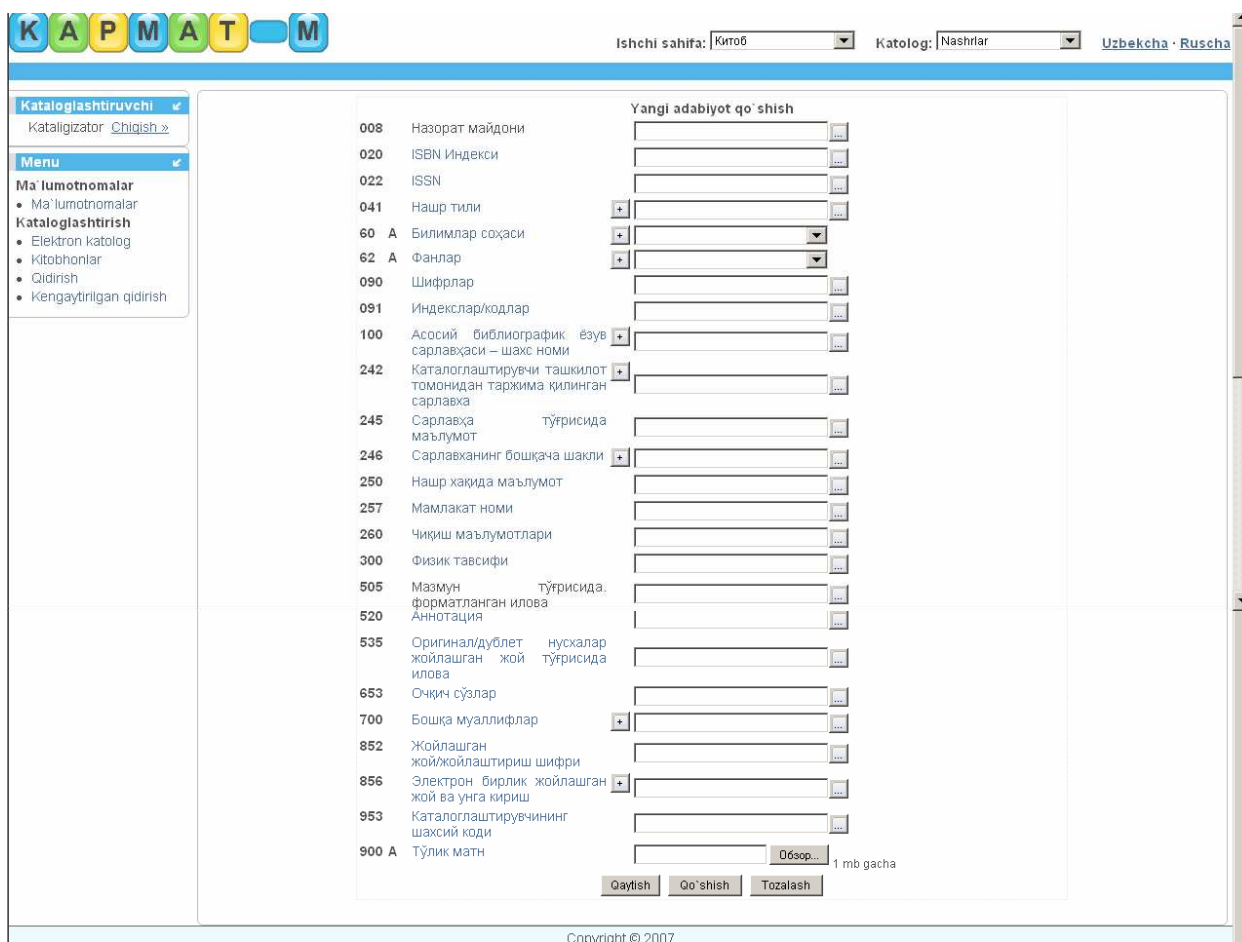
Kod	X	Homi	Soni	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
32	☐	Каримов У.Ф. Математик анализ / Каримов У.Ф., Атажанов Ж., Мухаммадиев А.Ш. - Тошкент: O'zbekiston, 2009. - ISBN 9789943777777.	3	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
31	☐	Каримов У.Ф. Информатика / Каримов У.Ф. - Тошкент: Bilim, 2009. - ISBN 9789943678785.	5	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
29	☐	Каримов У.Ф. Информатика: Ўқув қўлланма / Каримов У.Ф., Мухаммадиев А.Ш., Абдуллаев С.М. - Тошкент: Bilim, 2009. - ISBN 9789943987676.	3	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
28	☐	Каримов У.Ф. Математика / Каримов У.Ф. - Тошкент: Nayot, 2009. - ISBN 9789943678594.	3	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
27	☐	Каримов И.А. Истиқлол йўли: муаммолар ва режалар / Каримов И.А. - Тошкент: O'zbekiston, 1992. - ISBN 9788943765676.		<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
26	☐	Каримов У.Ф. Математика? Забавно! / Каримов У.Ф. - Самарқанд: Zarafshon, 2009. - ISBN 978994334567.	4	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
25	☐	Каримов У.Ф. Азборот — кутубхона, азборот-ресурс марказлари ва кутубхоналар учун дастурий таъминот: муаммолар, ечимлар / Каримов У.Ф. - Тошкент: Zuo, 2007. - 30 б., - ISBN 97899431234567.	2	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
24	☐	Абдуллаев С.М. Химия и время / Абдуллаев С.М. - Тошкент: Nayot, 2000. - 250 б., - ISBN 97899436576567.	4	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
23	☐	Каримов У.Ф. Химия и время / Каримов У.Ф. - 500 б.; 50x70. - ISBN 97899431232345.	2	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>
22	☐	Каримов У.Ф. Автоматизация иририлган ва азборотлаштирилган кутубхона / Каримов У.Ф., Атажанов Ж. - Андижон: Ма'навият, 2006. - ISBN 9789943585676.	2	<input type="button" value="i"/>	<input type="button" value="y"/>	<input type="button" value="x"/>

Ko'rsatiladigan soni:

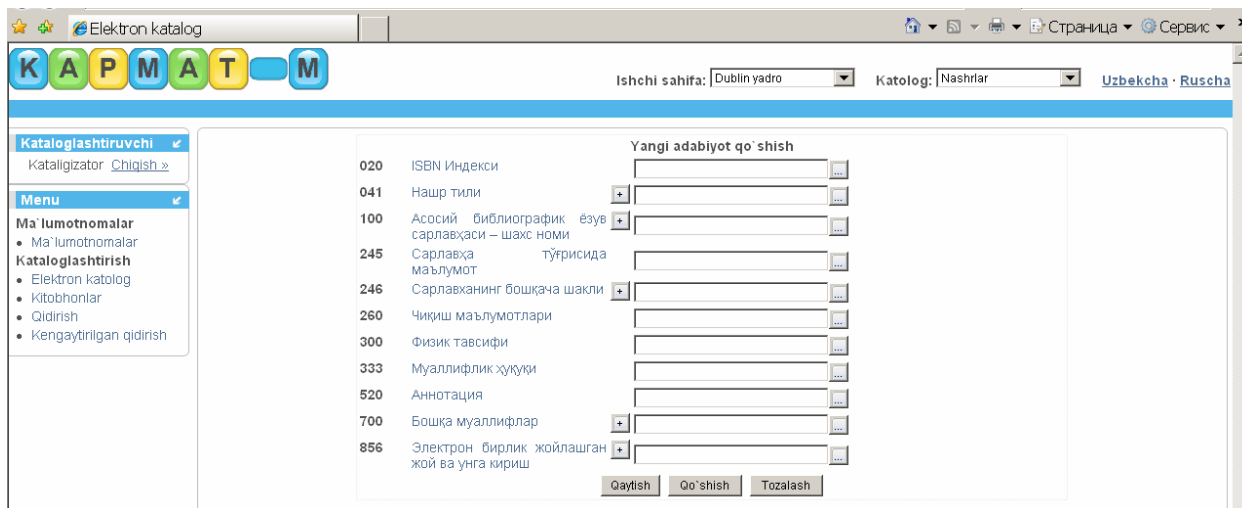
Jami: 25 Ko'rsatildi: 10 1 2 3

18-rasm

“Yangi adabiyot qo`shish” tugmasi bosilganda quydagi shaklga ega bo`lamiz (19-rasm). Kiritilayotgan hujjatning bibliografik tavsif elementlarini tegishli maydonlarga ketma-ket kiritamiz. *Eslatma: maydonlar to`ldirilayotganda kiritishning kengaytirilgan vositasi (uch nuqtali tugmacha) dan foydalanishni unutmang. Takrorlanadigan maydonlarning o`ng tomoniga qo`shish (+) belgisi qo`yilgan. Hujjatlar bibliografik tavsifini yaratish uchun kerakli maydonlarni (maydon ostilarni) kiritish yoki keraksizlarini olib tashlash imkoniyati mavjud. Kataloglashtirish uchun kerakli maydonlarni qo`shish yoki olib tashlash Administratorning avtomatlashtirilgan ish joyida bajariladi.* 19-rasmda maydonlar ro`yhatidan fragment keltirilgan. 19.1-rasmda MARC 21 formati ro`yhatidan maktab ARMga mo`ljallangan maydonlar keltirilgan.

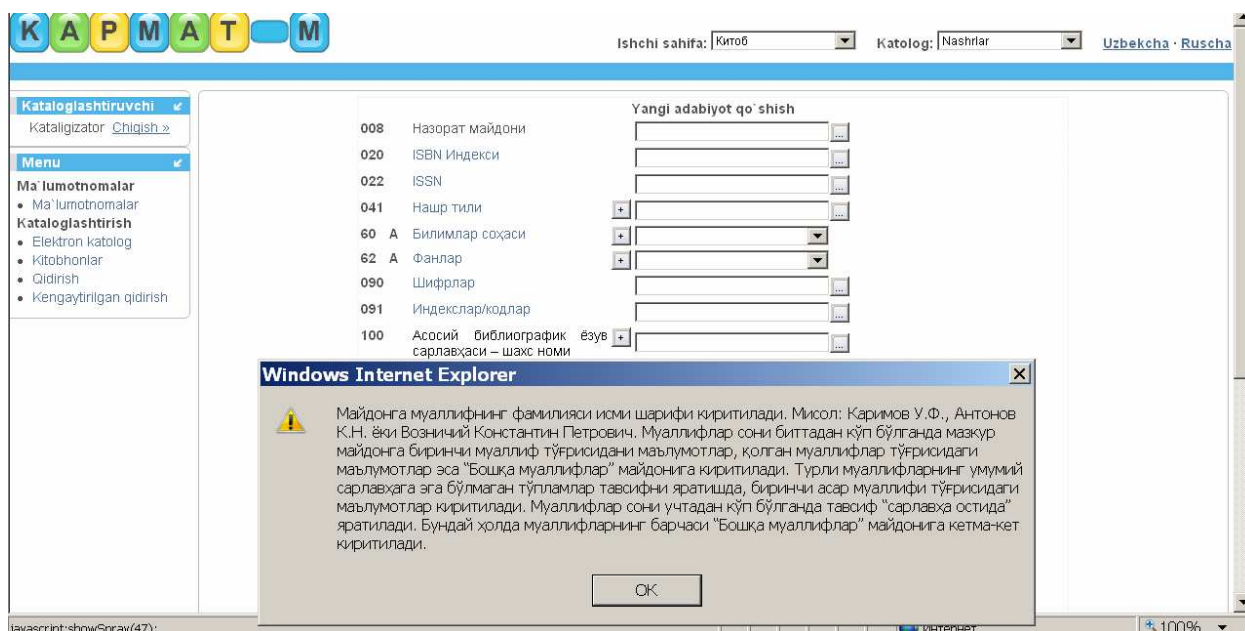

19-rasm

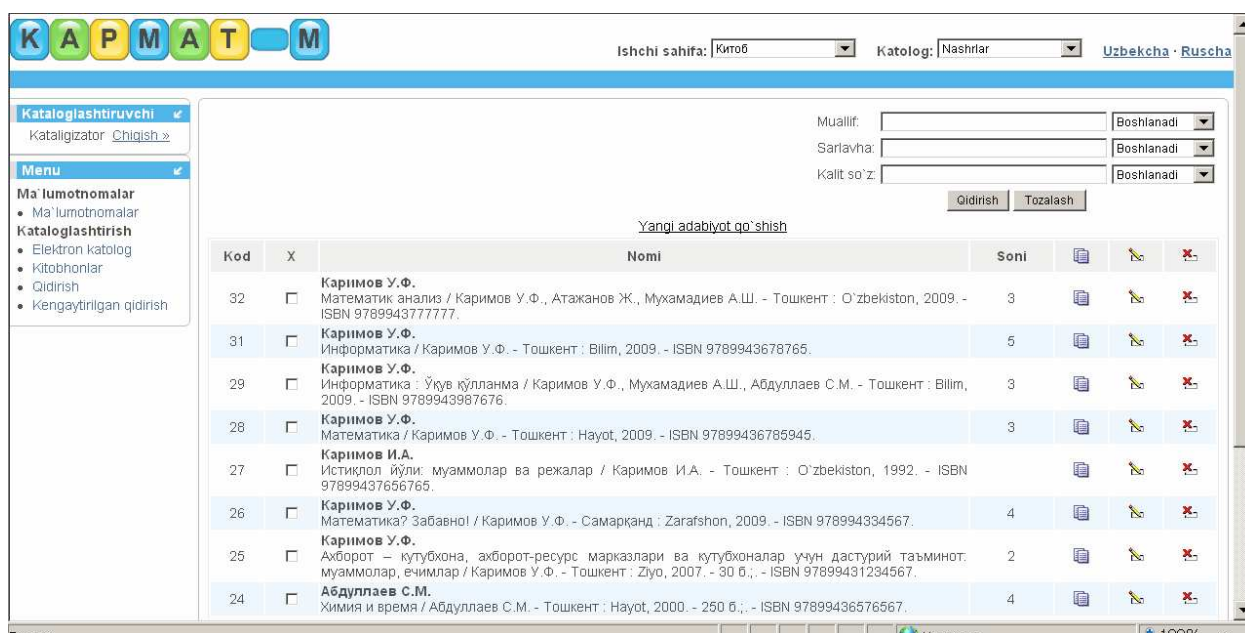
19.1-rasm

Bibliografik tavsifning barcha elementlari tegishli maydonlarga kiritilgach “Qo`shish” tugmasi bosiladi. Shunday qilib, ARM fondidagi bir hujjatning bibliografik tavsif elementlari tizimining EK bazasiga kiritildi. Bibliografik tavsif elementlarini maydonlarga kiritishda kutubxonachi maydonga qanday ma`lumot kiritishni bilmay qolganda (yoki esidan chiqarganda) u maydon nomi yozilgan qatorga sichqoncha bilan chertish orqali yordam olishi mumkin (19.2-rasm).

19.2-rasm

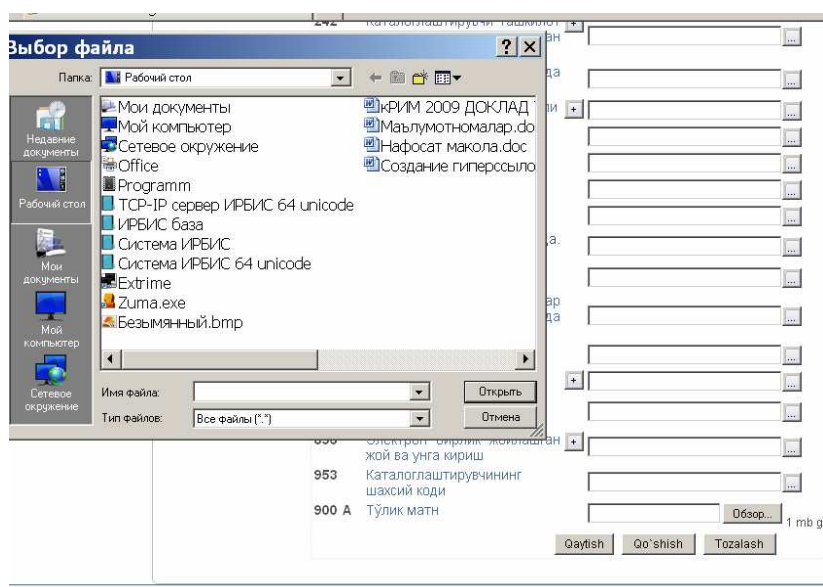
Yangi hujjat to`g`risidagi ma`lumotlarni kiritish uchun “Yangi adabiyot qo`shish” tugmasi bosiladi va yuqorida bajarilgan ish takrorlanadi (20-rasm). Shunday qilib biz, ARM EK bazasini shakllantirishni ko`rib chiqdik.

20-rasm

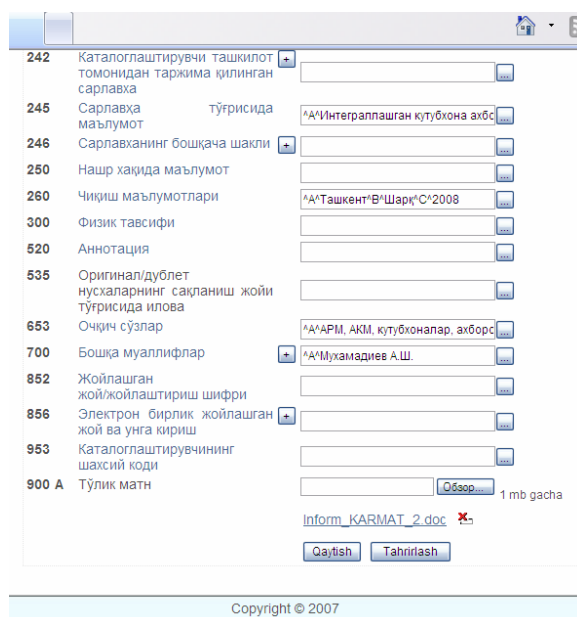
4.5.1 Bibliografik tavsifni hujjatning to`liq matniga bog`lash

Elektron katalog bazasiga kiritilayotgan hujjatning to`liq matni mavjud bo`lganda uni hujjatning bibliografik tavsifiga bog`lash quyidagicha amalga oshiriladi. Dastlab, EK bazasiga kiritilayotgan hujjatning tegishli barcha bibliografik tavsif elementlari tegishli maydonlarga kiritiladi. So`ngra 900 A maydonga “Obzor” orqali to`liq matn joylashgan fayl bog`lanadi (20.1-rasm).

20.1-rasm

“Obzor” orqali kerakli fayl bibliografik tavsif bilan bog`langandan so`ng quyidagi shaklga ega bo`lamiz (20.2-rasm).

20.2-rasm

Интерфейснинг pastki qismida paydo bo`lgan “Inform_KARMAT” bog`lanishi bibliografik tavsifni to`liq matn bilan bog`laydi. Bog`langan to`liq matn kerak bo`lmaganda uni uzib qo`yish ham mumkin. Buning uchun bog`lanishning o`ng tomonidagi maxsus tugmachani bosish kifoya. Kitobxon bibliografik tavsifga ulangan to`liq matnni o`zining shaxsiy elektron kabinetida ochib ko`rishi mumkin. Bibliografik tavsifga to`liq matnga ulangan hollarda unga kirish uchun tavsif so`ngida paydo bo`ladigan maxsus bog`lanishga sichqoncha bilan chertish kifoya.

4.6. Bibliografik tavsif elementlarini kiritishda lug`atlardan (dinamik bazadan) foydalanish

Tizimning elektron katalog bazasiga bibliografik tavsif elementlarini kiritishda uch usuldan foydalanish mumkin:

1. Tizim maydonlariga ma`lumotlarni bevosita “qo`lda” terish orqali.
2. Tayyor bibliografik resurslarni ko`chirib olish orqali.
3. Elektron katalog bazasini shakllantirishda “lug`at”lar (ma`lumotnomalar)dan foydalanish orqali.

Quyidagi ma`lumotnomalardan foydalanib EK bazasini shakllantirishni ko`rib chiqamiz. Faraz qilamiz “Chiqish ma`lumotlari” maydoniga “Nashriyot” va “Nashr etilgan yil” to`g`risidagi ma`lumotlarni ma`lumotnomadan foydalanib kiritish talab qilinsin. Tizim interfeysidagi “Chiqish ma`lumotlari” 260-maydonining o`ng tomonidagi uchta nuqtali tugmachani bosamiz (20.1-rasm).

245	Сарлавха	тўғрисида	<input type="text"/>
246	Сарлавханинг бошқача шакли		<input type="text"/>
250	Нашр хақида маълумот		<input type="text"/>
257	Мамлакат номи		<input type="text"/>
260	Чиқиш маълумотлари		<input type="text"/>
300	Физик тавсифи		<input type="text"/>
505	Мазмун	тўғрисида.	<input type="text"/>
520	Аннотация	форматланган илова	<input type="text"/>
535	Оригинал/дублет	нусхалар жойлашган жой	<input type="text"/>
653	Очқич сўзлар		<input type="text"/>
700	Бошқа муаллифлар		<input type="text"/>
852	Жойлашган жой/жойлаштириш шифри		<input type="text"/>
856	Электрон бирлик жойлашган жой ва унга кириш		<input type="text"/>
953	Каталоглаштирувчининг шахсий коди		<input type="text"/>
900 A	Тўлиқ матн		<input type="text"/>

Обзор... 1 mb g

Qaytish Qo`shish Tozalash

Copyright © 2007

20.1-rasm

Natijada ma`lumotnomalardan foydalanish imkoniyatini beruvchi deraza ochiladi (20.2-rasm).

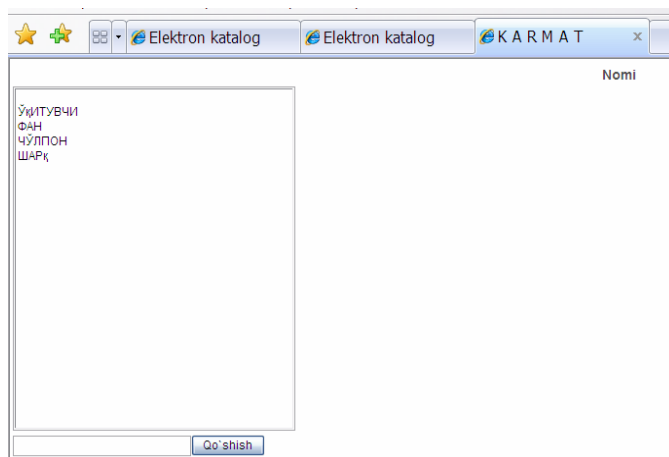
260 A	Нашр қилинган жой	<input type="text"/>
B	Нашриёт	<input type="text"/>
C	Нашр этилган йил	<input type="text"/>
F	Босмаҳона	<input type="text"/>

Yopish Tahrirlash

20.2-rasm

“Nashriyot” maydonning o`ng tomonidagi tugmachani bosish orqali mazkur maydonga kiritish uchun kerakli ma`lumotlarni saqlovchi ma`lumotnomaga kiramiz (20.3-rasm). Ma`lumotnoma bazasi dinamik baza shaklida tashkil qilingan bo`lib yangi atamalarning kiritib borish jarayonida avtomatik ravishda to`ldirilib boradi. 20.3-rasmdagi derazadan izlanayotgan nashriyot nomi tanlanadi (deraza

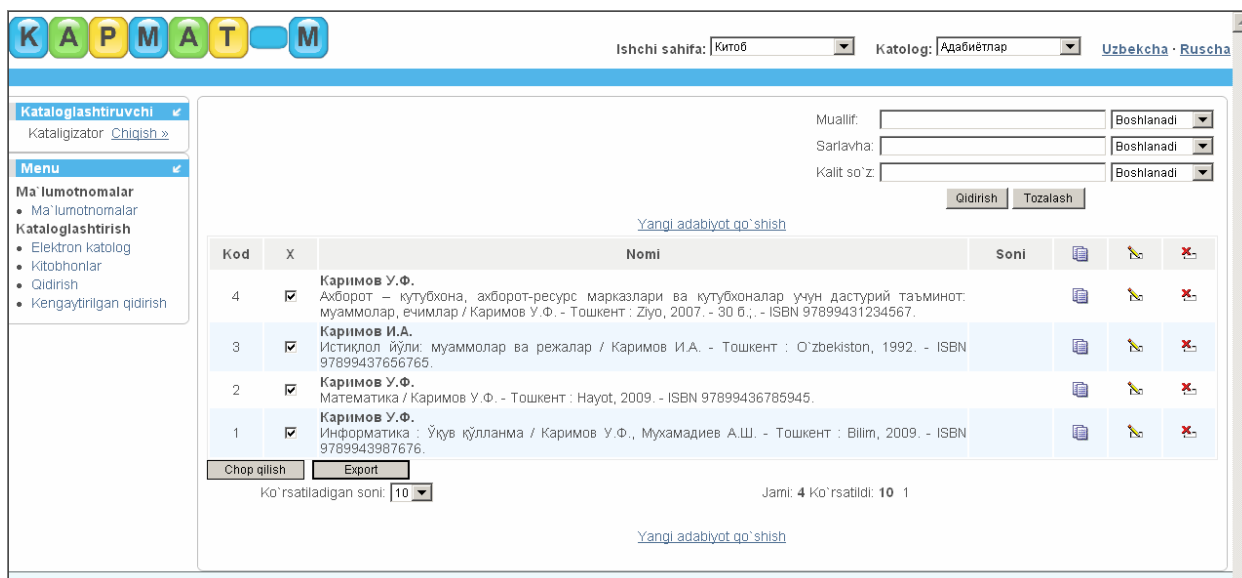
ostidagi maydonga nashriyot nomi yozilganda kursor izlanayotgan soʻz ustida paydo boʻladi) va unga sichqoncha bilan ikki marotaba chertamiz natijada izlanayotgan nashriyot nomi 260 A maydonga koʻchib oʻtadi. Bibliografik tavsif elementlarini bunday usulda kiritish birinchidan EK bazasini toʻldirishni tezlashtirsa, ikkinchidan, tayyor yozuvlardan foydalanish yoʻl qoʻyilishi mumkin boʻlgan xatoliklarning oldini oladi. Boshqa maydonlarga ham maʼlumotnomalardan foydalanib bibliografik tavsif elementlarini kiritish yuqoridagidek amalga oshiriladi.

20.3-rasm

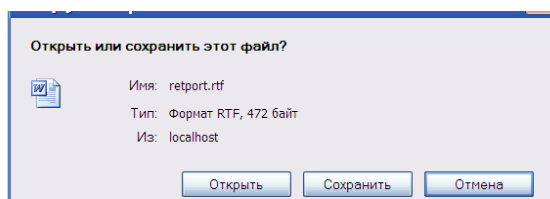
4.7 Katalog kartochkasini bosib chiqarish

EK maʼlumotlar bazasidagi bibliografik yozuvlar elektron kartochkasini bosib chiqarish uchun dastlab chop qilinishi kerak boʻlgan bibliografik tavsif tanlanadi, buning uchun tavsifning chap tomonida turgan kvadratchaga sichqoncha bilan belgi qoʻyamiz va tizim interfeysining chap pastgi qismida joylashgan “Chop qilish” tugmasidan foydalanamiz (20.4-rasm).

20.4-rasm

Sichqoncha bilan “Chop qilish” tugmasi bosilsa quyidagi shaklga ega bo`lamiz va «Otkrit» tugmasini bosib bibliografik tavsifni printerda bosib chiqarish imkoniyatiga ega bo`lamiz 20.4-rasm.

20.4-rasm

5. KITOBXONNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI

5.1 Kitobxonning shaxsiy elektron kabinetini

Kitobxonning AIO` – bu dasturiy texnik kompleks bo`lib, unda kitobxon EKdan foydalanib ARM fondidagi adabiyotlar to`g`risida ma`lumot olishi, qidirib topilgan adabiyotlarga buyurtmalar berishi va ularning bajarilishi to`g`risida axborotlar olishi mumkin. EKning bir necha ma`lumotlar bazalaridan axborotlar qidirish imkoniyati ham mavjud. “Kitobxonning AIO`”ning eng muhim modullaridan biri KShEK hisoblanadi va u ARM bilan kitobxon orasidagi hamkorlikni operativ tarzda bog`lashga xizmat qiladi.

Kitobxonning shaxsiy elektron kabinetini (KShEK), lokal va global tarmoqlarda ishlay oladi. Kitobxon o`z shaxsiy elektron kabinetini orqali AKM, ARM va kutubxonalar EK bazalari bilan tanishib chiqishi, kerakli adabiyotlarni qidirishi, ularga buyurtmalar berishi va berilgan buyurtmalarining bajarilishi to`g`risida ma`lumotlarni o`z shaxsiy kabinetini orqali olishi mumkin. Kitobxon o`z shaxsiy elektron kabinetida elektron resurslarning to`liq matnini ko`rishi ham mumkin. U EK bazasidan o`ziga kerakli ma`lumotlarni topa olmagan holda u “maxsus buyurtma” orqali EK bazasiga kiritilmagan adabiyotlarga buyurtmalar berish imkoniyatiga ega. Bu holat KARMAT tizimining AKM, ARM va kutubxonalarda samarali tatbiq qilinishiga keng yo`l ochadi, zero bugungi kunda AKM, ARM va kutubxonalarning ko`pchiligida xalaqaro talablarga mos bibliografik resurslar yaratish talab darajasida emas, ya`ni fond to`g`risidagi ma`lumotlarning juda kam qismi EK bazasiga kiritilgan. KShEK kitobxonlarga masofadan xizmat ko`rsatish tizimining [10] moduli sifatida ham ishlay oladi.

5.2 Elektron katalogdan foydalanib qidirish

Tizim EK dan foydalanib ma`lumotlar bazasidan kerakli adabiyotlarni qidirishni ko`rib chiqamiz. KShEK dagi “Qidirish” tugmasini bosish orqali kerakli adabiyotlarni qidirish imoniyatini beruvchi interfeys ochiladi (20.1-rasm).

The screenshot shows the KARMAT library search interface. At the top, there is a navigation bar with the KARMAT logo and a language selector set to 'Uzbekcha · Ruscha'. Below the navigation bar, there is a search form with the following fields and options:

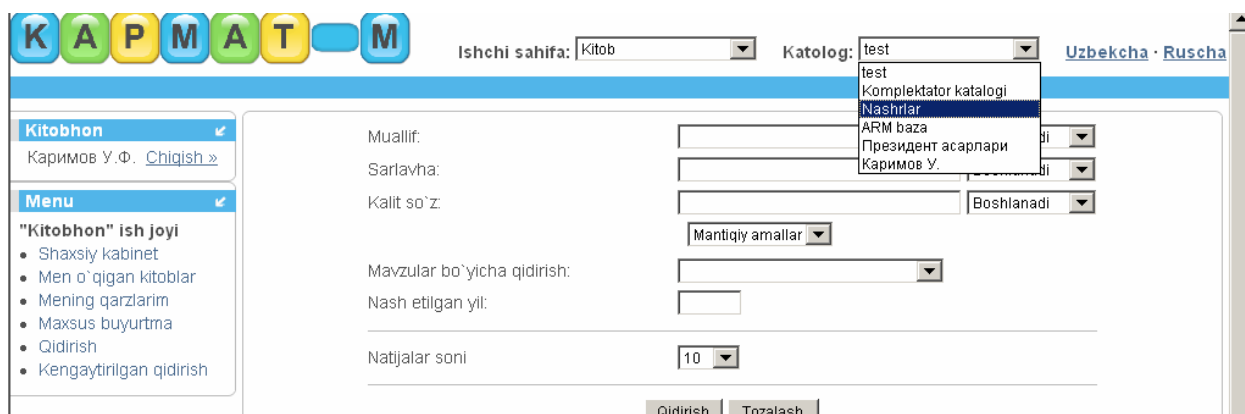
- Ishchi sahifa:** Kitob (dropdown)
- Katalog:** test (dropdown)
- Muallif:** [input field] Boshlanadi (dropdown)
- Sarlavha:** [input field] Boshlanadi (dropdown)
- Kalit so`z:** [input field] Boshlanadi (dropdown)
- Mantiqiy amallar:** [dropdown menu]
- Mavzular bo`yicha qidirish:** [dropdown menu]
- Nash etilgan yil:** [input field]
- Natijalar soni:** 10 (dropdown)

At the bottom of the search form, there are two buttons: "Qidirish" and "Tozalash".

20.1-rasm

Bu yerda “Muallif”, “Sarlavha” va “Kalit so`z” atamaları yordamida qidirish mumkin. Adabiyotning muallifi bo`yicha qidirish. Dastlab qaysi MB dan

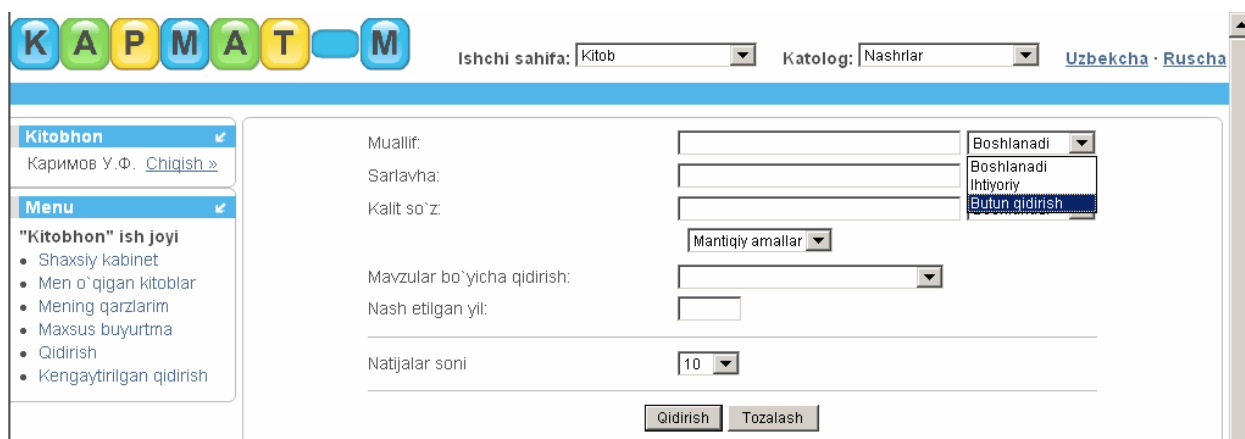
qidirishni aniqlab olamiz. Buning uchun tizimning yuqori qatorida joylashgan “Katalog” maydoniga menyudan foydalanib tegishli baza nomini o`rnatamiz (20.2-rasm).

20.2-rasm

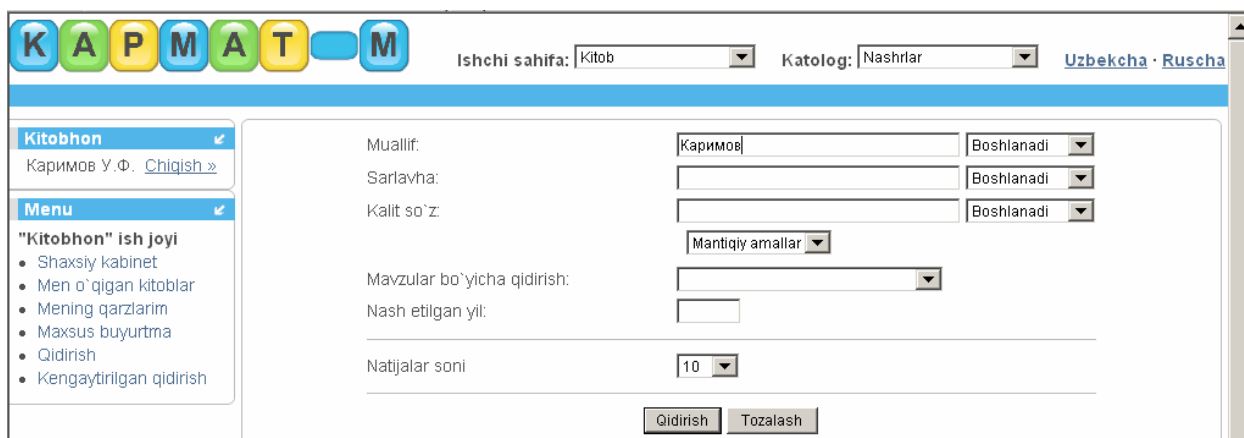
Qidiruv shartlaridan birini tanlaymiz (20.3-rasm).

1. Qidiruv atamasi boshlanadigan so`z ishtirok qilgan barcha hujjatlarni izlash. Bunday holda maydonga “Boshlanadi” so`zi o`rnatiladi.
2. Qidiruv atamasi bibliografik tasvirning ixtiyoriy joyida bo`lganda hujjatlarni izlash. Bunday holda maydonga “Ixtiyoriy” so`zi o`rnatiladi.
3. Qidiruv atamasi, bibliografik tasvirning tegishli elementiga to`la mos kelganda hujjatlarni izlash. Bunday holda maydonga “Butun qidirish” so`zi o`rnatiladi.

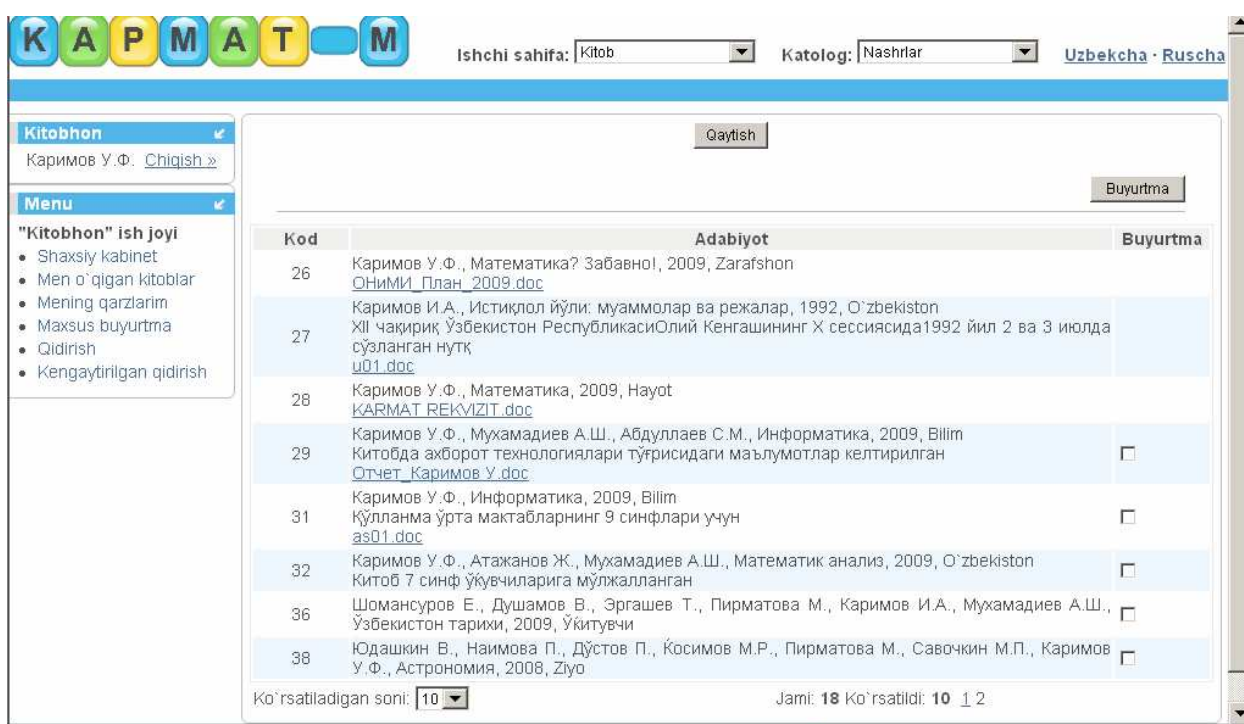
20.3-rasm

Izlanayotgan adabiyotning muallifi tizimning “Muallif” maydoniga kiritiladi va “Qidirish“ tugmasini bosish (20.4-rasm).

20.4-rasm

Natijada quyidagi shaklga ega bo`lamiz (20.5-rasm).

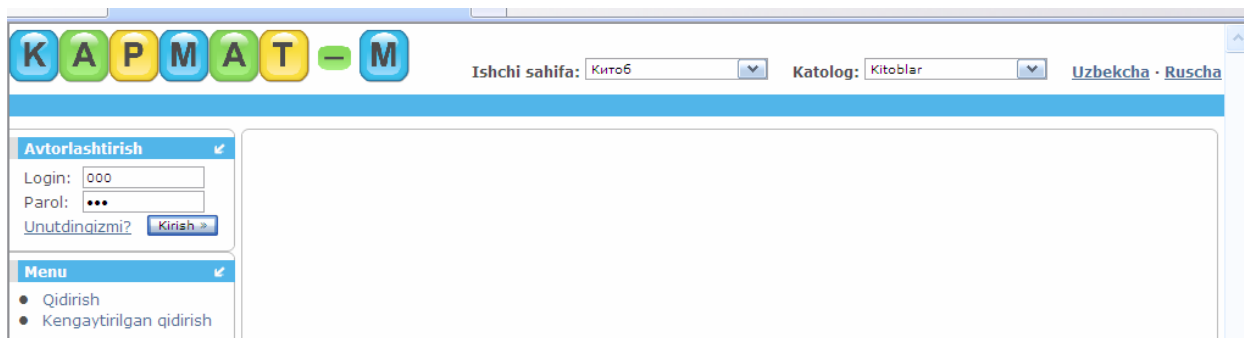
20.5-rasm

Keltirilgan bibliografik tavsifning o`ng tomonidagi kvadratchalarga sichqoncha bilan belgi qo`yib “Buyurtma“ tugmasini bosish orqali qidirib topilgan adabiyotga buyurtma berish mumkin.

“Sarlavha” va “Kalit so`z” atamalari yordamida ham qidirish bajarish yuqoridagidek bajariladi.

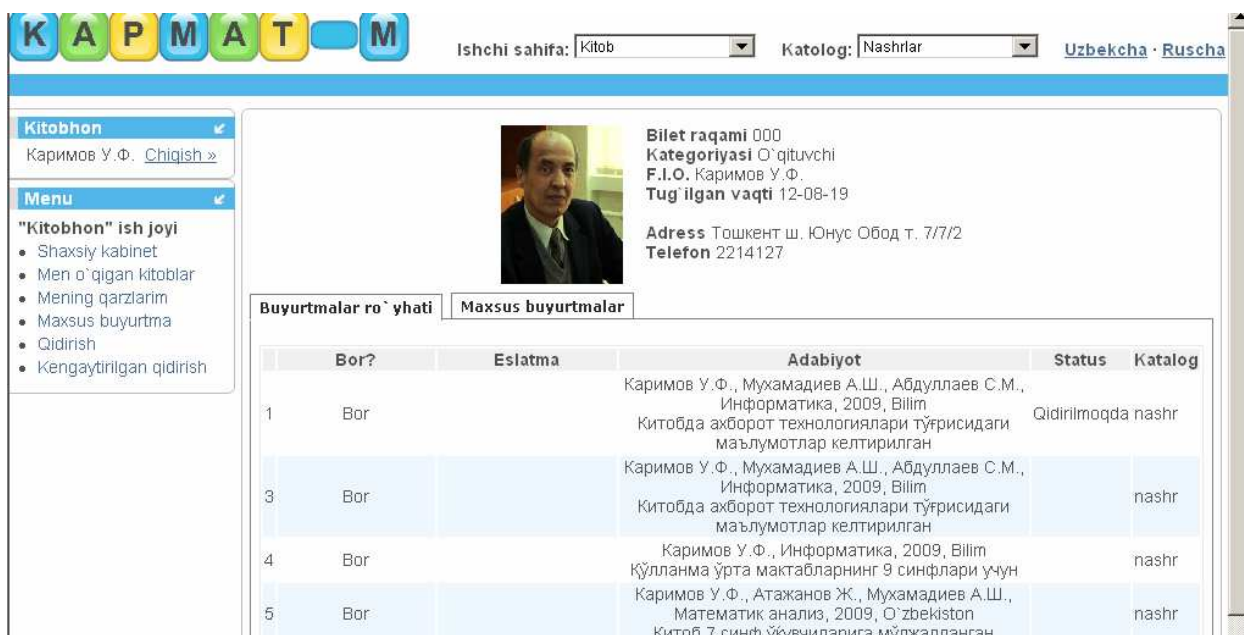
5.3 Kitobxonning avtomatlashtirilgan ish o`rni bilan ishlash jarayoni

Kitobxon “Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rnida” ro`yhatdan o`tganda unga “Login” va “Parol” beriladi. Ushbu “Login” va “Parol” bilan kitobxon o`z shaxsiy elektron kabinetiga ega bo`ladi (21-rasm).

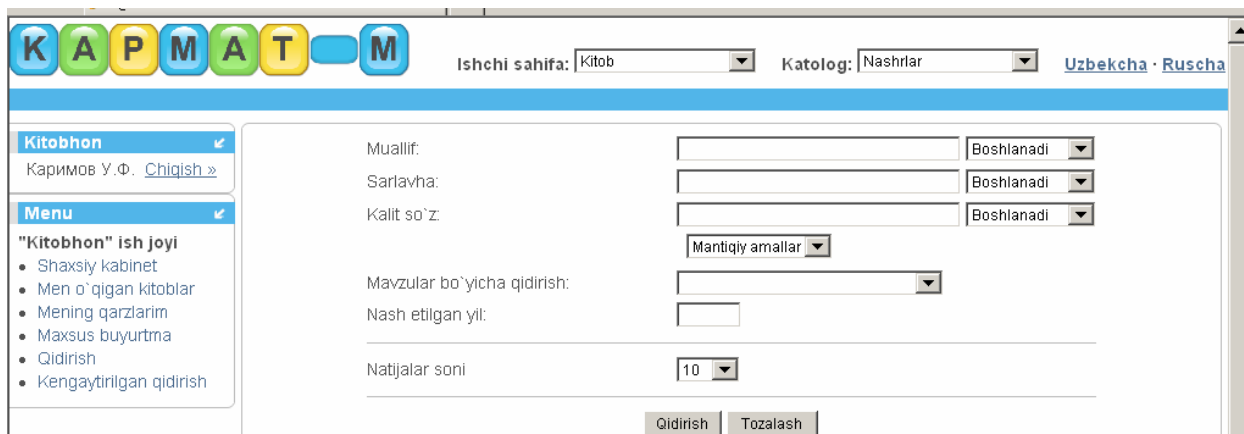
21-rasm

Tegishli maydonlarga “Login” va “Parol” kiritilgach Kitobxon o`z shaxsiy elektron kabinetiga (22-rasm) kirish imkoniyatiga ega bo`ladi. Kitobxon o`ziga berilgan shaxsiy elektron kabinetda o`zi ARMDan olgan va qaytarib topshirgan kitoblar, hali qaytarib topshirmagan kitoblar ro`yhatini ko`rishi mumkin. Bibliografik tavsifning elementlari (Muallif, sarlavha, nashr etilgan yil, ochqich so`zlar) bo`yicha qidiruv bajarish va topilgan adabiyotlarga buyurtmalar berish hamda ularning bajarilishini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo`ladi.

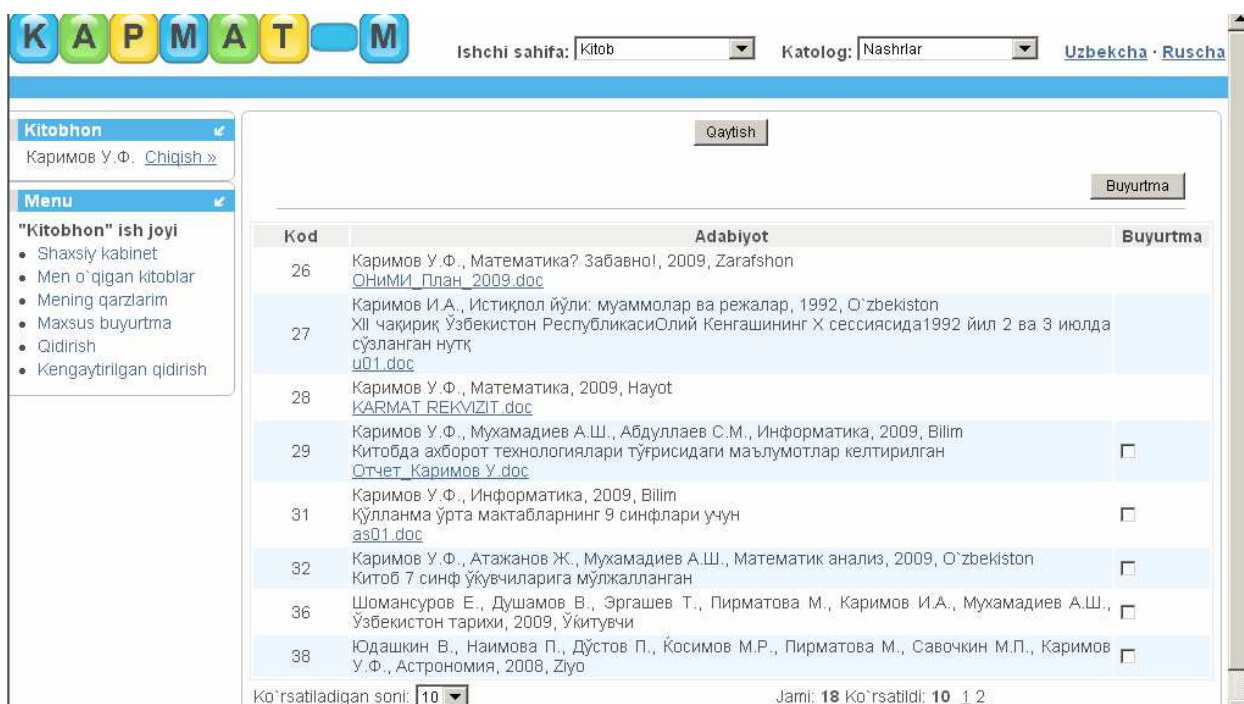
22-rasm

Kitobxon o`z shaxsiy elektron kabinetida “Qidirish” va “Kengaytirilgan qidirish” tugmasi yordamida ARM EK bazasidagi bibliografik yozuvlarni ko`rib chiqish va ularga buyurtmalar berish mumkin. Faraz qilamiz, kitobxon EK bazasidan “Karimov” muallifligida nashr etilgan hujjatlarni ko`rishi va keraklisini topib unga buyurtma berish jarayonini ko`rib chiqamiz. Buning uchun ShEKning “Qidirish” tugmasini bosamiz (22-rasm) va quyidagiga ega bo`lamiz (23-rasm).

23-rasm

“Muallif” maydoniga “Karimov” soʻzini kiritamiz va “Qidirish” tugmasini bosamiz va natijada quyidagiga (24-rasm) ega boʻlamiz. Qidirib topilgan adabiyotning oʻng tomonidagi kvadratchaga sichqoncha bilan chertib maxsus belgi bilan belgilasak (25-rasm) va oʻng tomondagi “Buyurtma” tugmasini bossak tanlangan adabiyotga buyurtma berilganligini koʻrsatuvchi shaklga (26-rasm) ega boʻlamiz. Paydo boʻlgan derazadagi “Buyurtma” tugmasini bossak quyidagiga ega boʻlamiz. Interfeysdagi “Buyurtma navbatga yozildi” xabotri kitobxon tomonidan qidirib topilgan adabiyotga buyurtma berilganligini bildiradi.

24-rasm

K A P M A T M Ishchi sahifa: Katalog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kitobhon
 Karimov U.F. [Chiqish »](#)

Menu
"Kitobhon" ish joyi

- Shaxsiy kabinet
- Men o'qigan kitoblar
- Mening qarzarlarim
- Maxsus buyurtma
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Adabiyot

Kod	Adabiyot	Buyurtma
26	Karimov U.F., Matematika? Zabavnoi, 2009, Zarafshon ONIMI_Plan_2009.doc	
27	Karimov I.A., Istiqloq йўли: муаммолар ва режалар, 1992, O'zbekiston XII чакриқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясида 1992 йил 2 ва 3 июлда сўзланган нутқ u01.doc	
28	Karimov U.F., Matematika, 2009, Hayot KARMAT REKVIZIT.doc	
29	Karimov U.F., Muxamadiev A.Sh., Abdullaev S.M., Informatika, 2009, Bilim Kitobda axborot texnologiyalari tўg'risidagi ma'lumotlar keltilirilgan O'tchet_Karimov U.doc	☒
31	Karimov U.F., Informatika, 2009, Bilim Қўлланма ўрта мактабларнинг 9 синфлари учун as01.doc	☒
32	Karimov U.F., Aтажанов Ж., Мухамадиев А.Ш., Математик анализ, 2009, O'zbekiston Kitob 7 синф ўқувчиларига мўлжалланган	☒
36	Шомансуров Е., Душамов В., Эргашев Т., Пирматова М., Каримов И.А., Мухамадиев А.Ш., Ўзбекистон тарихи, 2009, Ўқитувчи	☐
38	Юдашкин В., Наимова П., Дўстов П., Қосимов М.Р., Пирматова М., Савочкин М.П., Каримов У.Ф., Астрономия, 2008, Знуб	☐

Ko'rsatiladigan soni: Jami: 18 Ko'rsatildi: 10 1 2

25-rasm

K A P M A T M Ishchi sahifa: Katalog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kitobhon
 Karimov U.F. [Chiqish »](#)

Menu
"Kitobhon" ish joyi

- Shaxsiy kabinet
- Men o'qigan kitoblar
- Mening qarzarlarim
- Maxsus buyurtma
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Buyurtma

Eslatma:

Eslatma:

Eslatma:

26-rasm

K A P M A T M Ishchi sahifa: Katalog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kitobhon
 Karimov U.F. [Chiqish »](#)

Menu
"Kitobhon" ish joyi

- Shaxsiy kabinet
- Men o'qigan kitoblar
- Mening qarzarlarim
- Maxsus buyurtma
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Buyurtma navbatga yozildi

Muallif:

Sarlavha:

Kalit so'z:

Mavzular bo'yicha qidirish:

Nash etilgan yil:

Natijalar soni:

27-rasm

Sarlavha bo'yicha qidirish va buyurtma berishni ko'rib chiqamiz, buning uchun "Sarlavha" maydoniga "Elektron bibliografik resurslar" jumlasini kiritamiz (28-rasm) va "Qidirish" tugmasini bosamiz. Natija 29-rasmda keltirildi.

28-rasm

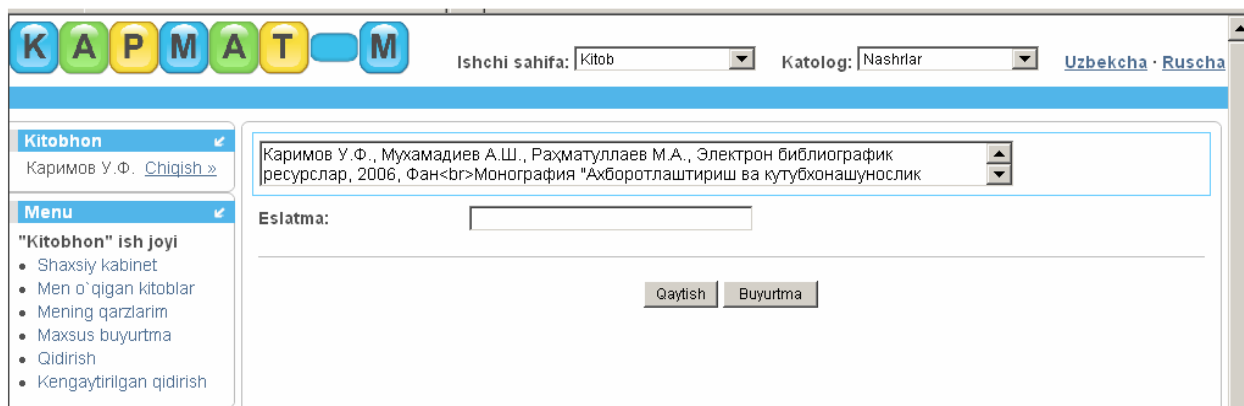
Kod	Adabiyot	Buyurtma
39	Каримов У.Ф., Мухамадиев А.Ш., Раҳматуллаев М.А., Электрон библиографик ресурслар, 2006, Фан Монография "Ахборотлаштириш ва кутубхонашунослик таълим йўналишидаги талабаларга мўлжалланган"	☐

29-rasm

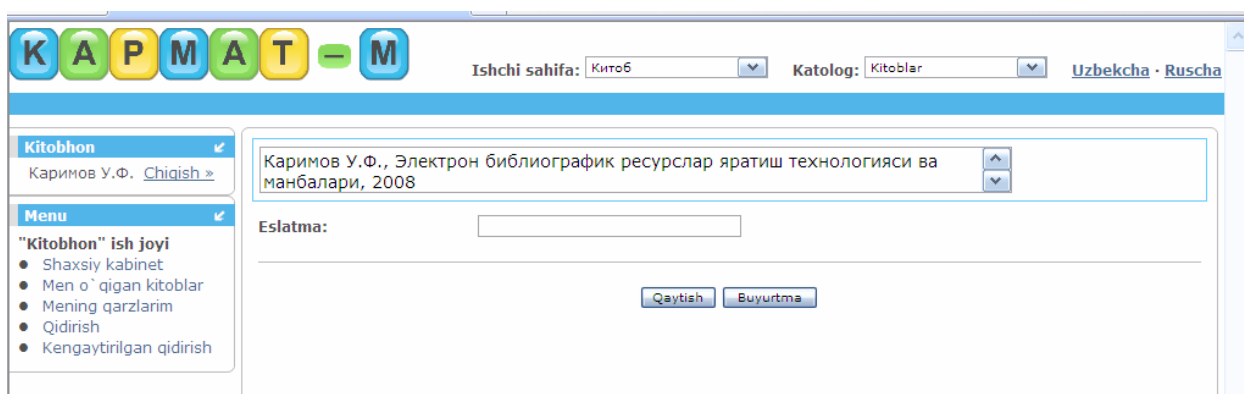
Qidirib topilgan adabiyotning o'ng tomonidagi kvadratchaga sichqoncha bilan chertib maxsus belgi bilan belgilasak (30-rasm) va o'ng tomondagi "Buyurtma" tugmasini bossak tanlangan adabiyotga buyurtma berilganligini ko'rsatuvchi shaklga (31-rasm) ega bo'lamiz. Paydo bo'lgan derazadagi "Buyurtma" (32-rasm) tugmasini bossak quyidagiga ega bo'lamiz.

Kod	Adabiyot	Buyurtma
39	Каримов У.Ф., Мухамадиев А.Ш., Раҳматуллаев М.А., Электрон библиографик ресурслар, 2006, Фан Монография "Ахборотлаштириш ва кутубхонашунослик таълим йўналишидаги талабаларга мўлжалланган"	☒

30-rasm

31-rasm

32-rasm

33-rasm

Interfeysdagi “Buyurtma navbatga yozildi” axboroti kitobxon tomonidan qidirib topilgan adabiyotga buyurtma berilganligini bildiradi.

Shunday qilib, biz adabiyotning sarlavhasi bo`yicha qidiruv bajarib unga buyurtma berish jarayonini ko`rib chiqdik.

5.4 Tizimning elektron katalogida bo`lmagan adabiyotlarga buyurtma berish

KARMAT tizimida elektron katalogidan foydalanmasdan buyurtmalar berish imkoniyati yaratilgan. Kitobxon tizimning EK ma`lumotlar bazasidan o`ziga

kerakli adabiyotlarni topa olmagan hollarda u “maxsus buyurtma” orqali kutubxonachiga murojaat qilishi mumkin. Buning uchun kitobxon tizim interfeysidagi “maxsus buyurtma” tugmasini bosadi va quyidagiga ega bo`ladi (33.1-rasm).

K A P M A T M Ishchi sahifa: Katalog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kitobxon
Каримов У.Ф. [Chiqish](#) »

Menu
"Kitobxon" ish joyi

- Shaxsiy kabinet
- Men o'qigan kitoblar
- Mening qarzarim
- Maxsus buyurtma
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Elektron katalogda topilmagan adabiyotlarga buyurtma

Muallif *

Sarlavha *

Nashriyot nomi Nashr yili

Betlar soni ISBN

33.1-rasm.

“Muallif”, “Sarlavha”, “Nashriyot nomi”, Nashr etilgan yil”, “Betlar soni” va “ISBN“ maydonlariga tegishli ma`lumotlarni kiritamiz. Bu yerda “Muallif” va “Sarlavha” maydonlariga ma`lumot kiritish majburiy qolgan maydonlarga ma`lumot kiritish ixtiyoriy. Faraz qilamiz kitobxon tizimning elektron katalogidan o`ziga kerakli adabiyotni (Qobulov V. “Tutash muhitlar mexanikasi” Fan nashriyoti 2001 yili chop qilingan 200 bet) topa olmadi. Ma`lumotlarni “maxsus buyurtmaning” maydonlariga kiritadi (33.2-rasm).

K A P M A T M Ishchi sahifa: Katalog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kitobxon
Каримов У.Ф. [Chiqish](#) »

Menu
"Kitobxon" ish joyi

- Shaxsiy kabinet
- Men o'qigan kitoblar
- Mening qarzarim
- Maxsus buyurtma
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Elektron katalogda topilmagan adabiyotlarga buyurtma

Muallif *

Sarlavha *

Nashriyot nomi Nashr yili

Betlar soni ISBN

33.2-rasm.

“Qo`shish” tugmasini bosamiz va quyidagiga ega bo`lamiz.

K A P M A T M Ishchi sahifa: Katalog: [Uzbekcha](#) · [Ruscha](#)

Kitobxon
Каримов У.Ф. [Chiqish](#) »

Menu
"Kitobxon" ish joyi

- Shaxsiy kabinet
- Men o'qigan kitoblar
- Mening qarzarim
- Maxsus buyurtma
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Elektron katalogda topilmagan adabiyotlarga buyurtma

Buyurtma navbatga yozildi

Muallif *

Sarlavha *

Nashriyot nomi Nashr yili

Betlar soni ISBN

Kitobxon navbatdagi buyurtma to`g`risidagi ma`lumotlarni tegishli maydonlarga kiritishi va “Qo`shish” tugmasini bosish orqali buyurtma beriladi.

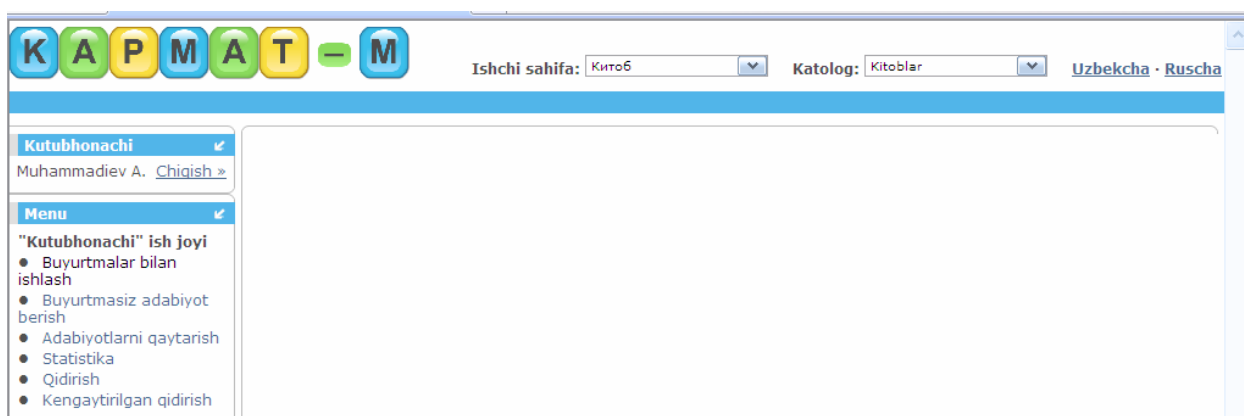
6. KITOB BERISH VA QAYTARIB OLISH BILAN SHUG'ULLANADIGAN XODIMNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O'RNI

Kitob berish va qaytarib olish bilan shug'ullanuvchi xodimning AIO`da buyurtmalarning bajarilishi nazorat qilinadi, boshqariladi, KShEK buyurtmaning qabul qilinganligi, topilganligi to`g`isidagi axborotlarni yuborish, kitob berish va qaytarib olish funksiyalari avtomatlashtirilgan. Tizimning bu modulida AKM, ARM va kutubxonalar faoliyati uchun zarur bo`lgan statistik ma`lumotlarga ishlov beriladi va maxsus formalarda tegishli jadvallarni bosib chiqarish imkoniyati yaratilgan. Mazkur modul tizimning yagona bibliografik ma`lumotlar bazasidagi bibliografik ma`lumotlar statusini o`zgartirish orqali fondagi kitoblarning “bo`sh” yoki “band” ekanligini aniqlaydi. Kitob berish EK orqali buyurtma berish va elektron katalogdan foydalanmay buyurtma berish orqali amalga oshiriladi. Ishni bunday usulda tashkil qilinishi maktab ARM kutubxonachisi uchun juda qulay, sababi o`quvchi bevosita kitobni polkadan olishi va EK bazasiga o`z parolini kiritib olingan adabiyot inventar raqamini tegishli maydongan kiritadi va olingan kitob kutubxonning elektron formulyariga yoziladi. Bunday usulda ishlash kitob berish jarayonini tezlashtiradi.

Axborot-resurs markazida kitob berish va qaytarib olish bilan shug'ullanadigan xodimning avtomatlashtirilgan ish joyi kirish uchun “Login” maydoniga “bibl”, “Parol” maydoniga “11” qiymatlarini beramiz.

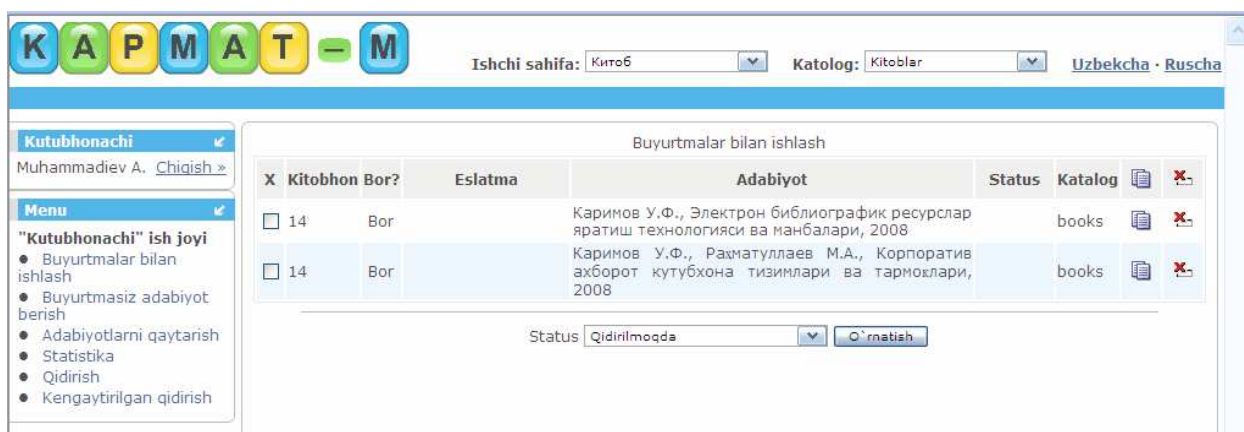
6.1 Buyurtmalar bilan ishlash (adabiyotlarni berish)

Axborot-resurs markazida kitob berish va qaytarib olish bilan shug'ullanadigan xodimning avtomatlashtirilgan ish joyi interfeysi quyidagi (33-rasm) ko`rinishga ega:

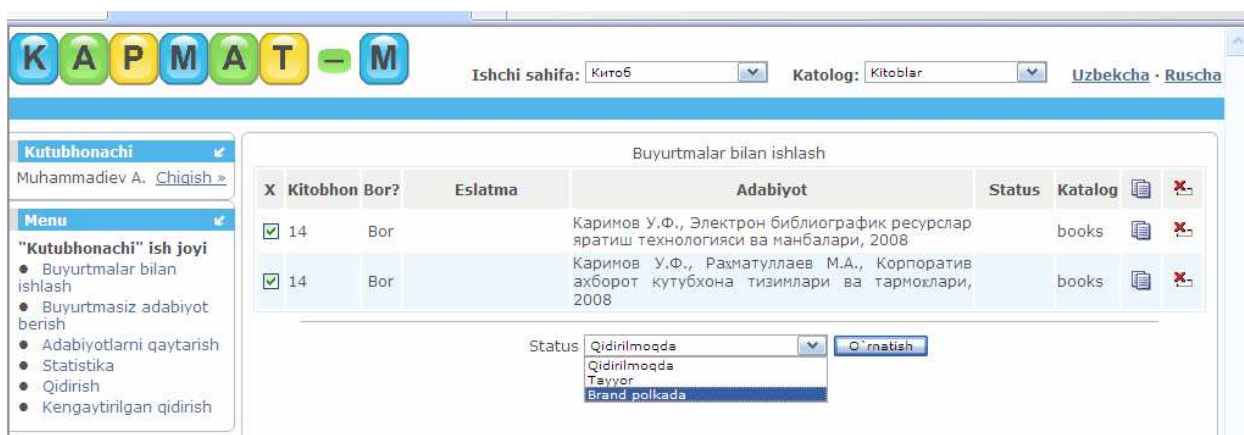
33-rasm

Kitobxon tomonidan berilgan barcha buyurtmalar kitob berish va qaytarib olish bilan shug'ullanadigan xodimning avtomatlashtirilgan ish joyidagi monitorda aks etadi. Kutubxonachi tomonidan “Buyurtmalar bilan ishlash” tugmasi bosilgach quyidagi ko`rinishga ega bo`lamiz (34-rasm).

34-rasm

Kutubxonachi buyurtmalar ro'yhatini ko'rib chiqadi (zarur hollarda uni printerda chop qilishi ham mumkin) va har bir berilgan buyurtmaga "Qidirilmoqda", "Tayyor" va "Bron polkasida" statuslaridan birini o'rnatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Buning uchun "Status" maydoniga menyudan foydalanib tegishli statusni o'rnatadi. Masalan, buyurtirilgan adabiyotni ARM fondidan qidirish jarayoni ketayotgan bo'lsa, "Status" maydoniga "Qidirilmoqda" (35-36 rasmlar), buyurtma berilgan adabiyot topilgan bo'lsa mazkur maydonga "Tayyor" statuslarini o'rnatish mumkin. Ayni paytda bu ma'lumotlar kitobxonning ShEKda aks etadi (36-37 rasmlar). Kutubxonachi buyurtirilgan adabiyotni kitobxonga berishi (berilgan kitob bibliografik tavsifini kitobxonning elektron formulyariga yozib qo'yishi) uchun chap tomondagi kvadratchaga sichqoncha bilan chertish orqali belgi qo'yib, "bajarish" amalini bajaruvchi tugmani bosishi kerak. Natijada quyidagiga ega bo'lamiz (37-rasm).

35-rasm

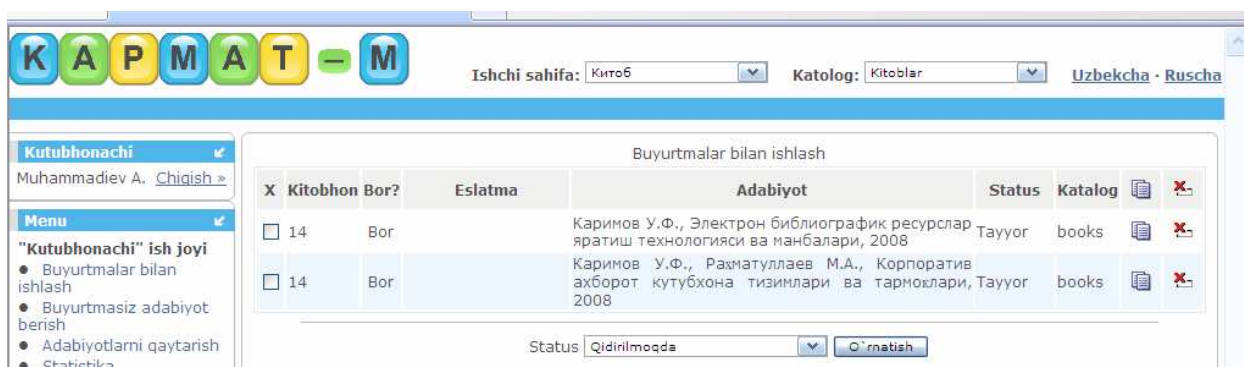

35-rasm

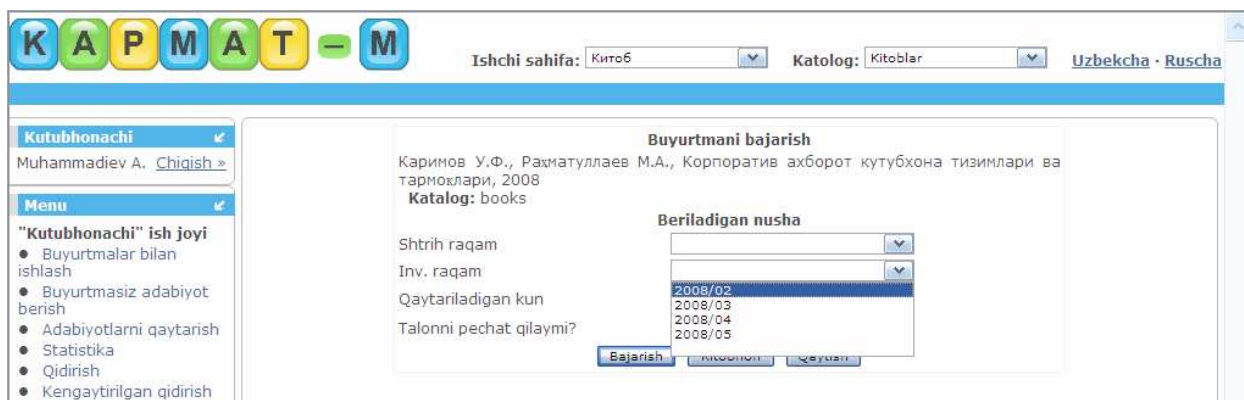

36-rasm

Buyurtirilgan adabiyotning bor-yo`qligi to`g`risidagi axborotni ham yuqoridagi rasmdan ko`rib olish mumkin. ARM fondidagi adabiyot kitobxonlar qo`lida bo`lsa yoki biron-bir sabab bilan uni kitobxonga berish imkoniyati bo`lmagan hollarda “yo`q” so`zi keltiriladi.

37-rasm

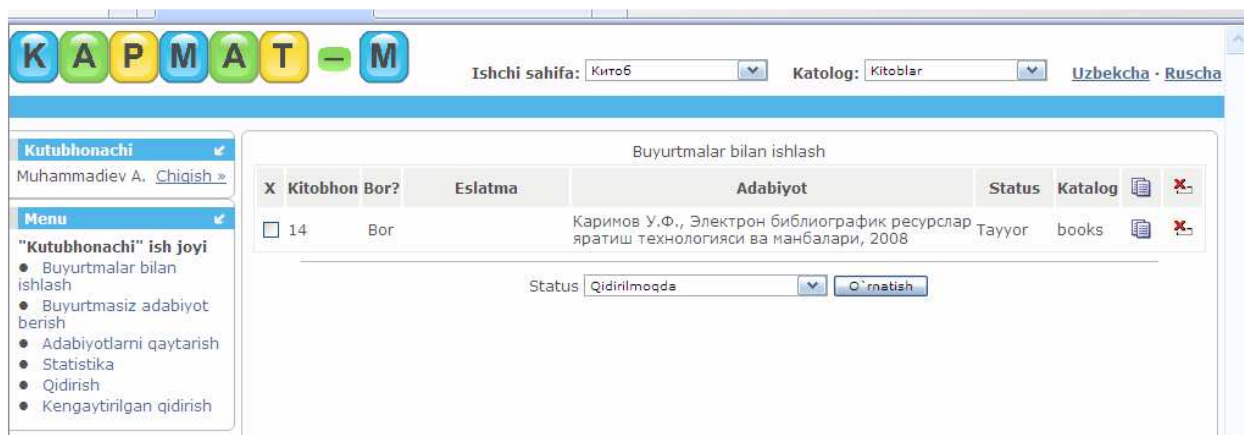
38-rasm

Berilayotgan adabiyot inventar raqami o`rnatilgach va kitobni qaytarib topshiriladigan sana aniqlangach “Bajarish” tugmasi bosiladi va quyidagi natijaga (40-rasm) ega bo`lamiz.

“Kitobxon” tugmasini bosish orqali kitob olayotgan kitobxonning shaxsini aniqlash imkoniyati ham yaratilgan (39-rasm).

39-rasm

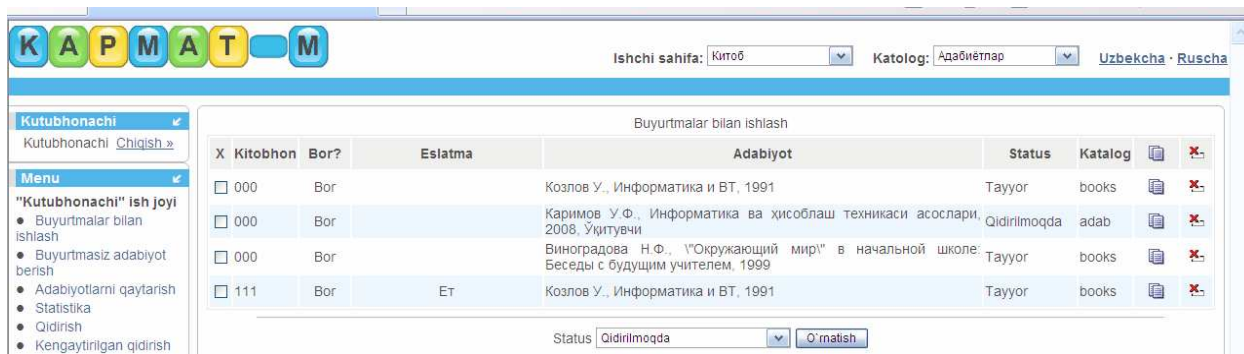
40-rasm

Keyingi adabiyotni ham kitobxonning elektron formuljariga yozib qo`yish uchun yuqoridagi ishlarni takrorlaymiz.

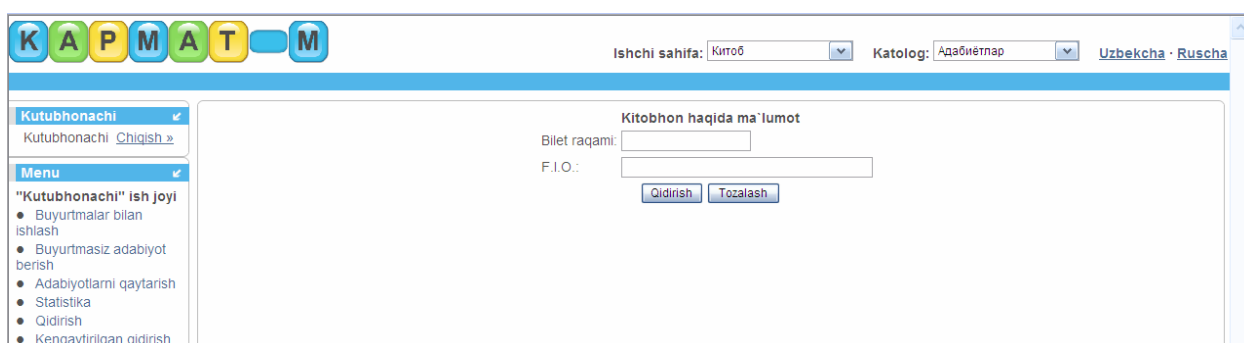
6.1.1 Elektron katalogdan foydalanmasdan adabiyotlarni berish

Maktab ARMning boshqa AKM, ARM va kutubxonalardan farqi shundaki ARM fondi “Ochiq fond” bo`lgani uchun kitobxonlar elektron katalogdan foydalanmasdan ham to`g`ridan-to`g`ri kitoblarni javondan olib foydalanishlari mumkin. Bunday holda EKdan foydalanmasdan berilgan adabiyotlarni hisobini olishga ehtiyoj tug`iladi. KARMAT-M tizimida EKdan foydalanmasdan

buyurtmalarni bajarilishi quyidagicha bajariladi. Tizim interfeysining chap tomonidagi “Buyurtmasiz adabiyot berish” tugmasi bosiladi (40.1-rasm). Natijada quyidagi shaklga ega bo`lamiz (40.2-rasm).

40.1-rasm

40.2-rasm

Bu yerdagi “Bilet raqami” maydoniga “Kitobxon”ga berilgan bilet raqami (yoki kitobxonning “Parol”i kiritiladi va “Qidirish” tugmasi bosiladi. Natijada quyidagi shaklga ega bo`lamiz (40.3-rasm).

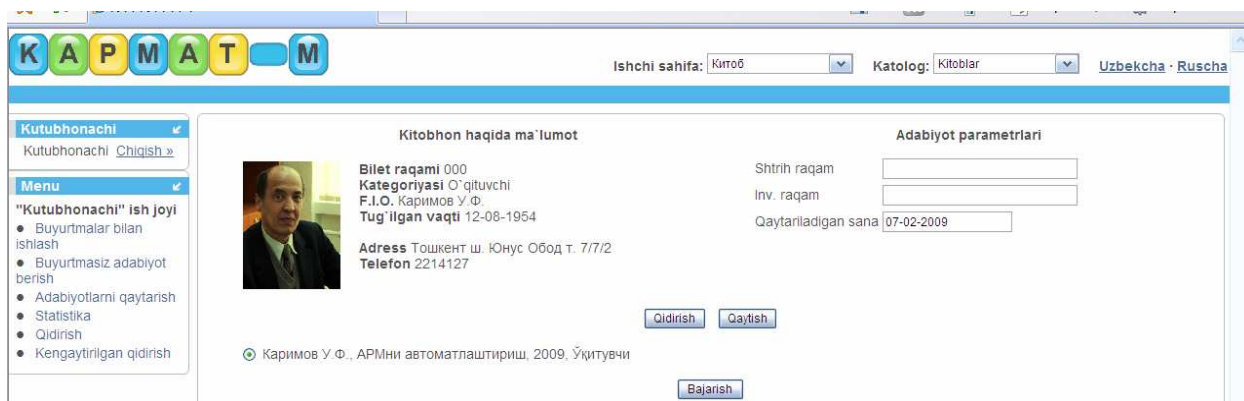
40.3-rasm

Faraz qilamiz kitobxon tomonidan olinayotgan kitobning inventar nomeri “SSS3“ bo`lsin. Bu yerdagi “Inv. raqam” maydoniga kitobxon tomonidan olinayotgan adabiyotning inventar nomeri kiritiladi (40.4-rasm) va “Qidirish” tugmasi bosiladi.

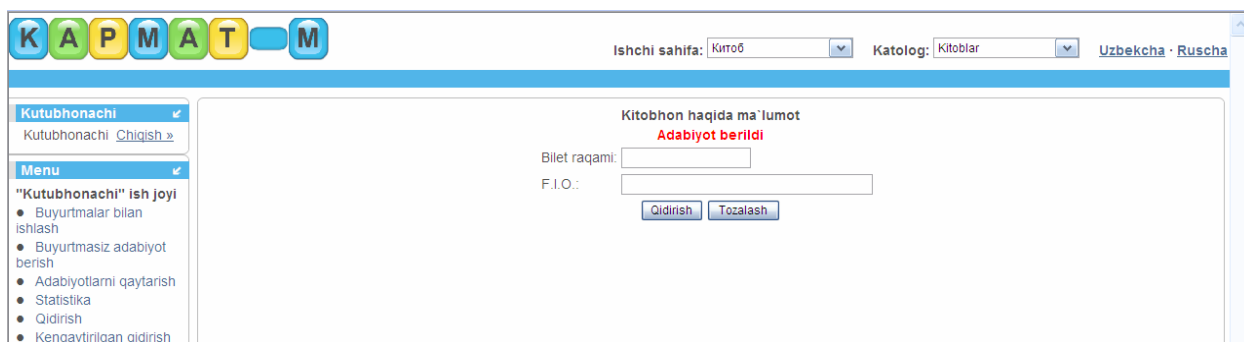
40.4-rasm

Natijada inventar raqamiga mos qidirilayotgan adabiyotning qisqa bibliografik tavsifi paydo bo`ladi (40.5-rasm).

40.5-rasm

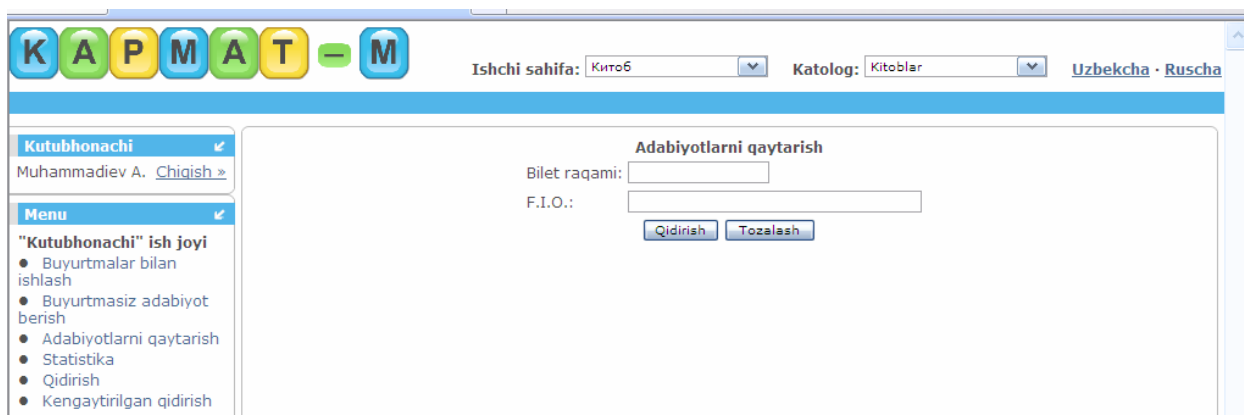
“Bajarish” tugmasini bosish orqali EKdan foydalanmay adabiyotlarni berish amalga oshiriladi (40.5-rasm). Keyingi kitobxonning bilet nomeri (yoki paroli) kiritilib yuqoridagi ishlarni takrorlash mumkin.

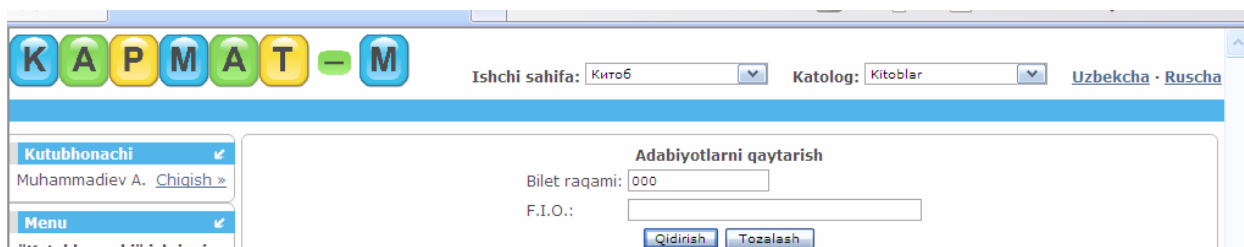
40.5-rasm

6.2 Buyurtmalar bilan ishlash (adabiyotlarni qaytarib olish)

Berilgan adabiyotlarni qaytarib olish uchun AIO`ga Login: “bibl”, Parol: “11” ni kiritib, “Adabiyotlarni qaytarish” tugmasini bosamiz va quyidagi shaklga ega bo`lamiz (41-rasm). Interfeysdagi “Bilet raqami” maydoniga kitobxonning “Login”ini kiritamiz. Faraz qilamiz kitobxon logini “000”. Uni tegishli maydonga yozib (42-rasm) “Qidirish” tugmasini bosamiz va kitobxonning elektron formuljariga kirish imkoniyatiga ega bo`lamiz (43-rasm).

41-rasm

42-rasm

Bu yerda kitobxon tomonidan ARMga qaytarib topshirilishi kerak boʻlgan barcha adabiyotlar roʻyhatini koʻrish mumkin. Adabiyotning qisqa bibliografik tavsifi, inventar raqami, adabiyot olingan va qaytarib topshiriladigan sana, maʼlumot qaysi bazadan olinganligi toʻgʻrisidagi axborotlarni oʻqish mumkin.

43-rasm

Kitobxon elektron formulyaridagi adabiyotni oʻchirib tashlash (kitobni qaytarib olish) amalini bajarish uchun chap tomondagi kvadratchaga sichqoncha bilan chertib maxsus belgi qoʻyamiz “Tanlanganlarni qaytarish” tugmasini bosamiz (44-rasm).

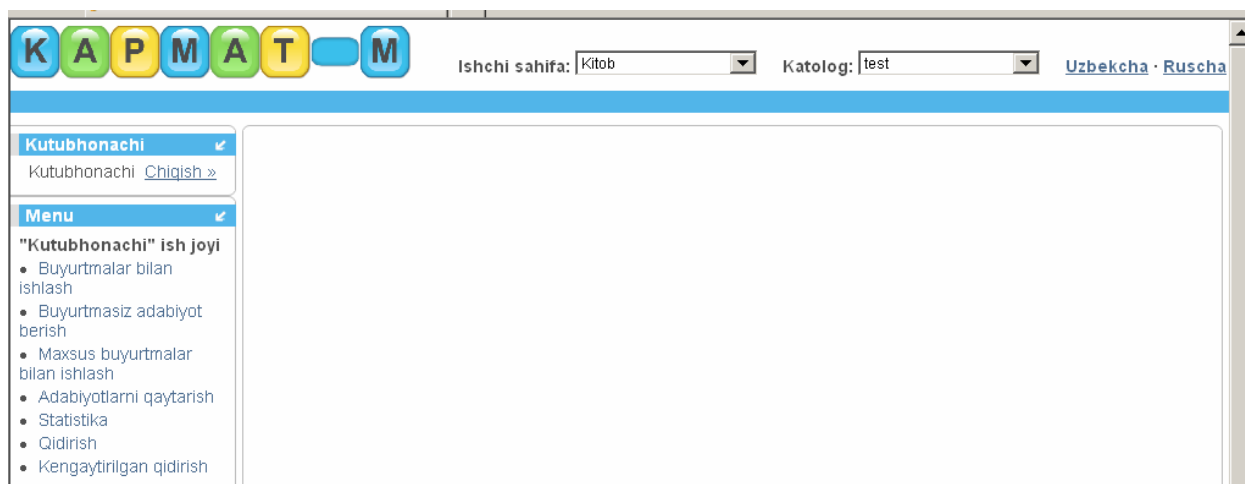

44-rasm

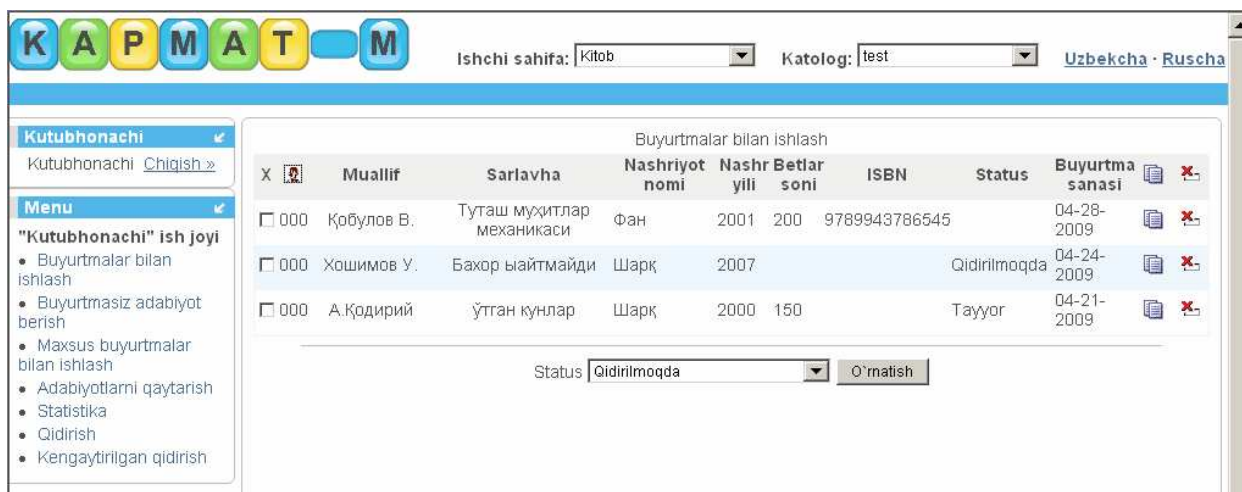
Keyingi kitobni qaytarib olish uchun yuqoridagi amallarni takrorlaymiz.

6.2.1. “Maxsus buyurtma orqali berishgan buyurtmalarni bajarish

Tizimning EKdan topilmagan adabiyotlarga berilgan buyurtmalarni bajarish uchun “maxsus buyurtmalar bilan ishlash” tugmasini bosamiz 44.1-rasm.

Maxsus buyurtmalar bilan ishlash interfeysi quyida keltirilmoqda (44.2-rasm).

Maxsus buyurtmalar bilan ishlash ham EK bazasidan foydalanib berilgan buyurtmalarni bajarish kabi bir xil bo`ladi.

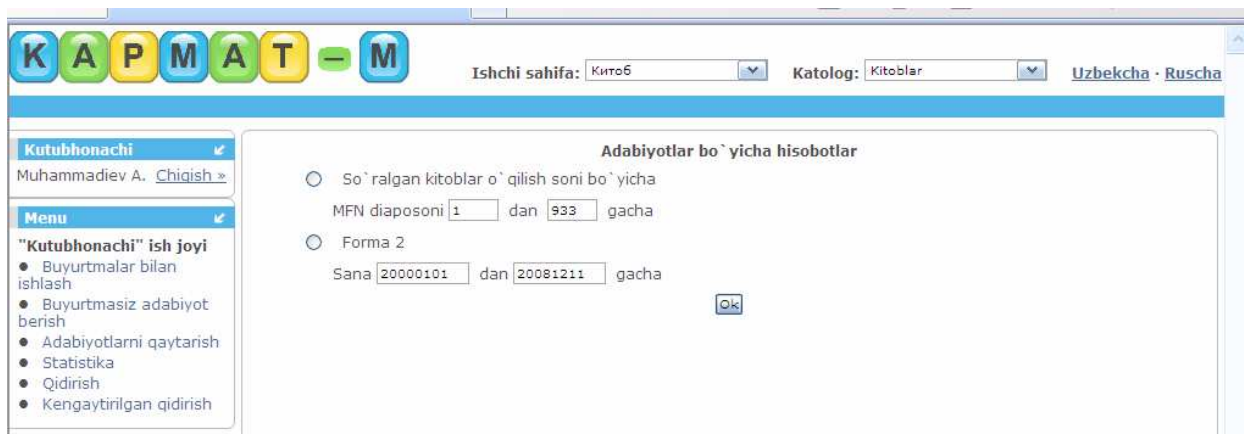
Kutubxonachi maxsus buyurtma orqali berilgan buyurtmalarni qobul qiladi va ularning har biriga tegishli status o`rnatadi. Maydonlardagi yozuvlarga kerakli o`zgartirishlarni kiritishi va buyurtmani bajarishi mumkin.

6.3 ARM statistikasi

ARM faoliyatining statistikasini olib borish avtomatlashtirilgan tizimlardagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi, zero statistik ma`lumotlarning tahlili ARM faoliyatini samarali olib borishda to`g`ri qarorlar qabul qilishga asos bo`ladi. ARM fondini butlashda ham statistik ma`lumotlarning ahamiyati katta.

ARMdagi statistik ma`lumotlarni ko`rish uchun interfeysning "Statistika" tugmasini bosamiz va quyidagi shaklga ega bo`lamiz (45-rasm). Bu yerda ikki xil statistik ma`lumotlar jadvalini ko`rish mumkin:

1. ARM fondidagi kitoblarni kitobxonlar tomonidan necha marotaba olingan (kitobga necha marotaba buyurtma berilgan)ligi to`g`risidagi ma`lumotlar (1-jadval).
2. Bilimlar sohasidan kitobxonlar kategoriyasining qancha kitob olganligi to`g`risidagi ma`lumotlar (2-jadval).

45-rasm

Quyida statistik ma'lumotlar jadvallari keltirilgan.

Jadval № 1

№	ISBN	Qisqacha mazmuni	Berilgan soni
1		Жумонг Л., КАБУЛОВ А., Хитой тарихи, 2001	0
2		Атаджанов Ж.А., Коорпаратив каталоглаштириш, 2010	0
3		Жет Л., Мумия -3, 2008	0
4		Аллаберганов Ю., Мени тушунинг, 2006	0
5		Козлов У., Информатика и ВТ, 1991	0
6		Бабиқов Ж., Схематехника, 2001	0
7		Куён бўлма, Атаджанов А, Информатика ва АТ, 2006	0
918		Скитеев А., О представлении треугольных чисел квадратами	0
919		Ғонпов Қ.Х., Қодиров Қ.Ғ., Ғолиблар ва Қахрамонлар Ўлуғлар, 2008	0
920		Каримов У.Ф., Раҳматуллаев М.А., Корпоратив ахборот кутубхона тизимлари ва тармоқлари, 2008	10
921		Каримов У.Ф., Электрон библиографик ресурслар яратиш технологияси ва манбалари, 2008	2
922		Иброхим Ғофуров, Ҳаёт бу курашдир, 2008	5

Jadval № 2

Kitobxon kategoriyasi va adabiyot razdeli bo'yicha kengaytirilgan hisobot

Sana 01-01-2000 dan 13-04-2009 gacha

Bilimlar bo'limi	Berilish soni	Kategoriyasi					
		Mahalla fuqarosi	Ota-onalar	O'qituvchi	O'quvchi	Tarbiyachi	Boshqalar
Adabiyotshunoslik	0	0	0	0	0	0	0
Din	0	0	0	0	0	0	0
Falsafa	0	0	0	0	0	0	0
Iqtisod	0	0	0	0	0	0	0
Kutubxonashunoslik va muzey ishi	0	0	0	0	0	0	0
Madaniyat	0	0	0	0	0	0	0
Ma'lumotnomalar	0	0	0	0	0	0	0
Ommaviy axborot vositalari	0	0	0	0	0	0	0
Psixologiya	0	0	0	0	0	0	0
Qishloq xo'jaligiga	0	0	0	0	0	0	0

ARM statistikasini uning faoliyat turlari bo'yicha o'tkazish mumkin. Buning uchun avtomatlashtirilgan tizimda maxsus formalar yaratiladi va ular yordamida statistik ma'lumotlarga ishlov berish va maxsus hujjat shakllarini yaratish mumkin.

7. ADMINISTRATORNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI

“Tizimni boshqarish/yuritish bilan shug`ullanuvchi xodimning (Administratorning) AIO`”da yangi bazalar ochish, kerak bo`lmaganlarini o`chirish, tizimdan foydalanuvchi (administrator, kataloglashtiruvchi, kitobxon va boshqa) larga tegishli statuslar berish amallari bajariladi. Administratorning AIO`da bibliografik yozuv elementlarini EK bazasiga kiritish maydonlarini yaratishga mo`ljallangan maxsus “konstruktor” yaratilganki uning yordamida har qanday MARC formatlar oilasiga kiruvchi ichki yoki kommunikativ format yaratish mumkin. Bu yerdagi universallik ma`lumotlarni bazalarga kiritish uchun ixtiyoriy ko`rinishdagi ishchi sahifalarni yaratish hamda bibliografik ma`lumotlarni eksport/import qilishga imkon beruvchi formatlarni yaratishga yo`l ochadi.

Tizimning interfeysi o`zbek va rus tillarida yaratilgan bo`lib uni boshqa tilga tarjima qilish unchalik murakkab ish emas. Maxsus ishlab chiqilgan jadvaldagi so`zlar tegishli tilga tarjima qilingach tizim interfeysi kerakli tilda ishlay boshlaydi. O`zbekistondagi EK bazalarini shakllantirish bilan shug`ullanuvchi kataloglashtiruvchilarning malaka darajalarini nazarda tutib va ularga kataloglashtirish paytida yordam berish maqsadida har bir maydonga kiritiladigan ma`lumot uni kiritish tartibi va shakli to`g`risida maslahat berib boriladi. Bunday maslahatni olish uchun kataloglashtiruvchi tegishli maydonga sichqoncha bilan chertishi kifoya.

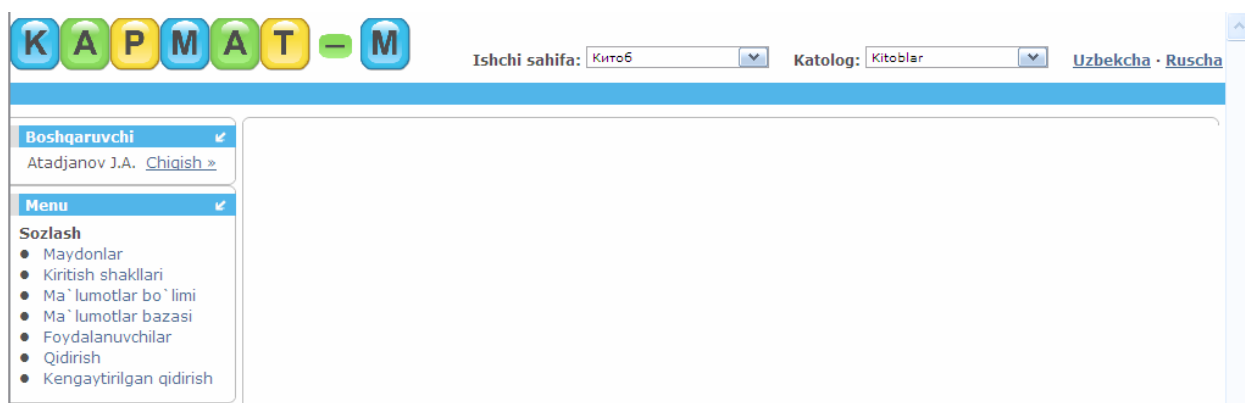
Tizimning asosiy modullari taqdimoti Rossiya va Ukrainada har yili bo`lib o`tadigan “LIBKOM” va “Qrim 2006-2008” xalqaro konferensiyalarida, O`zbekiston kutubxonachilarining Farg`ona shahrida bo`lib o`tgan eng katta forumi “Markaziy Osiyo-2008”da va Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi hamda Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat institutining ilmiy seminarlarida o`tkazildi.

ARM administratorning avtomatlashtirilgan ish o`rnini ishga tushirish uchun “Login” maydoniga “admin”, “Parol” maydoniga “11” qiymatlari beriladi (46-rasm). Bu qiymatlar o`rniga boshqalarini ishlatish ham ko`zda tutilgan.

The screenshot shows a web application interface for an administrator. At the top, there is a navigation bar with the text 'KAPMAT - M' in colored circles. Below this, there are dropdown menus for 'Ishchi sahifa: Kuro6' and 'Katalog: Kitoblar', along with language options 'Uzbekcha · Ruscha'. The main content area is divided into two sections. On the left, there is a sidebar with a 'Avtorlashtirish' section containing a login form with fields for 'Login: admin' and 'Parol: ***', and a 'Menu' section with options for 'Qidirish' and 'Kengaytirilgan qidirish'. The right section is titled 'Yangi maydon qo`shish' and contains a form with the following fields: 'Maydon' (with a dropdown menu), 'Tartib' (with a dropdown menu), 'Nomi(uzb)' (text input), 'Nomi(rus)' (text input), 'Takrorlanish soni' (text input with value '0'), 'Maydon tipi' (dropdown menu with 'Satr' selected), 'Kiritish majburiymi' (radio buttons for 'Ha' and 'Yo`q', with 'Yo`q' selected), 'Export/Import' (radio buttons for 'Ha' and 'Yo`q', with 'Ha' selected), 'Yordamchi so`z(uz)' (text input), and 'Yordamchi so`z(ru)' (text input). At the bottom of the form are three buttons: 'Qaytish', 'Qo`shish', and 'Tozalash'.

46-rasm

“Kirish” tugmasini bosish orqali tizim administratorining avtomatlashtirilgan ish joyiga kiramiz (47-rasm).

47-rasm

Tizim administratorining avtomatlashtirilgan ish joyida bajariladigan asosiy vazifalar:

1. Ma`lumotlarni kiritish formasini (MARC formatlar oilasiga mansub) yaratish. Maxsus Konstruktor yordamida.
2. Kiritish shaklini tanlash va o`rnatish.
3. Ma`lumotlar bazalarini yaratish va kerak bo`lmaganlarini o`chirish.
4. Ma`lumotlarni eksport/import operatsiyalarini bajarish.
5. Tizimdan foydalanuvchilar (administrator, kutubxonachi, kitobxon va boshqalar) uchun tegishli statuslar o`rnatish.

Avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimlarining (AKAT) bibliografik ma`lumotlar bazasi MARC formatlar asosida shakllantiriladi. Bugungi kunda respublikamizda va boshqa mamlakatlarda foydalanilayotgan AKATning bibliografik ma`lumotlar bazalari UNIMARC, RUSMARC, USMARC, MARC 21 yoki boshqa bir MARC oilasiga kiruvchi formatlar asosida shakllantirilmoqda. Ba`zi bir AKATlar o`z ichki formatiga ega bo`lib, ular bibliografik ma`lumotlarni eksport/import operatsiyalarini bajarishlari uchun UNIMARC, RUSMARC, USMARC, MARC 21 va boshqa formatlar bilan mos holda axborot almashtirish imkoniyatlari yaratilgan. KARMAT-M tizimi o`z ichki formatini shakllantirishi uchun maxsus “Konstruktor”ga ega bo`lib, uning yordamida bibliografik ma`lumotlar bazasini xalqaro talablarga javob beradigan darajada shakllantirish va UNIMARC, RUSMARC, USMARC, MARC 21 yoki boshqa bir MARC oilasiga mansub formatlar bilan ishlash imkoniyatlari yaratilgan.

7.1 KARMAT-M tizimining ichki formatini yaratish

Tizimning ichki formati turli xossalarga ega bo`lgan maydonlar to`plamidan iborat bo`lib, maydonlar takrorlanuvchan, maydon ostilarga ega va qabul qiladigan qiymatiga ko`ra bir biridan farqlanishi mumkin. Tizimning ichki formati maydon va maydon ostilardan iborat bo`lgani uchun yangi maydon yaratish ichki formatni tuzishda muhim ahamiyatga ega.

Yangi maydon kiritish uchun quyidagi maydonlarga tegishli qiymatlar beriladi:

Yangi maydon qo'shish

Maydon ^ Marc 21
 ^ Unimarc

Tartib

Nomi(uzb)

Nomi(rus)

Takrorlanish soni

Maydon tipi

Kiritish majburiymi Ha Yo`q

Export/Import Ha Yo`q

Yordamchi so`z(uz)

Yordamchi so`z(ru)

Maydon
Tartib
Nomi (uzb)
Nomi (rus)
Maydonning takrorlanish soni
Maydon tipi
Kiritish majburmi
Maydon export\import qilinadimi
Yordamchi so`zlar

Tegishli qiymatlar maydonlarga kiritilgach “Qo`shish” tugmasi bosiladi va tizimning ichki formati uchun yangi maydon hosil qilinadi. Maydonlarga qiymatlar berishda ba`zi birlariga ma`lumot klaviatura orqali kiritilsa ba`zi birlariga ma`lumotlar maxsus menyudan foydalanib kiritiladi (48-rasm).

Maydonni tahrirlash

Maydon ^ Marc 21
 ^ Unimarc

Tartib

Nomi(uzb)

Nomi(rus)

Takrorlanish soni

Maydon tipi

Kiritish majburiymi Ha Yo`q

Export/Import Ha Yo`q

Yordamchi so`z(uz)

Yordamchi so`z(ru)

48-rasm

Barcha ma`lumotlar tegishli maydonlarga kiritilgach “Qo`shish” tugmasi bosiladi (49-rasm).

Maydonni tahrirlash

Maydon: ^
 ^

Tartib:

Nomi(uzb):
Nomi(rus):

Takrorlanish soni:

Maydon tipi:

Kiritish majburiymi: Ha Yo`q
Export/Import: Ha Yo`q

Yordamchi so`z(uz):
Yordamchi so`z(ru):

49-rasm

7.2 KARMAT-M tizimida korporativ kataloglashtirish usulidan foydalanish

Korporativ axborot-resurs markazining avtomatlashtirilgan tizimi elektron katalogini shakllantirish asosan tayyor elektron bibliografik resurslardan foydalanib o`z ma`lumotlar bazasini shakllantirishga tayanadi. Shu sababli ham tizimda ma`lumotlar bazasini eksport/import qilish imkoniyati yaratilgan. Mazkur operatsiya maktab ARM xodimining bilimi va malakasiga mos holda juda sodda tarzda taqdim qilinadi. Quyida bir ma`lumotlar bazasidan ikkinchi bir ma`lumotlar bazasiga bibliografik ma`lumotlarni ko`chirib o`tkazishni ko`rib chiqamiz.

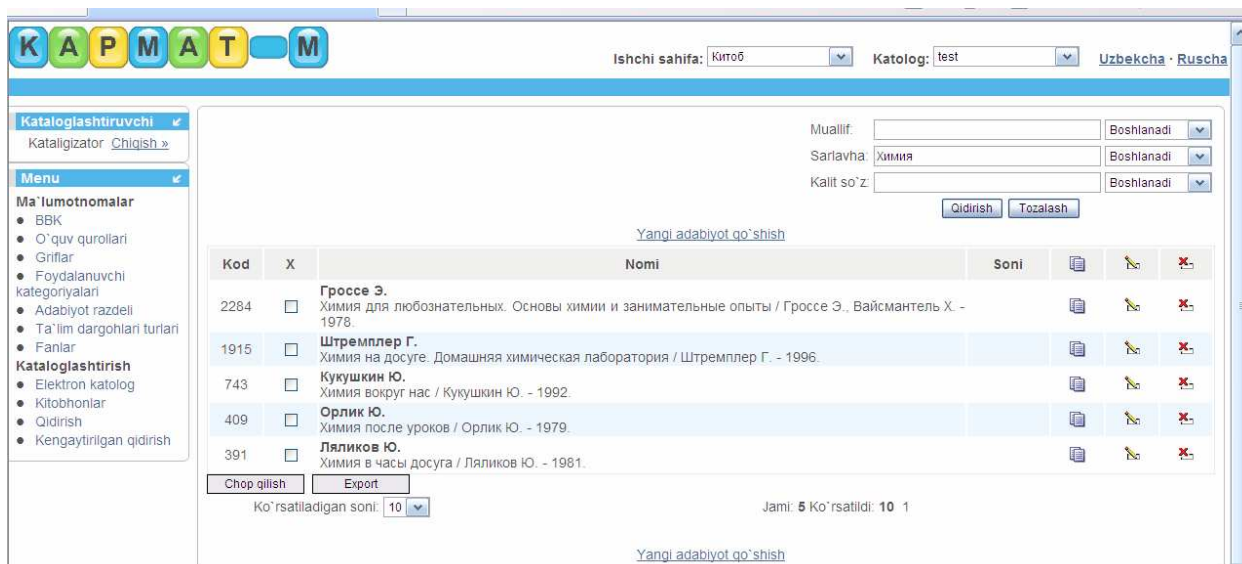
Faraz qilamiz “Test” ma`lumotlar bazasidan “Ximiya” sarlavhasi bilan saqlanayotgan bibliografik yozuvlarni “Adabiyotlar” bazasiga ko`chirib o`tkazish talab qilinsin. Buning uchun tizim interfeysining yuqori qismidagi “Katalog” maydoniga menyudan foydalanib “Test” bazasini o`rnatamiz (50-rasm.)

The screenshot shows the KARMAT-M system interface. At the top, there are navigation buttons for 'K', 'A', 'P', 'M', 'A', 'T', 'M'. Below this, there are dropdown menus for 'Ishchi sahifa: Kitob' and 'Katalog: test'. A dropdown menu is open under 'Katalog', showing options: 'Kitoblar', 'test', 'Komplektator katalogi', 'Katta baza', 'new', and 'Adabiyotlar'. Below the menu, there are input fields for 'Muallif:', 'Sarlavha:', and 'Kalit so`z:', each with a 'Boshlanadi' dropdown. There are also 'Qidirish' and 'Tozalash' buttons. The main area displays a table of books under the heading 'Yangi adabiyot qo`shish'.

Kod	X	Nomi	Soni			
3331	☐	Тренкле Б. Учебник психотерапии. Вполне серьезные анекдоты / Тренкле Б. - 1998.	3			
3330	☐	Юристы смеются. Сборник забавных историй, поучений, анекдотов. Из досье государственного советника юстиции 2-го класса В. Сысоева 1996.	3			
3329	☐	Юревич А. Психологи тоже шутят / Юревич А. - 2003.	2			

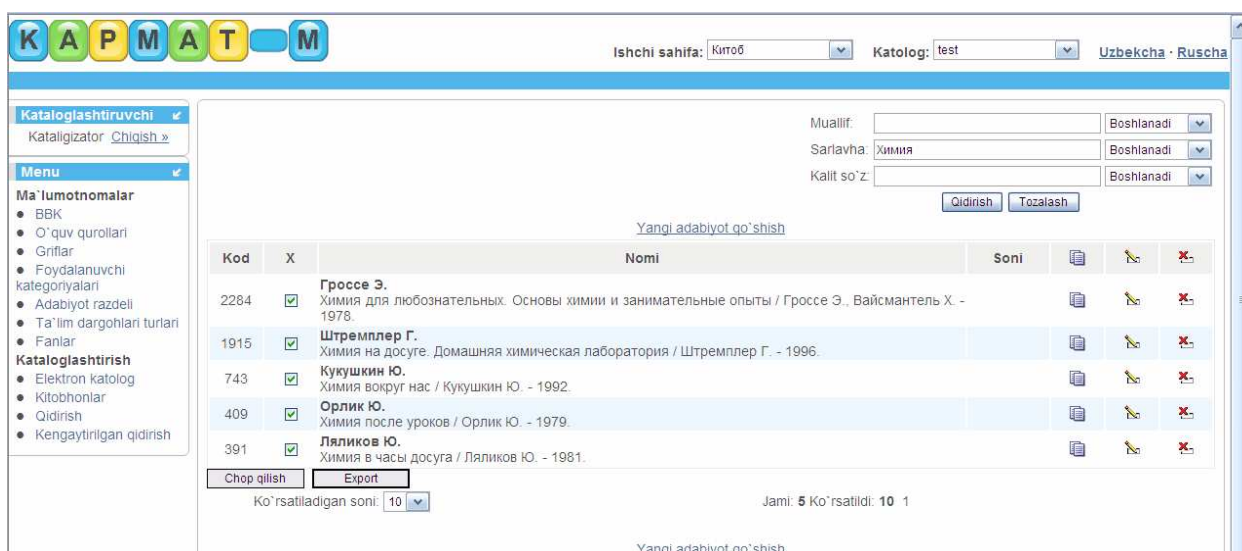
50-rasm

Izlanayotgan “Ximiya” so`zini “Sarlavha” maydoniga kiritamiz (51-rasm) va “Qidirish” tugmasini bosamiz. Natijada quyidagiga ega bo`lamiz (52-rasm).

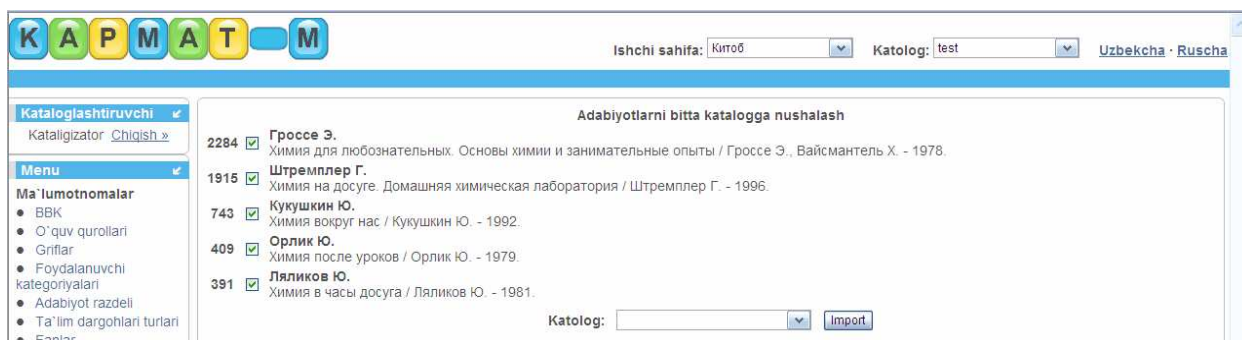
52-rasm

Topilgan natijalarning o`ng tomonidagi kichik kvadratlarni sichqoncha bilan belgi qo`yamiz (53-rasm).

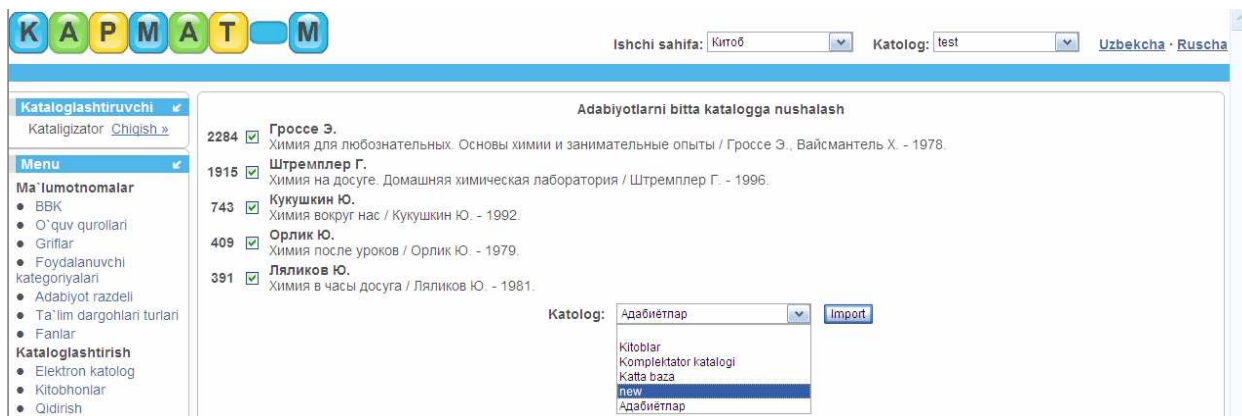

53-rasm

“Export” tugmasini bosamiz va quyidagi shaklga ega bo`lamiz (54-rasm). Bu yerdagi “Katalog” maydoniga menyudan (ma`lumotlar bazalari menyusidan) foydalanib “Adabiyotlar” so`zini o`rnatamiz (55-rasm).

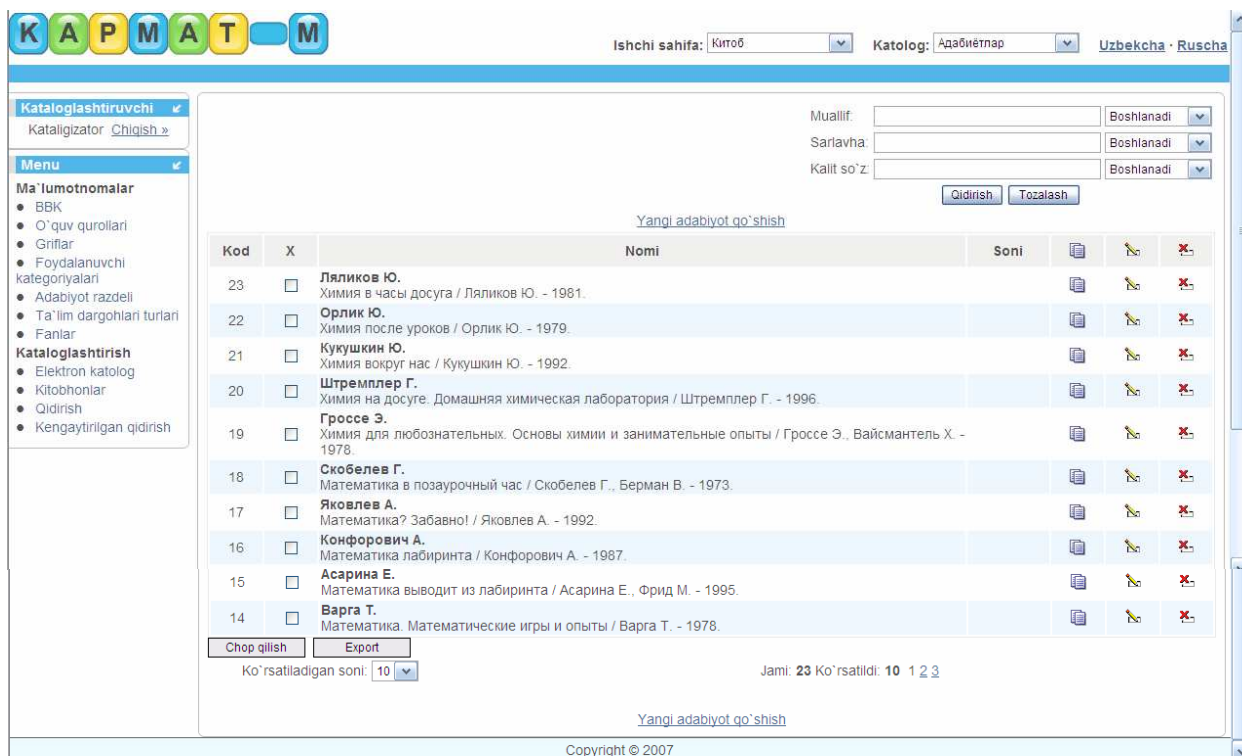

54-rasm

55-rasm

“Import” tugmasini bosish orqali “Test” bazasidagi “Ximiya” sarlavhali bibliografik yozuvlar “Adabiyotlar” bazasiga ko`chib o`tadi (56-rasm). Buni tekshirib ko`rish uchun tizim interfeysining yuqori qatoridagi “Katalog” maydoniga ma`lumotlar bazasi menyusidan “Adabiyotlar”ni tanlash kerak. Natijada kuyidagilarga ega bo`lamiz. Bu yerda “Test” bazasidan bir necha bibliografik ma`lumotlarni “Adabiyotlar” bazasiga ko`chib o`tganligini ko`ramiz (56-rasm).

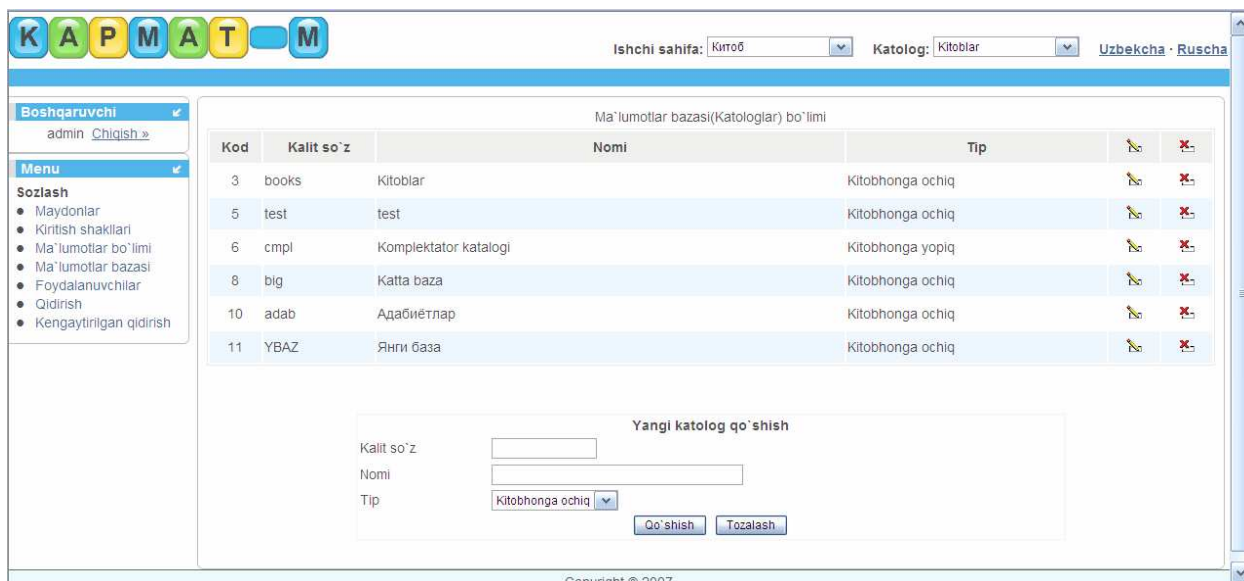

56-rasm

7.3 KARMAT-M tizimida yangi ma`lumotlar bazasi yaratish

KARMAT-M tizimida yangi baza ochish uchun “Administrator”ning avtomatlashtirilgan ish joyidagi “Ma`lumotlar bazasi” tugmasi bosiladi (57-rasm).

Paydo bo`ladigan interfeysning «Yangi katalog kiritish» yozuvining pastki qismidagi “Kalit so`z”, “Nomi” va “Tip” maydonlari to`ldiriladi va “Qo`shish” tugmasi bosiladi.

57-rasm

“Kalit so`z” maydoniga yangi ochilayotgan ma`lumotlar bazasining lotin alifbosidagi qisqa nomi kiritiladi. “Nomi” maydoniga yangi ochilayotgan ma`lumotlar bazasining to`liq nomi kiritiladi. *Eslatma: Yaratilayotgan ma`lumotlar bazalari kitobxonga “ochiq” yoki bu bazalar faqat “kutubxonachilarga ochiq” bo`lishi mumkin. “Tip” maydoniga menyudagi “Kitobxonga ochiq” yoki “Kitobxonga yopiq” rejimidan biri tanlanib kiritiladi.*

Ma`lumotlar bazasining nomini o`zgartirish lozim bo`lganda tugmasi bosiladi va paydo bo`ladigan interfeysdagi tegishli maydonlarga tuzatish kiritamiz (58-rasm) va “Tahrirlash” tugmasini bosamiz. Natijada yangi nomdagi ma`lumotlar bazasiga ega bo`lamiz.

58-rasm

Ma`lumotlar bazasini o`chirish kerak bo`lganda 57-rasmdagi tugmani bosamiz. Tizim ma`lumotlar bazasini o`chirilishini tasdiqlashni so`raydi javob ijobiy bo`lgan tegishli ma`lumotlar bazasi o`chiriladi. Ma`lumotlar bazasini o`chirishda juda ehtiyot bo`lish lozim, zero o`chirilgan ma`lumotlar bazasini tiklash mumkin emas.

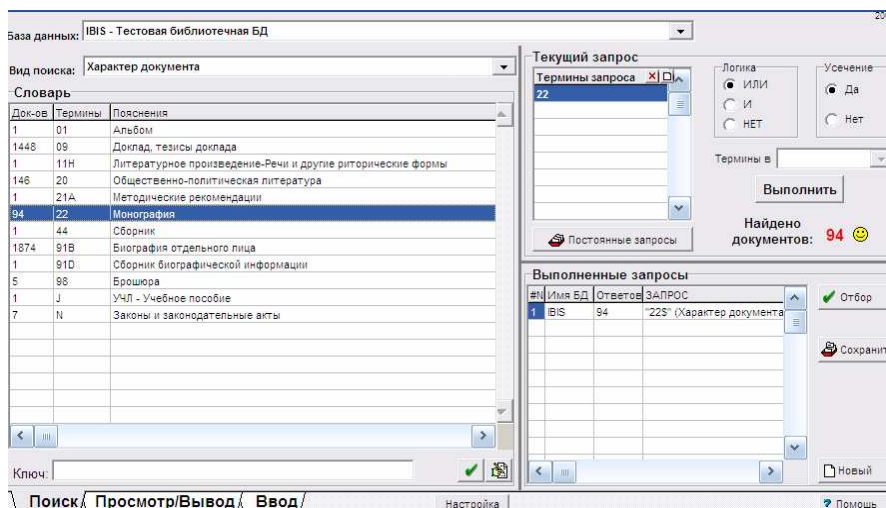
7.4 Avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimlari orasida bibliografik yozuvlarni almashtirish (Eksport/import operatsiyalari)

Respublikamizdagi AKM, ARM va maktab ARMLari orasida bibliografik ma`lumotlarni almashtirish muammosi bugungi kunda o`z yechimini kutayotgan dolzarb muammolardan sanaladi. Mamlakatimiz kutubxonalarining 50 dan ortig`ida Rossiyada ishlab chiqilgan IRBIS tizimi ishlatilmoqda. Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasida ham bugungi kunda IRBIS-64 dasturi ishlatilmoqda. Mazkur tizimning elektron katalog bazasidagi bibliografik yozuvlar soni 100 000 dan ortib ketgan. EK bazasidagi yozuvlar asosan respublikamizda chop qilinayotgan nashrlar hamda Rossiya va xorijiy mamlakatlardan olinayotgan kitoblarning bibliografik tavsifidan iborat. Shunday qilib, O`zbekiston Milliy kutubxonasining EK bazasidagi bibliografik yozuvlardan foydalanib maktab axborot resurs markazi elektron katalog bazasini shakllantirishni ko`rib chiqamiz.

7.4.1 IRBIS tizimining ma`lumotlar bazasidan kerakli yozuvlarni “KARMAT” tizimining ma`lumotlar bazasiga ko`chirib o`tkazish usuli

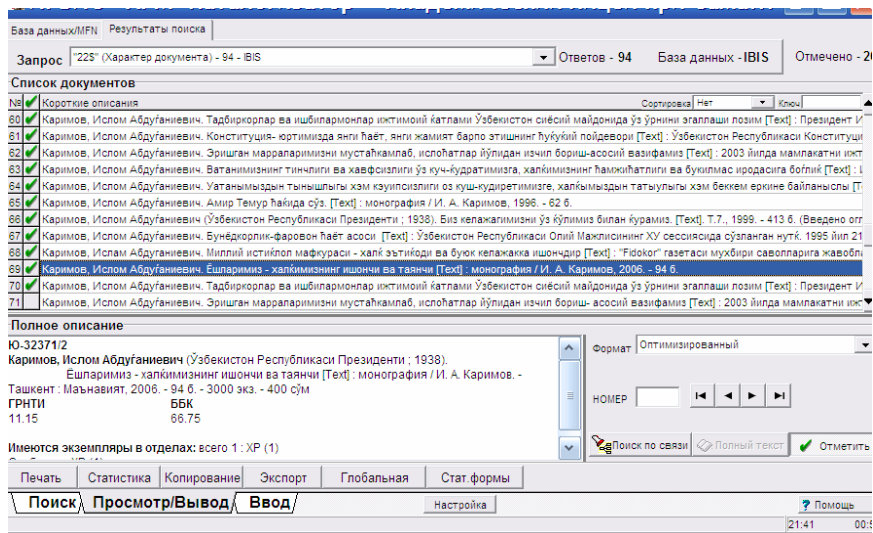
Tizimning EK bazasidagi Respublika Prezidenti I.A.Karimov asarlarining elektron bibliografik yozuvlaridan keraklilarini tanlab “KARMAT” tizimining elektron katalog bazasiga ko`chirib o`tkazishni ko`rib chiqamiz.

IRBIS tizimining “Kataloglashtiruvchi” AIO` ishga tushiramiz. Poisk sahifasi orqali kerakli adabiyotlarni tanlaymiz (58.1-rasm).

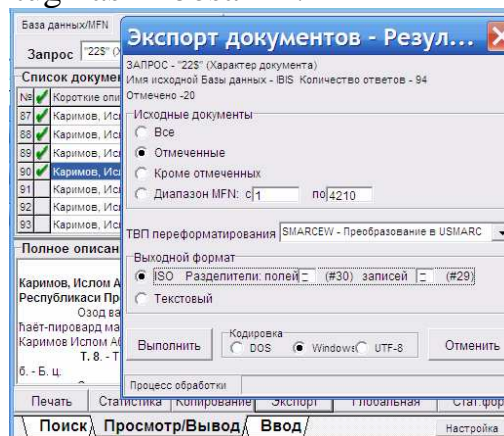
58.1-rasm

Kerakli adabiyotlar tanlangach, “Eksport” tugmasi bosiladi (58.2-rasm).

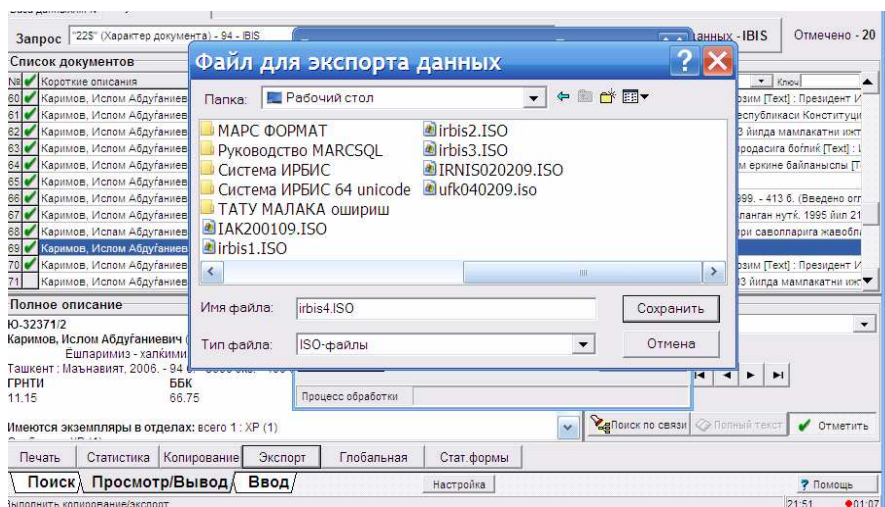

58.2-rasm

«TVP pereformatirovaniye» maydoniga “Preobrazovaniye v UNIMARC” o`natiladi va “Vipolnit” tugmasini bosamiz.

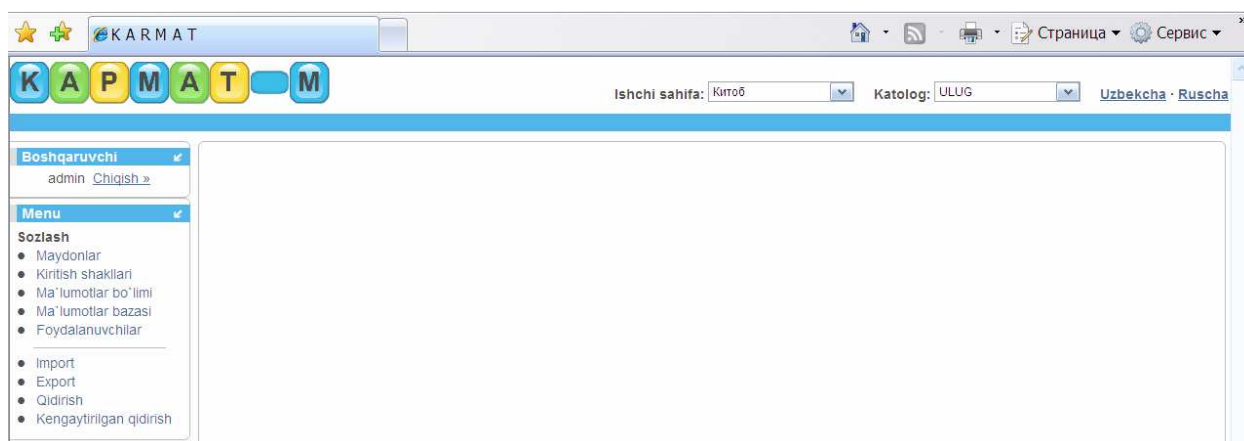

Tegishli maydonlar to`ldirilgach “Soxranit” tugmasi bosiladi va ish stolda irbis4.ISO fayli saqlanadi (58.3-rasm).

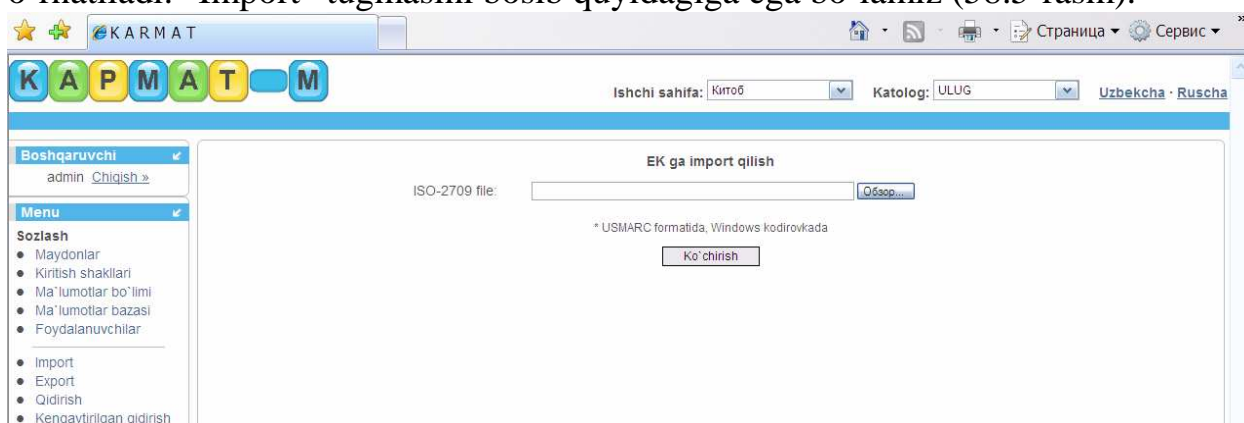
58.3-rasm

“KARMAT” tizimining administrator AIO` ishga tushiriladi (58.4-rasm).

58.4-rasm

“Katalog” maydoniga ARM elektron katalogining kerakli bazasi o`rnatiladi. “Import” tugmasini bosib quyidagiga ega bo`lamiz (58.5-rasm).

58.5-rasm

“Obzor” orqali “Ish stolidan” irbis4.ISO faylini qidirib topamiz va “Ko`chirish” tugmasini bosamiz. Natijada IRBIS tizimining EK bazasidagi bibliografik yozuvlar “KARMAT” tizimining EK bazasiga ko`chib o`tadi.

7.4.2 Administratorning AIO`da ma`lumotnomalar yaratish

“KARMAT-M” tizimida ma`lumotnomalarning ikki shaklidan foydalaniladi. Dinamik ma`lumotnomalar va statik ma`lumotnomalar. Dinamik ma`lumotnomalar kataloglashtirish jarayonida doimiy ravishda to`ldirilib borilishi mumkin. Masalan, “Sarlavhalar”, “Mualliflarning familiyasi, ismi va sharifi”. Bu ma`lumotnomalar ma`lumotlarni tizimning bazasiga bir marotaba kiritish va ulardan ko`p marotaba foydalanish imkoniyatini yaratadi. Statik ma`lumotnomalar tizim administratori tomonidan bir marotaba tayyorlanadi va unga kerakli ma`lumotlar administrator tomonidan kiritilishi mumkin. Masalan, kataloglashtiriladigan hujjat tili, mamlakatlar kodlari va nomlari va boshqalar. Bunday ma`lumotnoma

administrator tomonidan boshqariladi va kataloglashtiruvchi tomonidan foydalaniladi.

Ma`lumotnoma yaratish “Administrator”ning AIO`da amalga oshiriladi. Ma`lumotnomaga kerakli axborotlarni kiritish “Kataloglashtiruvchi”ning AIO`da bajariladi.

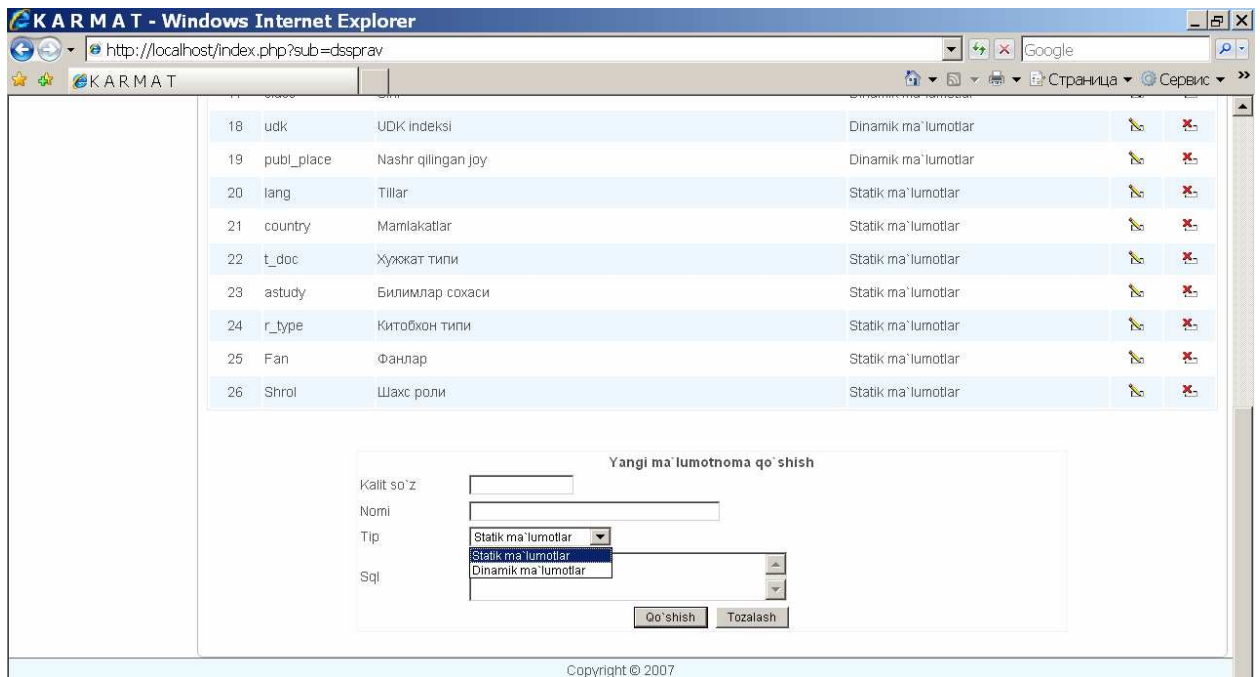
Administratorning AIO`dagi “Ma`lumotlar bo`limi” tugmasini bosish orqali ma`lumotnoma yaratish imkoniyatiga ega bo`lamiz (59-rasm).

The screenshot displays the 'Ma'lumotlar bo'limi' (Information Section) interface. At the top, there are navigation elements including 'KAPMAT-M' and 'Ishchi sahifa: Kitob'. The main content area is a table listing various metadata fields. Below the table, there is a form titled 'Yangi ma'lumotnoma qo'shish' (Add new record) with input fields for 'Kalit so'z', 'Nomi', 'Tip', and 'Sql', along with 'Go'shish' and 'Tozalash' buttons.

Kod	Kalit so'z	Nomi	Tip
1	BBK	BBK	Statik ma'lumotlar
3	styp	O'quv bo'limlari	Statik ma'lumotlar
4	grif	Griflar	Statik ma'lumotlar
5	ucat	Foydalanuvchi kategoriyalari	Statik ma'lumotlar
6	rbook	Adabiyot razdeli	Statik ma'lumotlar
7	tbuild	Ta'lim dargohlari turi	Statik ma'lumotlar
9	author	Avtor	Dinamik ma'lumotlar
10	keys	Kalit so'zlar	Dinamik ma'lumotlar
11	caption	Sarlavha	Dinamik ma'lumotlar
12	years	Nashr etilgan yili	Dinamik ma'lumotlar
13	bbk_ind	BBK indeksi	Dinamik ma'lumotlar
14	publisher	Nashriyot	Dinamik ma'lumotlar
15	block	Adabiyot razdeli	Dinamik ma'lumotlar
16	prod_name	Dastur nomi	Dinamik ma'lumotlar
18	udk	UDK indeksi	Dinamik ma'lumotlar
19	publ_place	Nashr qilingan joy	Dinamik ma'lumotlar
20	lang	Tillar	Statik ma'lumotlar
21	country	Mamlakatlar	Statik ma'lumotlar
22	t_doc	Xujjat tipi	Statik ma'lumotlar
23	astudy	Билимлар соҳаси	Statik ma'lumotlar
24	r_type	Китобхон типи	Statik ma'lumotlar
25	Fan	Фанлар	Statik ma'lumotlar
26	Shrol	Шахс роли	Statik ma'lumotlar

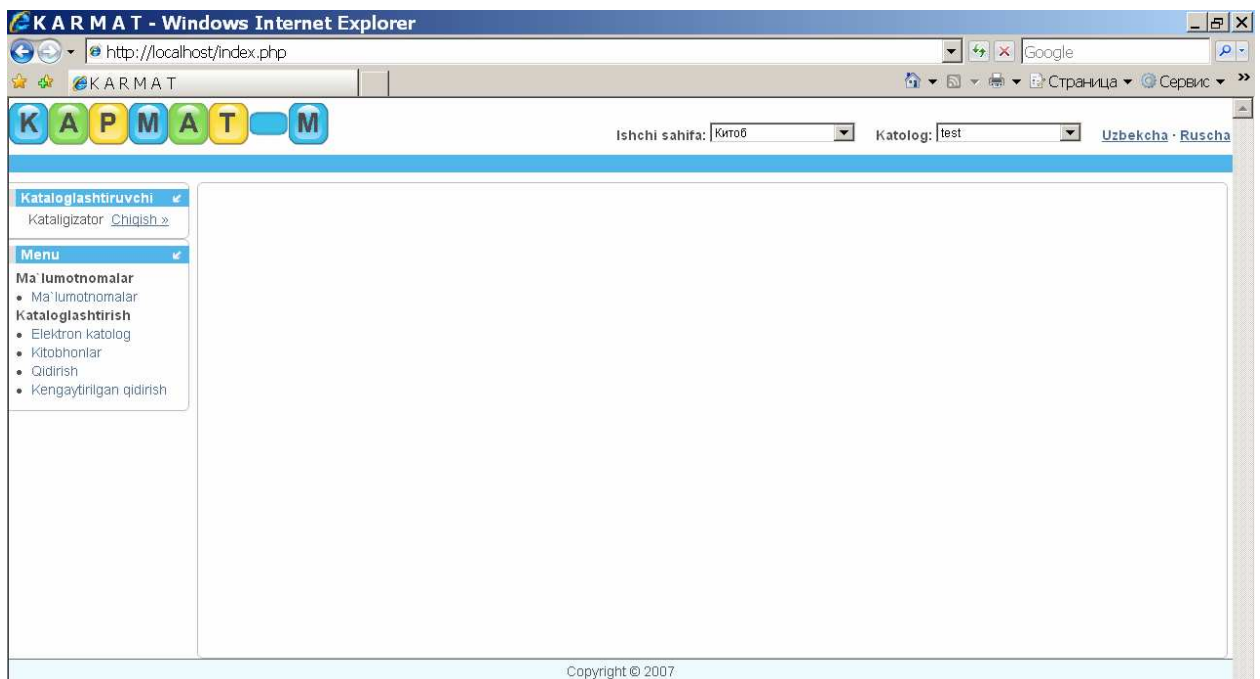
59-rasm

Yangi ma`lumotnoma yaratish uchun “Kalit so`z” maydoniga ma`lumotnomaning lotin grafikasidagi qisqa nomi yoziladi, “Nomi” maydoniga esa ma`lumotnomaning kengaytirilgan nomi yoziladi. Ma`lumotnomaning tipi esa “Statik” yoki “Dinamik” xossalardan biri tanlanadi va “Qo`shish” tugmasi bosiladi. Natijada yangi ma`lumotnomaga ega bo`lamiz (59.1-rasm).

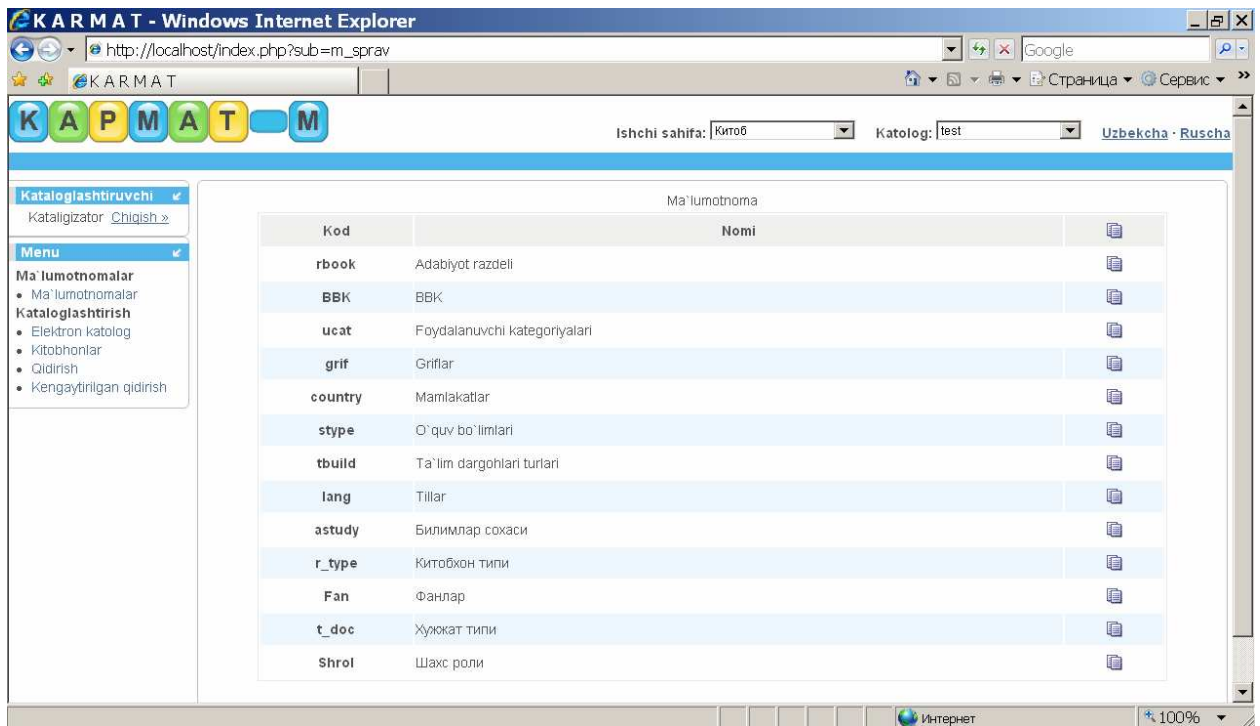

59.1-rasm

Statik ma'lumotnomani to'ldirish uchun "Kataloglashtiruvchi"ning AIO'ga kirib (59.2-rasm) "Ma'lumotnomalar" tugmasini bosamiz va quyidagiga ega bo'lamiz (59.3-rasm).

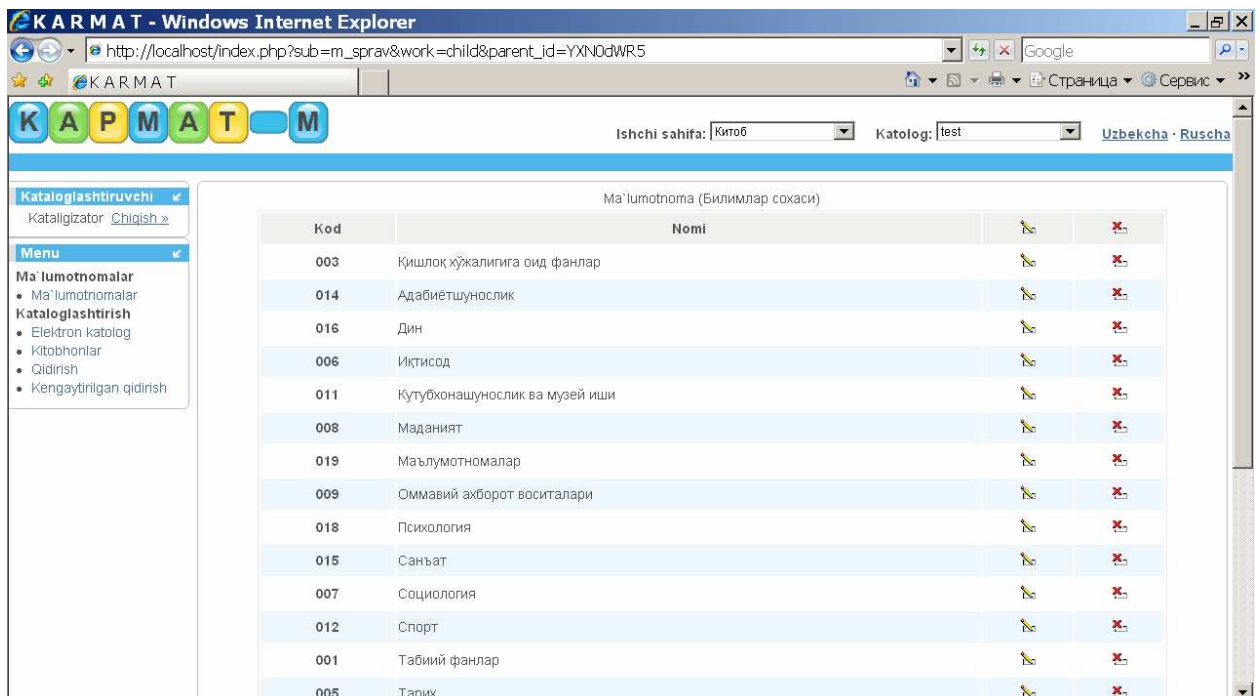

59.2- rasm

59.3-rasm

O'ng tomondagi tugmani bosish orqali statik ma'lumotnomaga kerakli axborotlarni kiritish imkoniyati yaratiladi. Ma'lumotnomaga yangi axborot qo'shish uchun "Kod" va "Nomi" maydonlariga tegishli ma'lumotlar kiritilgach "Qo'shish" tugmasi bosiladi (59.4-rasm).

010	Таълим		
002	Техника фанлари		
004	Тиббиётга оид фанлар		
013	Тилшунослик		
017	Фалсафа		

Yangi ma'lumotnoma qo'shish

Kod

Nomi

Copyright © 2007

59.4-rasm

Shunday qilib, Kataloglashtiruvchining AIO`da "Ma'lumotnomalar" bazasi to'ldiriladi.

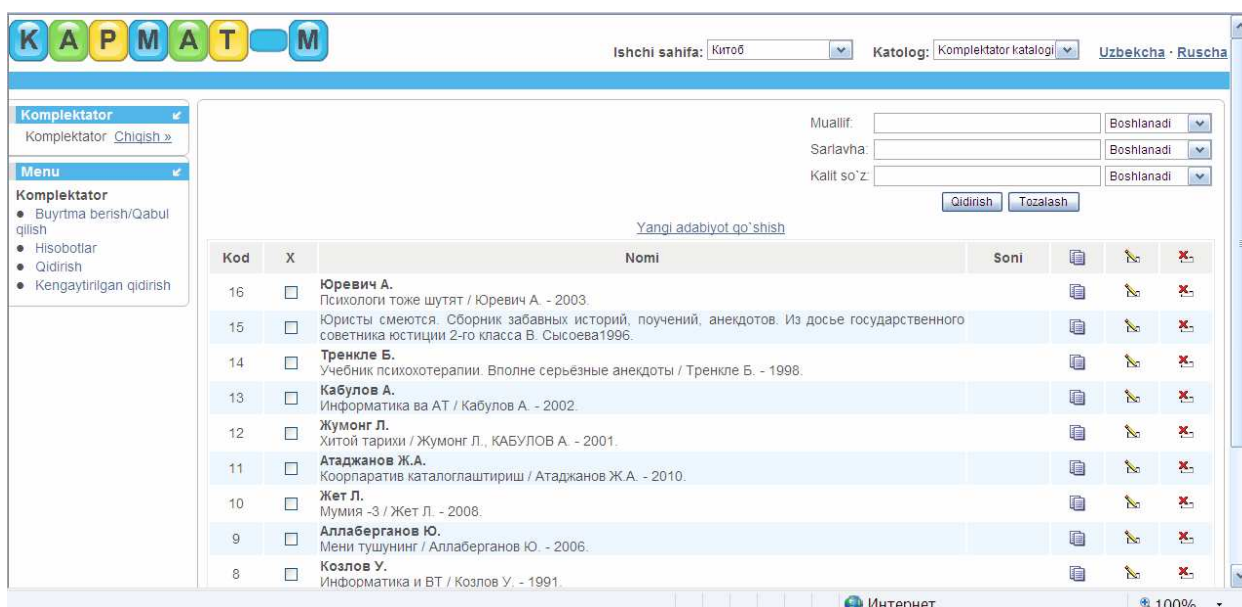
8. FONDNI BUTLASH BILAN SHUG`ULLANADIGAN XODIMNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI

Fondni butlash bilan shug`ullanuvchi xodimning AIO`da kutubxona fondini butlovchining standart funksiyalari avtomatlashtirilgan bo`lib bu yerda undan tashqari O`zbekiston kutubxonachilik ishida keyingi yillarda amalga oshirilgan islohotlar natijalari hisobga olingan. Masalan, maktab axborot-resurs markazlari fondini butlash masalasini yechish uchun professor M.A.Rahmatullayev tomonidan taklif etilgan texnologiyadan foydalanilgan. AKATdan foydalanish AKM, ARM va kutubxonalardagi fondni butlash jarayonlarini ham tizimli tahlil qilish orqali yangicha yondoshuvlarni talab qilmoqda. Bu esa AKM, ARM va kutubxonalardagi an`anaviy kitob yo`lini ham qaytadan ko`rib chiqilishini, bo`limlar ishini qayta taqsimlash masalasini kun tartibiga qo`ymoqda. Fondni butlovchining AIO`ga kirish uchun tizimning “Login” maydoniga “comp”, “Parol” maydoniga “11” qiymatlar beriladi (59-rasm).

59.5-rasm

Fondni butlash bilan shug`ullanuvchi xodimning AIO`da ARMga kelib tushayotgan adabiyotlarga dastlabki ishlov beriladi, ya`ni EK bazasiga ARMga kelib tushayotgan adabiyotlarning bibliografik tavsif elementlari kiritiladi. Fondni butlash bilan shug`ullanuvchi xodimning AIO` quyidagi ko`rinishga ega (60-rasm):

60-rasm

Bu yerda kerakli adabiyotlar EK bazasidan tanlanib ularga buyurtmalar berish imkoniyatlari yaratilgan. Bundan tashqari AIO` turli shakldagi hisobotlarni ham avtomatlashtirilgan holda tayyorlay oladi, masalan, adabiyotlarning buyurtma asosida kelib tushishi to`g`risidagi hujjat quyidagicha shaklga ega (61-rasm).

ADABIYOTLARNI BUYURTMA ASOSIDA KELISHI								
01-01-2000 dan 27-01-2009 gacha								
№	Kelish vaqti	Kel. nush. soni	Adabiyot	Kelib tushish manbai	Nashriyot	Narhi	B-ma soni	Buyurtma sanasi
4	01-01-2009	2	Юревич А. Психологи тоже шутят / Юревич А. - 2003.	Kumo	Jummi	2001	12	09-09-2008

61-rasm

Maktab ARM uchun fondni butlash masalasini hal qiladigan dasturiy ta`minot boshqa ARM larga mo`ljallangan AIO`laridan farq qiladi.

X U L O S A L A R

1. AKM, ARM va kutubxonalar uchun yagona universal AKAT emas balki kutubxonalar tipologiyasini va kutubxonalarning moliyaviy imkoniyatini hisobga olib dasturiy vositalar yaratish lozim.
2. AKM, ARM va kutubxonalar uchun yaratiladigan tizimlar korporativ (hamkorlikda elektron bibliografik resurslar yaratish va ulardan birgalikda foydalanish) faoliyat yuritishga moslashgan bo`lishi kerak.
3. AKAT yaratish bilan cheklanib qolmasdan doimiy ravishda uni rivojlantirib turishga imkoniyat va shart-sharoitlar yaratilishi kerak.
4. Tizimni AKM, ARM va kutubxonalarga muvoffaqiyatli tatbiq qilish uchun doimiy ravishda faoliyat ko`rsatadigan o`quv kurslari (masofaviy ta`lim) tashkil qilinishi zarur.
5. Maktab ARM kutubxonachisi faoliyatini avtomatlashtirishga mo`ljallangan tizim sodda, ishlatishga qulay va kutubxonachining bilim va egallagan ko`nikmalariga mos bo`lishi kerak.

Adabiyotlar

1. Воройский Ф.С. Информатика: Новый систематизированный толковый словарь-справочник (Вводный курс по информатике и вычислительной технике в терминах). - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Либерия, 2001. – 536 с.
2. Воройский Ф.С. Основы проектирования автоматизированных библиотечно-информационных систем. - М.: ГПНТБ России, 2002. - 389 с.
3. Воройский Ф.С. АБИС: проблемы выбора внедрения // Библиотека. - 1995. - №3. – С. 33.
4. Воройский Ф. С. Основные требования к проектированию современных АБИС //Научные и технические библиотеки (НТБ). – 2002. - №11. – С. 52-68.
5. Каримов У.Ф. Корпоративная каталогизация в информационно-библиотечных центрах Узбекистана: [Электронный ресурс] // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: материалы конф. «Крым 2007». – Электрон дан. – М.: ГПНТБ России, 2007. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
6. Karimov U.F. Elektron bibliografik resurslar yaratish texnologiyasi va manbalari: Monografiya. - T.: Fan, 2006. - 193 b.
7. Karimov U.F., Rahmatullayev M.A. Davriy nashrlar elektron katalogini yaratish texnologiyasi: Uslubiy qo`ll. - T.: Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2006. - 80 b.
8. Karimov U.F., Rahmatullayev M.A. Korporativ kutubxona-axborot tizimlari va tarmoqlari. - T.: Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2008. - 168 b.
9. Karimov U.F. va boshq. Korporativ axborot-resurs markazlarining avtomatlashtirilgan tizimi (KARMAT): Uslubiy qo`ll. / U.F. Karimov, M.A. Rahmatullayev, A.Sh. Muxamadiyev, J. Atajanov. - T.: Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2008. – 35 b.
10. Karimov U.F. Kitobxonlarga masofadan xizmat ko`rsatish tizimi // Infocom.uz. - 2008. - № 2.
11. Karimov U.F., Kummer D., Umarov A.O. Veränderungen im Bibliotheks- und Informationswesen von Usbekistan // B-I-T online, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Deutschland. - 2008. – №1.- P. 46-51.
12. Рахматуллаев М.А. Информационно-библиотечная кооперация как важный фактор развития современного общества // “Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона ахборот ресурсларидан фойдаланиш” “Central Asia – 2002” Иккинчи халқаро конференция материаллари. - Бухоро, 2002. - С. 9-11.
13. Рахматуллаев М.А. Информационные технологии в библиотеках: Методическое пособие по разработке проектов с использованием новых информационных технологий в библиотеках. – Т., 2003. - 272 с.

14. Шрайберг Я.Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: гл. тенденции окружения, осн. положения и предпосылки, базовые принципы. – М.: ГПНТБ России, 2000. – С. 130.

“KARMAT-M”**АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА
КОРПОРАТИВНЫХ ИНФОРМАЦИОННО-РЕСУРСНЫХ ЦЕНТРОВ**

KARMAT-M: Информационная система, предназначенная для автоматизации основных библиотечных процессов ИРЦ и ИБЦ, а также обеспечения пользователей электронными ресурсами, как в локальных сетях, так и в системе дистанционного обслуживания читателей по Интернет.

Система ориентирована для работы в отдельных ИРЦ и ИБЦ, так и в корпоративных библиотечных сетях.

Функциональные возможности системы KARMAT-M:

- ❖ Позволяет формировать и обрабатывать электронные каталоги и полнотекстовые базы данных электронных учебников, книг, периодических изданий, справочно-методической литературы и др.;
- ❖ Ориентирована на работу как на одном компьютере, так и в локальных вычислительных сетях без ограничения количества пользователей при условии, что клиентской платформой является Windows;
- ❖ Язык пользовательского интерфейса - узбекский и русский;
- ❖ Позволяет обрабатывать и описывать любые виды изданий, как традиционные (книги, учебники, журналы, статьи и т.д.), так и нетрадиционные (аудио и видеоматериалы, компьютерные файлы и программы, картографические материалы и ноты и т.д.);
- ❖ Полностью совместима с международным стандартом ядра DUBLIN Core для описания библиографических данных и поддерживает электронные каталоги на коммуникативных форматах UNIMARC и RUSMARC;
- ❖ Позволяет вводить данные в электронный каталог в упрощенной форме по структуре DUBLIN Core и затем конвертировать в структуру UNIMARC;
- ❖ Обеспечена поддержка национальных шрифтов;
- ❖ Осуществляет дистанционный доступ к электронным библиотечным ресурсам через Интернет и позволяет заимствовать записи у других библиотек.
- ❖ По требованию заказчика в состав могут быть включены готовые проверенные записи электронных каталогов на UNIMARC (более 100 тысяч).
- ❖ Позволяет создавать личный электронный кабинет для читателей, вести учет их заказов (статистику), дистанционно обслуживать,

подавать заказы как по электронному каталогу библиотеки, так и на литературу, которая в нем отсутствует.

MChJ “KARMAT PLUS”

MChJ “KARMAT PLUS” занимается внедрением новых информационных технологий в деятельность информационно-ресурсных и библиотечно-информационных центров (ИРЦ, ИБЦ), библиотек. Разрабатывает и внедряет в деятельность ИРЦ, ИБЦ и библиотек программные средства для автоматизации основных библиотечных процессов. Организует специальные учебные курсы (семинары) по использованию информационных технологий в ИРЦ, ИБЦ и библиотеках.

Тел: (+99871) 239-42-69; 239-45-42; E-mail: marat56@mail.ru ; ufk4@mail.ru

Илова № 2.

KORPORATIV AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING AVTOMATLASHTIRILGAN TIZIMI

“KARMAT-M”

KARMAT–M : Maktab axborot-resurs markazlaridagi asosiy axborot jarayonlarini avtomatlashtirishga mo`ljallangan tizim bo`lib, u foydalanuvchilarni lokal yoki Internet tarmoqlari orqali elektron resurslar bilan ta`minlashga xizmat qiladi.

Tizimni alohida olingan ARM, AKM va kutubxonalarda hamda korporativ kutubxonalar tarmoqlariga tatbiq qilish mumkin.

KARMAT-Mning funksional imkoniyatlari:

- ❖ To`liq matnli ma`lumotlar bazalari, elektron darsliklar, kitoblar, davriy nashrlar, ma`lumotnoma-uslubiy qo`llanmalar va boshqa ko`rinishdagi hujjatlarning elektron katalogini shakllantirish va ularga ishlov berish imkoniyatini yaratadi.
- ❖ Kliyent platformasi Windows bo`lganda bir kompyuterda yoki bir necha kompyuterli lokal hisoblash tarmog`ida undan foydalanuvchilarning soni cheklanmagan tarzda ishlay oladi.
- ❖ Foydalanuvchining interfeysi o`zbek va rus tillarida.
- ❖ Ixtiyoriy ko`rinishdagi an`anaviy va noan`anaviy nashrlarga (kitoblar, darsliklar, jurnallar, maqolalarga, audio va videomateriallar, kompyuter fayllari va dasturlar, notalarga) ishlov bera oladi.
- ❖ Elektron resurslar bibliografik tavsifini yaratishga mo`ljallangan bo`lib, Dublin YAdrosi metama`lumotlari tizimiga to`liq mos keladi. Tizimning elektron katalogi UNIMARC va RUSMARC formatlarini qo`llab-quvvatlaydi.
- ❖ Bibliografik ma`lumotlar elektron katalog bazasiga Dublin Yadrosi metama`lumotlar asosida yozuvlar kiritish va ularni UNIMARC asosidagi

avtomatlashtirilgan kutubxona tizimiga konvertatsiya qilish imkoniyati mavjud.

- ❖ Milliy shriftlar bilan ishlay oladi.
- ❖ Elektron bibliografik resurslarga Internet orqali masofadan kirishni ta'minlay oladi. Boshqa kutubxonalarning Internet tarmog'ida taqdim qilingan bibliografik yozuvlarini ko'chirib olish imkoniyati mavjud.
- ❖ Buyurtmachining talabiga ko'ra 100 000 dan ortiq UNIMARC talablarini qanoatlantiruvchi bibliografik yozuvlarni tizimning elektron katalogiga o'rnatib berishi mumkin.
- ❖ Tizim kitobxonning shaxsiy elektron kabinetini yaratish orqali kitobxonning elektron formulyarini tahlil qilish imkoniyatidan foydalanib, kutubxona statistikasini yuritadi.

MChJ “KARMAT PLUS”

MChJ “KARMAT PLUS” asosan axborot-kutubxona, axborot-resurs markazlari (AKM, ARM) va kutubxonalar faoliyatida yangi axborot texnologiyalarini tatbiq qilish bilan shug'ullanadi. Kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirishga mo'ljallangan dasturiy vositalar ishlab chiqadi va ARM, AKM hamda kutubxonalarga tatbiq qilishda ko'maklashadi. AKM, ARM va kutubxona xodimlarini avtomatlashtirilgan axborot tizimlaridan foydalanishga o'rgatuvchi maxsus kurslar (seminarlar) tashkil qiladi.

Tel: (+99871) 239-42-69; 239-45-42; E-mail: marat56@mail.ru ; ufk4@mail.ru